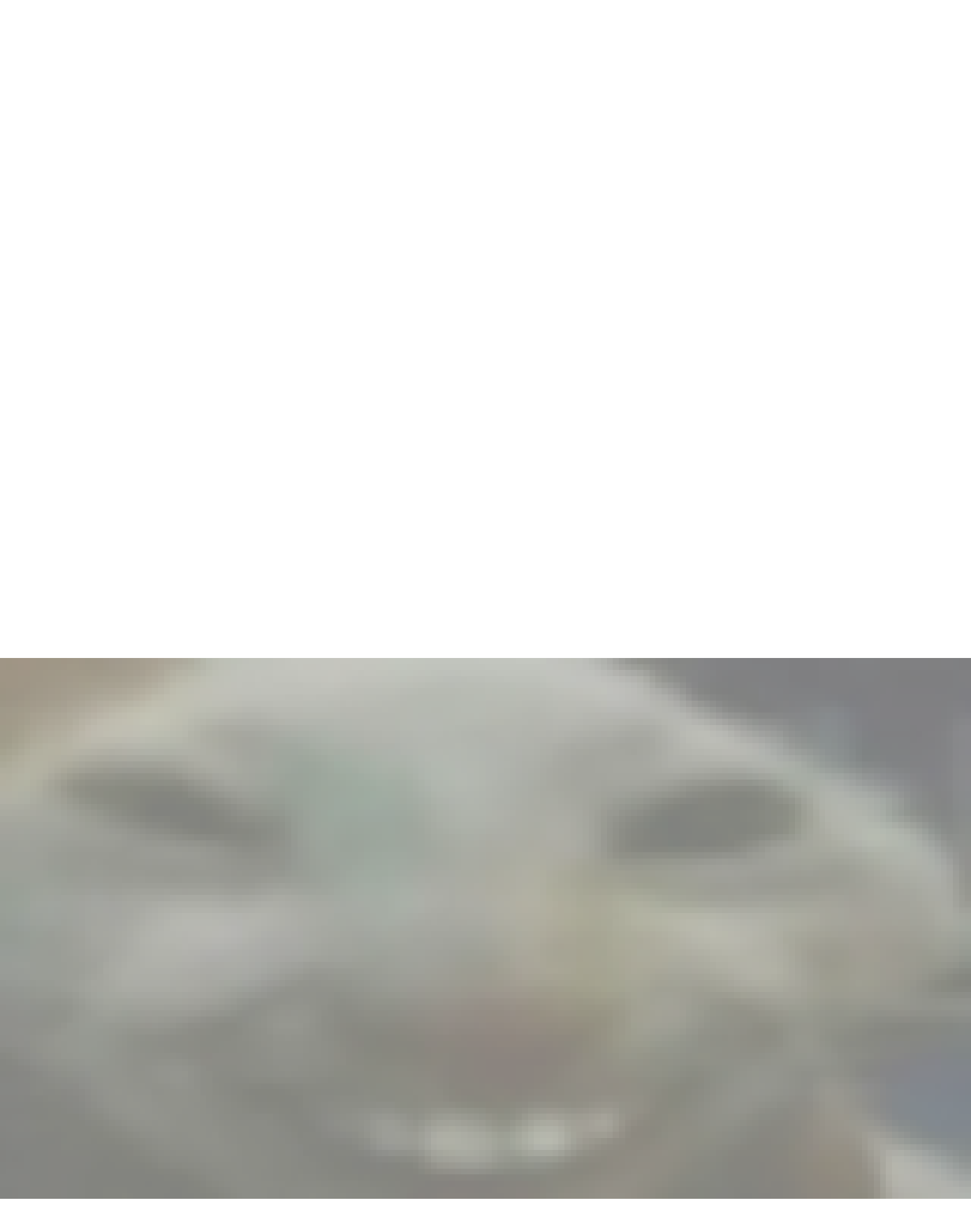

Plastyka

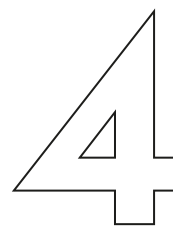
Podręcznik

4

Marzena Kwiecień
Wojciech Sygut

Plastyka

Podręcznik dla klasy czwartej szkoły podstawowej

Redaktor prowadzący
Wojciech Sygut

Redakcja merytoryczna
Marzena Kwiecień

Koordinacja prac graficznych
Milena Kot

Redakcja językowa i korekta
Beata Pędziwilk, Katarzyna Zapała

Opracowanie graficzne
Agnieszka Staniec, Marcin Kot
na podstawie projektu i koncepcji artystycznej
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Opracowanie okładki
Agnieszka Staniec,
na podstawie projektu okładki
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Ilustracja na okładce
Agnieszka Staniec

Ilustracje na stronach działowych
Magdalena Pilch

Fotoedycja
Grzegorz Wrzecionowski

Redakcja techniczna
Tomasz Ptak

Skład i łamanie
Paweł Kowalski

W podręczniku zostały uwzględnione zmiany dotyczące zasad pisowni i interpunkcji polskiej obowiązujące od 1 stycznia 2026 roku.

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, których nie udało nam się ustalić, prosimy o kontakt z wydawnictwem.

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Wykorzystywanie treści niniejszego utworu lub jego części do celów eksploracji tekstów i danych (TDM), w szczególności na użytek uczenia maszynowego związanego z procesem szkolenia sztucznej inteligencji, bez wyraźnej zgody wydawcy jest zabronione.

© Grupa MAC S.A., Kielce 2026

ISBN 978-83-8227-961-0

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosa 76
tel. 41 366 55 55
e-mail: kontakt@mac.pl,
www.mac.pl

Spis treści

1. Rysunki i kompozycje

Zaskocz sztuką! Międzynarodowy Dzień Kropki

- 1.1. Rysujemy – linia, kreska, kontur — **8**
- 1.2. Techniki rysunkowe — **10**
 - Co potrafi kreska?
 - Szkic
- 1.3. Sztuka zaczyna się od linii – rysunki prehistoryczne — **16**
- 1.4. Czym jest kompozycja? — **18**
 - Rytm i symetria w naturze i sztuce
 - Więcej na temat
 - Sztuka ludowa w formach plastycznych – dekoracje z piasku

Podsumowanie działu 1. *Rysunki i kompozycje* — **25**

Sprawdź się!

2. Obrazy i kolory

Zaskocz sztuką! Sztuka w plenerze.

- 2.1. Malujemy – świat kolorów — **30**
- 2.2. Techniki i media malarskie — **34**
- 2.3. Właściwości barw — **38**
 - Więcej na temat
 - Sztuka ludowa w formach plastycznych – malarstwo na szkło

Podsumowanie działu 2. *Obrazy i kolory* — **47**

Sprawdź się!

3. Kształt, przestrzeń, forma

- 3.1. Rzeźbimy – trójwymiarowe dzieła — **50**
 - Czym jest rzeźba?
 - Płaskorzeźba

Zaskocz sztuką! Trójwymiarowe dzieła w teatrze.

- 3.2. Techniki rzeźbiarskie — **58**
- 3.3. Czy wszystkie rzeźby są do siebie podobne? — **63**
 - Więcej na temat
 - Sztuka ludowa w formach plastycznych – świątki

Podsumowanie działu 3. *Kształt, przestrzeń, forma* — **69**

Sprawdź się!

4. Grafika i kontrast

- 4.1. Odbijanie, powielanie... — **72**

- 4.2. Czym jest grafika? — **74**
 - Grafika artystyczna

Zaskocz sztuką! Tajemnice druku

Grafika użytkowa

- 4.3. Kontrasty wokół nas — **84**
 - Kontrast barwny
 - Więcej na temat
 - Sztuka ludowa w formach plastycznych – wycinanka

Podsumowanie działu 4. *Grafika i kontrast* — **91**

Sprawdź się!

JAK KORZYSTAĆ Z PODRĘCZNIKA

TEMAT LEKCJI

Podjmij temat

Wprowadzenie do tematu zajęć

Eksperymenty i inspiracje

Proponowane działania plastyczne

Tego się dowiesz

Informacja o tematyce zajęć

Więcej na temat

Treści dodatkowe

Zaskocz sztuką!

Treści, które mogą rozwinąć twoje zainteresowania

Oznaczenie trudniejszego polecenia

Ciekawe!

Różne ciekawostki

Przekonaj się

Proponowane doświadczenia plastyczne

PODSUMOWANIA

Sprawdź się!

Polecenia i pytania na koniec lekcji lub działu

Podsumowanie działu 1.

Powtórzenie najważniejszych treści działu w atrakcyjnej formie graficznej

IKONY

Praca zespołowa

Nawiązanie do innego przedmiotu

Zastosowanie nowoczesnych technologii

Samokształcenie

Warto zobaczyć

Nawiązanie do ilustracji

Doświadczenie edukacyjne

Moduł kultura

Tego podręcznika będą używać inni uczniowie. Niczego w nim nie zapisuj. Przekaż go w dobrym stanie.

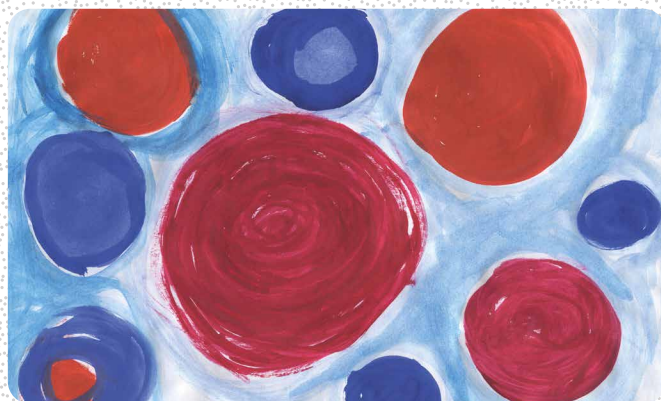
1. Rysunki i kompozycje

- Co to jest rysunek?
- Jakie są najważniejsze techniki rysunkowe?
- Czym jest kompozycja?
- Jak rozpoznać rytm i symetrię w kompozycji?

Międzynarodowy Dzień Kropki

Międzynarodowy Dzień Kropki to święto kreatywności, odwagi i wiary w swoje możliwości. 15 września w szkołach na całym świecie dzieci tworzą kolorowe prace plastyczne, wykorzystując motyw kropki na niezliczone sposoby. Wszystko zaczęło się od książki Petera H. Reynoldsa [czyt. pitera ejdż renoldsa] opowiadającej historię dziewczynki, która nie wierzyła w swój talent plastyczny. Nauczycielka zachęciła ją, by postawiła kropkę na kartce – i ta symboliczna kropka stała się początkiem wielkiej pasji i dowodem na to, że artysta kryje się w każdym z nas. Kropka symbolizuje początek – moment, w którym odwaga spotyka się z wyobraźnią. To zachęta, by nie bać się próbować, by uwierzyć w siebie i swoją pomysłowość.

Przekonaj się!

Celem malowania i rysowania nie jest doskonałość, lecz radość z tworzenia, eksperymentowania i odkrywania własnego stylu.

W twórczości plastycznej każdy, nawet najmniejszy, znak może być początkiem czegoś pięknego.

W odważnym działaniu twórczym i zabawie kolorem nie ma błędów – są tylko nowe pomysły i drogi do odkrycia.

Zacznij od kropki

Kolorowe zwierzę

Przygotuj: zestaw kolorowych kropek samoprzylepnych lub kilkanaście kropek różnej wielkości, wyciętych z papieru, klej, flamastry i kredki, kartkę formatu A3.

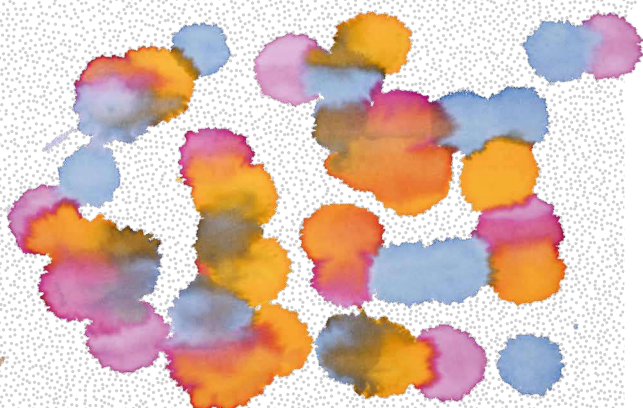
Samodzielnie lub w parze z koleżanką lub kolegą, wykonaj z kropek na kartce zwierzę, postać, pojazd lub budowlę. Szczegółowe elementy dorysuj kredkami lub flamastrami.

Dekoracyjny kubek

Przygotuj: kartkę z bloku technicznego formatu A4, ołówek, nożyczki, farby: plakatowe, akrylowe lub akwarelowe, pędzle różnej grubości, kubek na wodę, folię do ochrony stolika.

Narysuj ołówkiem na kartce sylwetkę dowolnie wybranej rzeczy – może to być dzbanek, kubek, bluza, poduszka – i ją wytnij. Udekoruj rzecz kropkami w wybranych kolorach i dowolnym układzie.

Roztańczone kropki

Przygotuj: kartkę z bloku technicznego formatu A4, farby: plakatowe, akrylowe lub akwarelowe, pędzle różnej grubości, kubek na wodę, folię do ochrony stolika.

Maluj kropki w rytm muzyki. Zmieniaj kolory, wielkości kropek w zależności od tego, jaką muzykę słyszysz (na przykład szybka muzyka – małe, gęste kropki; spokojna muzyka – duże kropki w jasnych kolorach). Kiedy prace wyschną, możecie zrobić ich wystawę i zastanowić się, które kropki odzwierciedlają szybką, a które spokojną muzykę.

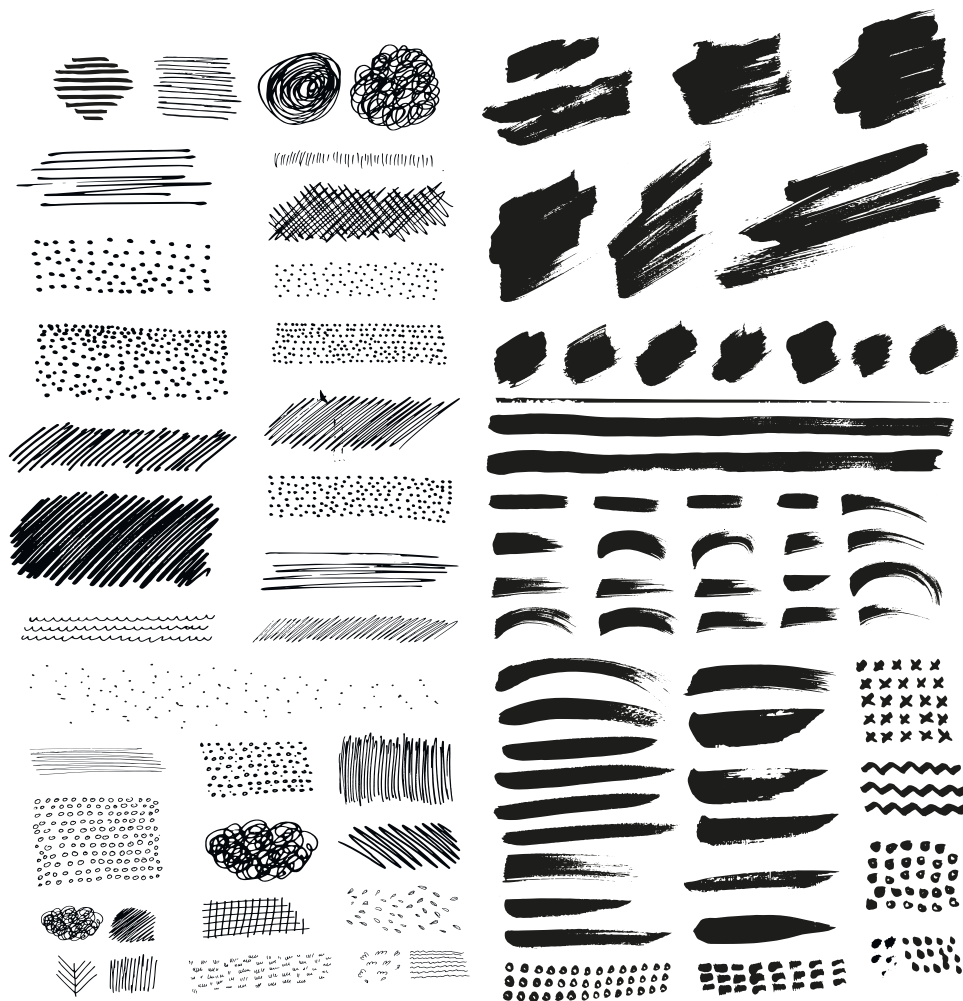
1.1. Rysujemy – linia, kreska, kontur

Tego się dowiesz

- Odkryjesz, czym jest rysunek.
- Sprawdzisz, jaką rolę w rysunku pełnią linie i kreski.
- Poznasz rodzaje linii i kresek oraz co można przedstawić za ich pomocą.

Podejmij temat

- Określ, jakie kształty i formy mają przedstawione linie i kreski.

To, co widzimy, co wiemy, co czujemy i co nam się podoba, możemy wyrazić w różnorodny sposób, między innymi za pomocą słów, ruchów i rysunków. Rysunek to jedna z podstawowych form sztuk plastycznych służąca do przedstawiania kształtów, pomysłów, przedmiotów lub postaci.

Rysunki możemy wykonywać różnorodnymi narzędziami, na przykład: ołówkiem, kredką, cienkopisem, węglem. Ślady, jakie zostawiają one na powierzchni kartki, to **punkty**, **kreski** i **linie**. Kreski mogą różnić się długością i grubością oraz biec w różnych kierunkach. Można je określać wieloma przymiotnikami – kreska (linia) mocna, słaba, falista, ostra, delikatna, gruba, cienka, długa, prosta, krótka, krzywa. Najważniejsza rola kreski polega na tym, że za jej pomocą można przedstawić znane nam kształty i sylwetki ludzi, zwierząt i przedmiotów.

Wspomnienia z wakacji

Przygotuj: dwie kartki z bloku rysunkowego formatu A4, różnego rodzaju narzędzia do rysowania oraz ta-
kie, które mogą tworzyć linie: ołówki, kredki, flamastry, cienkopisy, zastrzone patyki, czarną farbę plakato-
wą lub piórko i tusz.

Zainspiruj się tematami i obrazami: „Wakacyjne wspomnienia”, „Letnie krajobrazy”, „Wakacyjne przygody
i wędrówki” lub wymyśl własny temat, dotyczący wakacyjnych podróży.

Eksperymentuj! Sprawdź, jakie ślady zostawiają twoje narzędzia rysunkowe. Każde z nich wypróbuj
na jednej kartce w dowolny sposób. Kiedy poznasz właściwości przygotowanych narzędzi rysun-
kowych, na drugiej kartce stwórz zaplanowany przez siebie układ linii i kresek na wybrany temat.
W swojej pracy użyj różnych narzędzi oraz różnorodnych linii i kresek.

1.2. Techniki rysunkowe

Tego się dowiesz

- Poznasz rodzaje ołówków.
- Odkryjesz sposoby wykonania rysunku piórkiem i tuszem.
- Przekonasz się, że można rysować węglem.
- Sprawdzisz, jakie efekty rysunkowe możesz otrzymać posługując się kreską.
- Dowiesz się, do czego służy szkic.

Podejmij temat

- Odgadnij, w jaki sposób powstały przedstawione rysunki.

Każdy rysownik – również i ty – stosuje różne techniki rysunkowe. Technika oznacza posługiwanie się określonym narzędziem w trakcie rysowania. Technik rysunkowych jest wiele. Poznajmy najważniejsze z nich.

Ołówek

Ołówki oznaczone literą H służą do wykonywania rysunków technicznych. Ich rysiki grafitowe są twarde i jasne.

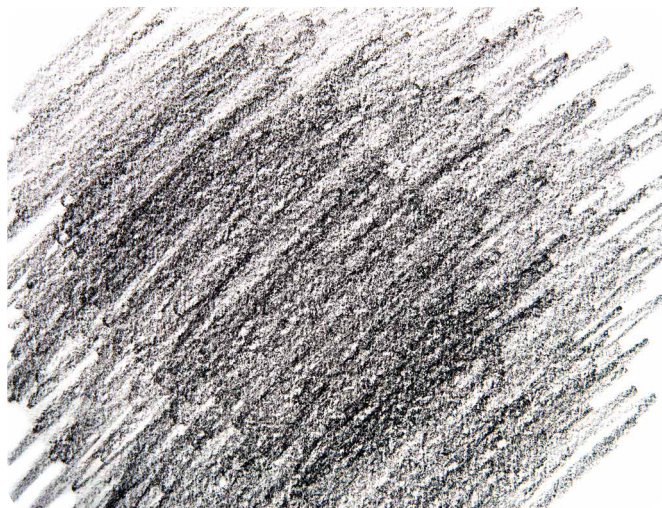
Ołówki oznaczone literami HB są używane do sporządzania szkiców rysunkowych (faza przygotowawcza do dalszego tworzenia rysunków). H – oznacza twardość, B – miękkość.

Ołówki z grupy B, 2B, 3B itd. służą do tworzenia rysunków światłocieniowych, dają intensywną czerń i miękkie odcienie szarości; ołówki 4B, 6B – służą również do rysowania szybkich szkiców i zaczerniania powierzchni. Oznaczenia ołówków pochodzą z języka angielskiego, na przykład: B – *black* ‘czarny’, H – *hard* ‘twardy’, F – *firm* ‘mocny i trwały’.

Poza ołówkami rysunek można wykonać za pomocą takich przyborów, jak: kredka, kreda, patyk, długopis, mazak, piórko, pędzel i węgiel.

▲ Ołówki H i HB są przeznaczone do wykonywania rysunków technicznych i szkiców rysunkowych.

▲ Ołówkami z grupy B wykonuje się rysunki światłocieniowe. Służą one także do zaczerniania powierzchni.

Piórko i cienkopis artystyczny

Jedna z najstarszych i najważniejszych technik rysunkowych polega na zastosowaniu piórka. Jako materiału do rysowania używa się w niej tuszu lub atramentu. Grubość i rodzaj kreski zależą od siły nacisku. Pióra w formie używanej obecnie zostały wymyślane dopiero w XIX wieku i składały się z metalowej stalówki i obsadki. Podobnie jest teraz. Fragmenty rysunku stworzonego tą techniką można zaciemniać, pokrywając je drobnymi, ukośnymi kresczkami lub lekko malując rysunek pędzlem i rozwodnionym tuszem (rysunek lawowany). Obecnie artyści coraz częściej zastępują piórko profesjonalnymi cienkopisami o różnych grubościach. Można w ten sposób uzyskać efekty bardzo przypominające rysunek piórkiem.

Węgiel

Węgłem rysunkowym można rysować wąskie, miękkie linie lub szerokie płaszczyzny wykonywane bokiem pałeczki węglowej. Uzyskanie różnych odcieni czerni zależy od gatunku węgla i od tego, jak mocno naciska się pałeczkę w czasie rysowania.

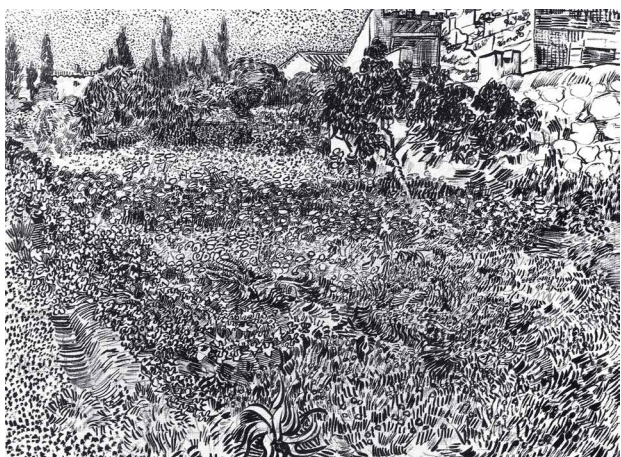
Rysować można we wszystkich kierunkach, całą szerokością i długością węgla, rozmazywać palcami itp. Nieudaną kreskę można łatwo wytrzeć zgniecionym chlebem lub miękką gumką. Rysunki wykonane węglem szybko się osypują i dlatego utrwała się je specjalnym płynem – fiksatywą.

Co potrafi kreska?

▲ Jean Cocteau [czyt. żan kokto] *Podwójny autoportret*

▲ Vincent van Gogh [czyt. winsent wan gog] *Ogród z kwiatami*

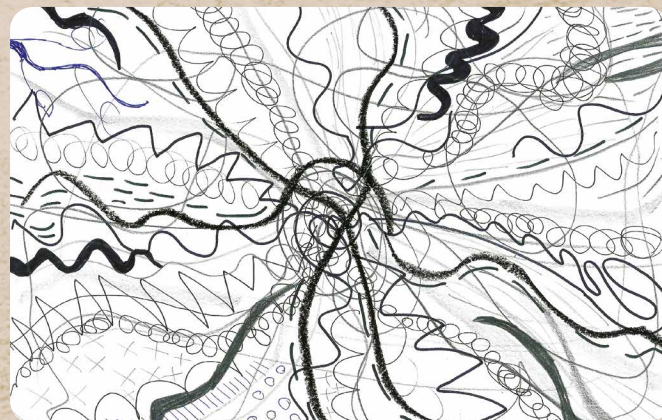
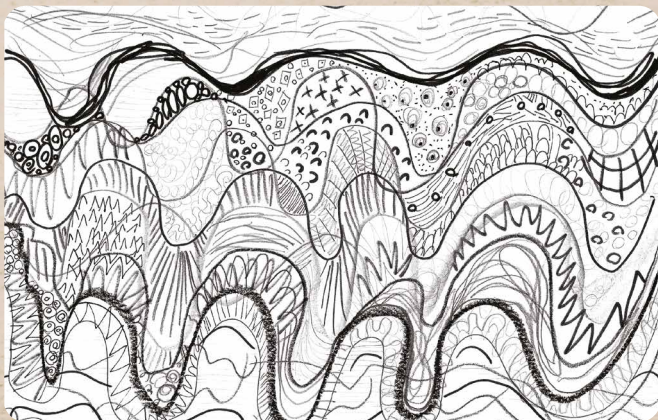
▲ Jean-François Millet [czyt. żan fransua mile] *Portret Catherine Lemaire* [czyt. katrin lemer]

Już wiesz, że ślady narzędzi rysunkowych na powierzchni kartki to między innymi linie i kreski. Taką linię, która obrysowuje kształty postaci lub przedmiotów, nazywamy **konturem**. Kontur może być słaby lub mocny i wyrazisty. Jeżeli na rysunku występują tylko kontury, to nazywamy go **konturowym** lub **linearnym**. Efekt plastyczny takiej kompozycji budują odpowiednio rozłożone linie. Jednak rysunek to nie tylko kontury, a linia i kreska mogą pełnić w nim jeszcze inne role.

Na tym rysunku kreski, punkty i linie stanowią tworzywo faktury. Niemal wszystko, co nas otacza, posiada swoją powierzchnię. Może być ona gładka, puszysta, chropowata, śliska itd. Każda z nich ma swój wygląd, który można rozpoznać dzięki zmysłom dotyku i wzroku. Jest to **faktura**, czyli zewnętrzna warstwa rzeczy, powierzchnia danego przedmiotu. Na rysunku bieg i kierunek kresek będą odmienne w zależności od rodzaju przedstawianej powierzchni. Artysta za pomocą kresek, linii i punktów ukazuje różne rodzaje faktur.

Zamieszczony obok rysunek jest wykonany za pomocą biegnących w różnych kierunkach kresek, które ukazują jasne i ciemne części przedstawionej twarzy. Taki rysunek nazywamy **światłocieniowym**. Fragmenty twarzy, które są oświetlone, pokrywają jasne, drobne i rzadko rozmieszczone kreski. Części zacienione są narysowane mocnymi, ciemnymi i zagęszczonymi kreskami. Światłocień sprawia, że postacie i przedmioty wydają się rzeczywiste i mają – oprócz wysokości i szerokości – także głębię. Wydobywa on więc kształt przedmiotu i buduje przestrzeń w obrazie.

Fantazyjne linie i szalone kreski

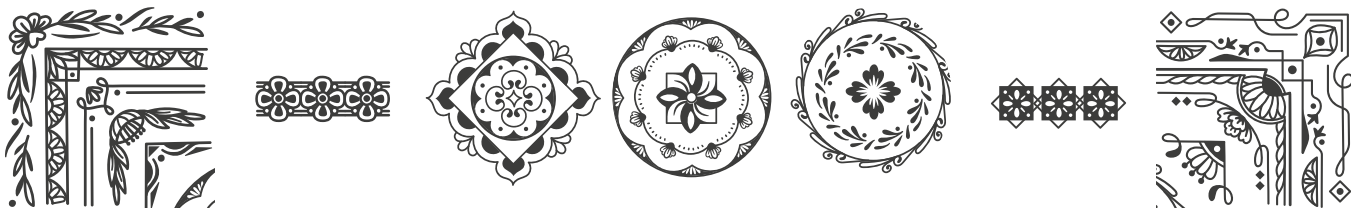
Przygotuj: cienkopisy, flamastry, kredki, ołówki, białą kartkę z bloku technicznego formatu A4.

Zainspiruj się tematami i obrazami: „Fantazyjny taniec kresek”, „Sztorm na morzu”, „Szalona fryzura” lub wymyśl własny temat.

Eksperymentuj z rozmieszczeniem linii, kresek i kropek na kartce. Wykorzystaj w swojej pracy:

- różnorodne linie: proste, faliste, uporządkowane, rozrzucone,
- kreski i kreseczki różniące się grubością i długością,
- kropki o różnej wielkości i rozmieszczeniu,
- elementy mocne i wyraźne oraz delikatne i słabe.

Ilustracja przedstawia różnorodne wzory – kwiatowe i geometryczne – wykonane **kreską dekoracyjną**. Takie rysunki można wykorzystywać do ozdabiania różnego rodzaju powierzchni i przedmiotów. Obecnie do rysowania tego typu dekoracji można używać komputera. Programy komputerowe, nazywane graficznymi, umożliwiają rysowanie różnego rodzaju linii – cieniutkich, grubszych, prostych, krzywych, a także figur geometrycznych o idealnych kształtach.

Szkic

Przed przystąpieniem do wykonania grafiki, obrazu malarskiego, rzeźby, budowli każdy twórca wykonuje **szkice rysunkowe**. Szkic to rodzaj planu lub projektu rysunkowego. Rysunek szkicowy jest podstawą każdego dzieła sztuki.

▲ Leonardo da Vinci [czyt. winczy] *Studium św. św. Anny, Marii, Dzieciątka Jezus i młodego św. Jana*

▲ Szkic projektu architektonicznego

Sprawdź się!

- 1 Wymień znane ci techniki rysunkowe.
- 2 Jakie znasz rodzaje ołówków? Co oznaczają symbole: B, H i F na ołówkach?
- 3 Powiedz, czym jest kontur.
- 4 Jaki rysunek nazywamy linearnym?
- 5 Powiedz, czym jest światłocień i jaką rolę spełnia w rysunku.

1.3. Sztuka zaczyna się od linii – rysunki prehistoryczne

Tego się dowiesz

- Odkryjesz, co i w jakim celu rysował artysta prehistoryczny.
- Poznasz miejsca, gdzie powstawały rysunki i malowidła prehistoryczne.
- Dowiesz się, jak wykonać własne rysunki naskalne.

Podjmij temat

- Odgadnij, jakie zwierzęta przedstawiono na rysunkach.

Pierwsze rysunki powstały już kilkadziesiąt tysięcy lat temu. Artysta tworzący w tamtym czasie z pewnością nie miał papieru, ołówka ani farb. Rysował i malował na ścianach jaskiń, w których mieszkał, a barwników dostarczała mu natura, między innymi w postaci gliny, sadzy i żelaza zawartego w ziemi. Do łączenia kolorów używał krwi, tłuszczu zwierzęcego i żywic roślinnych. Pędzle robił z włosów upolowanych zwierząt. Najdawniejsi twórcy przedstawiali na rysunkach przede wszystkim zwierzęta: bizona, jelenie. Wierzyli, że łatwiej będzie im upolować zwierzę, jeżeli „zdobędą nad nim władzę”, rysując je na ścianie skalnej, na przykład w jaskini Lascaux [czyt. lasko] we Francji. Nasi praprzodkowie malowali wielkie postacie zwierząt, zaczynając od narysowania ich konturów, które następnie wypełniali kolorem.

▲ Malowidło z jaskini Lascaux we Francji

Rysunki naskalne

Przygotuj: suche pastele, kredki, czarny flamaster, kartkę z bloku rysunkowego formatu A3 przeciętą na pół wzdłuż dłuższego boku.

Zainspiruj się prehistorycznymi rysunkami i malowidłami z jaskiń Lascaux we Francji i Altamira w Hiszpanii.

Eksperymentuj! Spróbuj na połowie kartki formatu A3 stworzyć własne rysunki naskalne. Postaraj się narysować zwierzęta w ruchu – biegnące, polujące, uciekające. Przedstaw zwierzęta, które mogły żyć w prehistorycznych czasach (na przykład: mamuty, bizony, jelenie). Użyj barw ziemi – brązów, czerwieni, żółci, czerni. Postaraj się, by twoja praca wyglądała jak prawdziwy rysunek na skale.

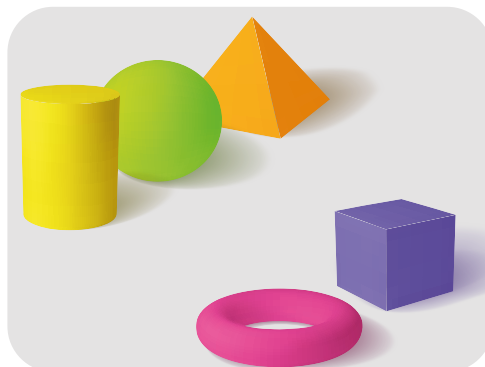
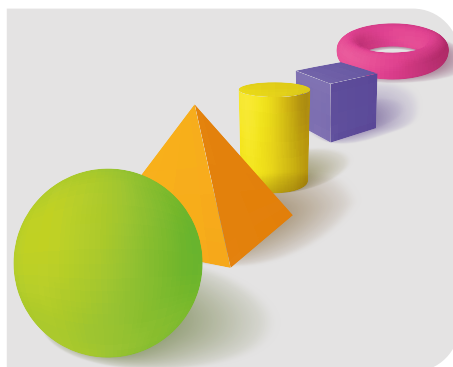
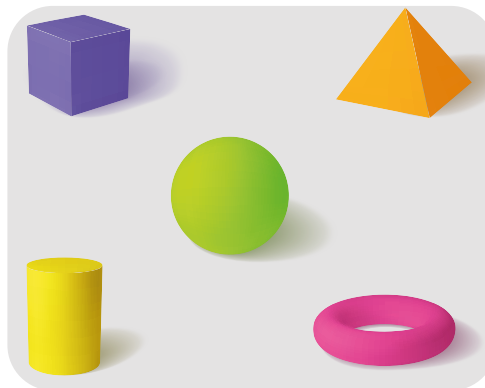
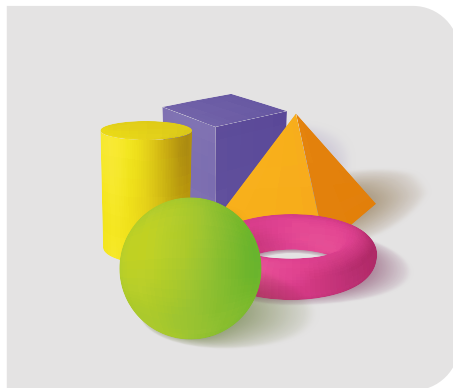
1.4. Czym jest kompozycja?

Tego się dowiesz

- Odkryjesz, czym jest kompozycja w plastyce.
- Nauczysz się, jak wykonać układ symetryczny.
- Poznasz zasady kompozycji rytmicznej.

Podjmij temat

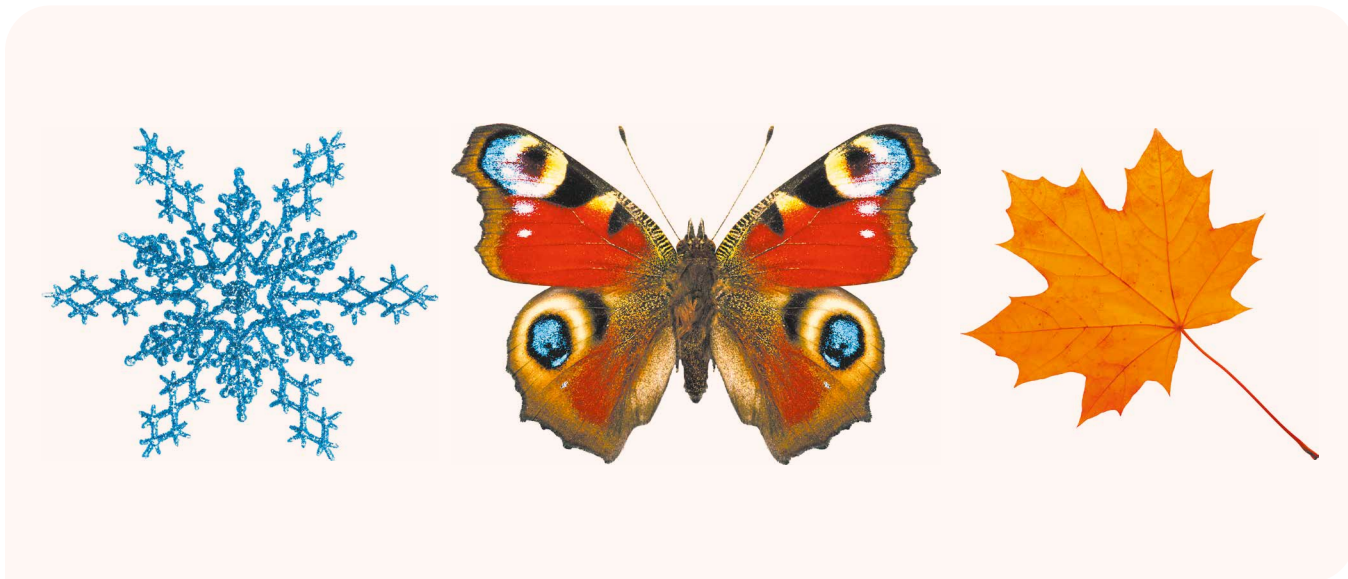
- Czym różnią się przedstawione ilustracje?

Termin **kompozycja** oznacza uporządkowanie, ułożenie, zestawienie ze sobą określonych elementów w taki sposób, aby tworzyły nową całość. Kompozycja kwiatowa to sposób ułożenia kwiatów, na przykład wazonie; kompozycja muzyczna to uporządkowanie dźwięków w taki sposób, aby tworzyły melodię, a kompozycja malarska to określone zestawienie na obrazie plam barwnych, linii, kresek w celu ukazania tego, co artysta zaobserwował lub co sobie wyobraził. Każde dzieło plastyczne możemy nazwać kompozycją – rysunkową, malarską, rzeźbiarską, architektoniczną. Artyści komponują rozmaite elementy, takie jak: linie, kreski, plamy barwne, bryły i obiekty.

Rytm i symetria w naturze i sztuce

Elementy rozmieszczone na płaszczyźnie obrazu lub w przestrzeni są odpowiednio zestawione i uporządkowane, czyli mają cechy układu. Na podstawie tych cech określamy kompozycję dzieła plastycznego. Często zdarza się tak, że otaczające nas obiekty (przedmioty, postacie, rośliny i zwierzęta) są symetryczne. Oznacza to, że gdyby przez środek któregoś z nich poprowadzić linię, zwaną osią symetrii, to część znajdująca się po jej lewej stronie byłaby lustrzanym odbiciem części z prawej strony.

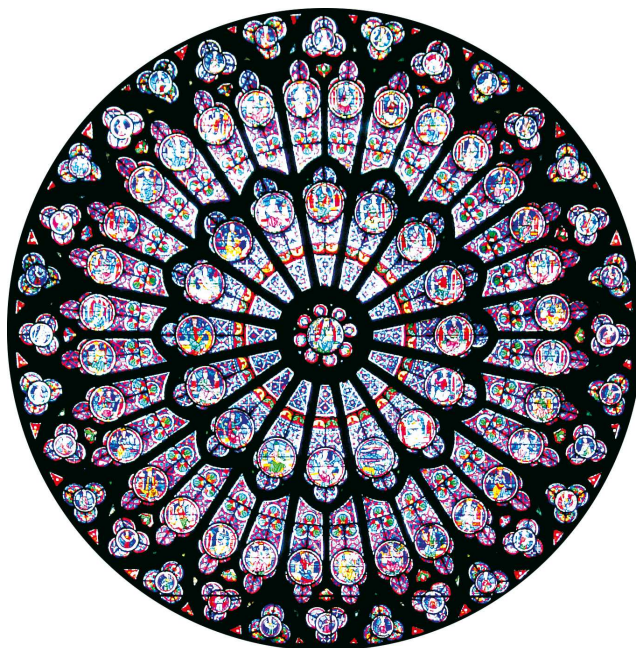

▲ Kompozycje symetryczne występujące w naturze

Zwykle **kompozycja symetryczna** obrazu jest **jednoosiowa**, czyli ma jedną oś symetrii (jak na obrazie Davida Cheepena [czyt. dejwida czipena] *Nocna wizja*). Natomiast, oglądając zamieszczony witraż, można zauważyć takie ułożenie plam barwnych, że sąsiadujące ze sobą elementy wyglądają jak odbicia lustrzane. Taki rodzaj uporządkowania elementów obrazu, czyli plam barwnych i linii, nazywamy **kompozycją symetryczną wieloosiową**.

▲ David Cheepen *Nocna wizja*

▲ Witraż – rozeta z Katedry Notre Dame w Paryżu

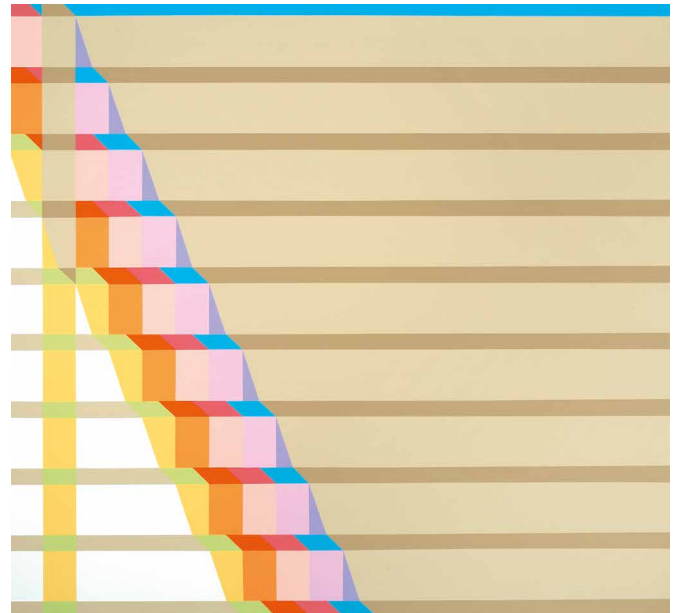
Innym rodzajem kompozycji jest **układ rytmiczny**. W naturze można go dostrzec na przykład w regularnych paskach zebry, w rozległym krajobrazie oraz w powtarzalności dni i nocy, pór roku. Najważniejszą cechą tej kompozycji jest właśnie powtarzalność elementów według określonego porządku.

▲ Zebra stepowa – kompozycja rytmiczna w naturze

▲ Hubert Robert *Most nad rzeką Gard*

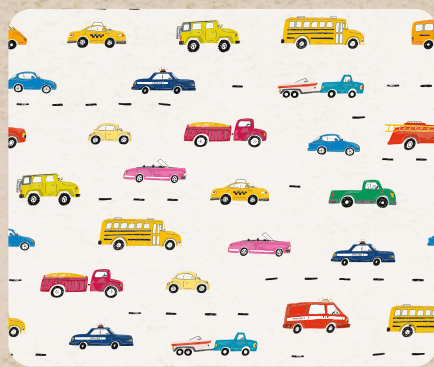

▲ Kathrine Campbell Pedersen [czyt. katrin kambel pedsen] *W ramach tego...*

Sprawdź się!

- 1 Jaki układ na obrazie nazywamy symetrycznym?
- 2 Podaj kilka przykładów kompozycji symetrycznej jednoosiowej i symetrycznej wieloosiowej ze swojego otoczenia.
- 3 Na czym polega rytm w kompozycji plastycznej?

Rytm i symetria

Przygotuj: kolorowe kredki, flamastry, cienkopisy, 2 kartki z bloku rysunkowego.

Zainspiruj się światem przyrody – żukami, motylami lub innymi owadami.

Eksperymentuj! Spróbuj wykonać dwie kompozycje – symetryczną i rytmiczną.

Narysuj owada z wyobraźni, ale o wyraźnych cechach symetrycznych.

Kompozycja rytmiczna to pole do popisu dla twojej fantazji. Zaprojektuj zasłony w rytmiczne wzory do swojego pokoju. Mogą one mieć dowolny wzór, ale powinien on być utworzony na zasadzie rytmu.

Ciekawe!

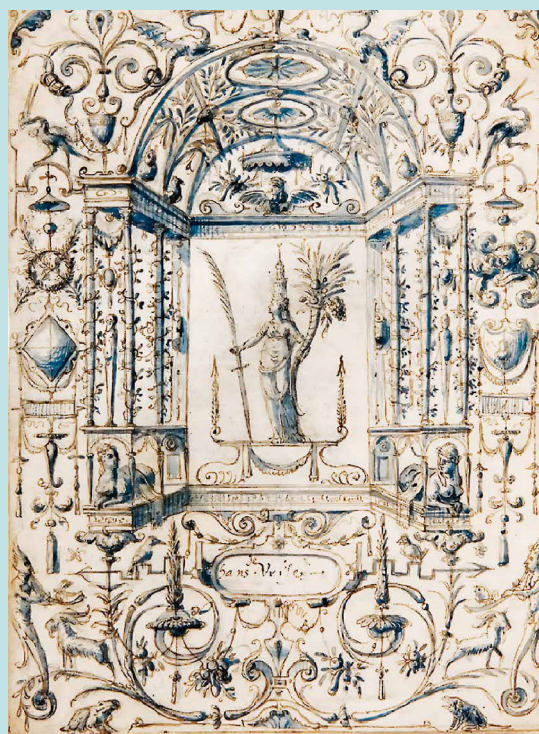
Ponad 300 lat temu w sztuce europejskiej panował styl zwany *barokiem*. Artysci tworzyli rysunki i szkice przyszłych malowideł naściennych, których wspólną cechą była dekoracyjność. Często są one nazywane *horror vacui* [czyt. horror waku], co w języku łacińskim oznacza dosłownie 'strach przed pustką', a to dlatego, że całe pole obrazu wypełniano wzorami dekoracyjnymi, bez pozostawiania pustego tła. Dobrze widać to na projekcie Claude'a Audrana III [czyt. kłoda odrą trzeciego] przedstawiającym arabeskę. Które z poznanych rysunków możesz określić jako *horror vacui*?

▲ Claude Audran [czyt. kłoda odrą] III Arabeska

Więcej na temat

Piórko i tusz

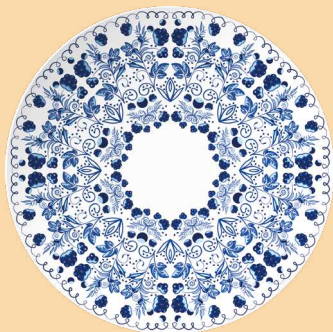
▲ Hans Vredeman de Vries [czyt. hanz wrideman dewris] Groteska

Posługiwanie się piórkiem i tuszem (lub atramentem) to bardzo popularna technika, która umożliwia pisanie i rysowanie czystą, precyzyjną i ostrą kreską. Pióro w postaci zaostrej trzciny było znane już w starożytnej Grecji. Księgi z okresu średniowiecza były przepisywane, ilustrowane i dekorowane gęsimi piórami. Artysci od wieków wykonywali piórkiem szkice i projekty rysunkowe. W epoce renesansu (około 500 lat temu) artyści wykorzystywali technikę rysowania piórkiem między innymi do tworzenia wzorów i projektów dekoracyjnych ornamentów mających zdobić budowle. Największą popularnością wśród ozdobnych motywów cieszyły się groteska i arabeska. **Groteska** składa się z wici roślinnej, w którą są wplecione na przykład postacie ludzkie, zwierzęta, obrazy i owoce. **Arabeska** natomiast to delikatny ornament roślinny i geometryczny o układzie symetrycznym.

Jednym z artystów, który tworzył wzorniki tego typu dekoracji architektonicznych, był **Hans Vredeman de Vries** [czyt. hanz wrideman de wriz] niderlandzki¹ rysownik, grafik, architekt i malarz. Wykonał piórkiem i tuszem przedstawiony powyżej projekt dekoracyjnej groteski, a inne jego dzieła możemy podziwiać w Ratuszu Głównego Miasta i na Dworze Artusa w Gdańsku.

¹ Niderlandy – tereny dzisiejszych Belgii, Holandii i Luksemburga.

Kreski arabeski

Przygotuj: cienkopisy i flamastry (zwykłe lub akwarelowe), biały talerz papierowy lub białe koło o średnicy ok. 20 cm wycięte z kartki z bloku technicznego.

Zainspiruj się przedstawionymi arabeskami i dekoracjami na ceramicznych talerzach.

Eksperymentuj! Wykorzystaj linie i kreski do wykonania dekoracyjnego ornamentu na papierowym talerzu lub na kole wyciętym z kartki. Spróbuj zastosować motyw symetrycznej arabeski i rytmiczne wzory lub wymyślić własne ornamenty i dekoracje.

Sztuka ludowa w formach plastycznych – dekoracje z piasku

Jeszcze w połowie XX wieku gospodynie wiejskie z regionów Wielkopolski i Kujaw w dni świąteczne lub z okazji uroczystości rodzinnych, na których spodziewano się gości, „rysowały” na glinianej podłodze albo na drodze przed domem dekoracje za pomocą jasnego piasku. Były to piękne, choć nietrwałe dzieła tworzone kreską dekoracyjną. Ludowe artystki wysypywały z fartucha piasek w postaci cienkich strużek układających się w linearne wzory kwiatowe.

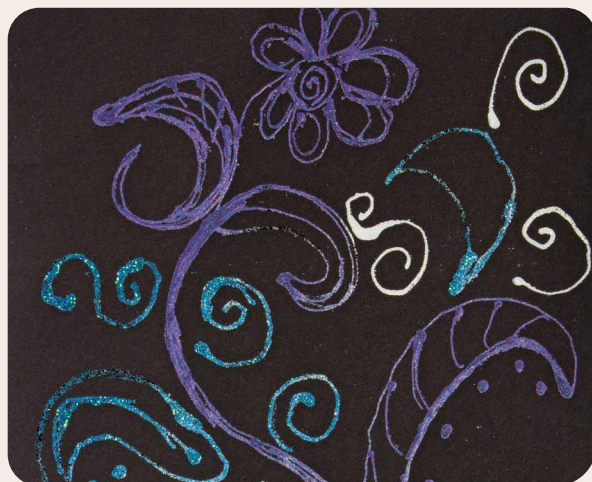
- Czy w regionie Polski, z którego pochodzisz, panowały podobne zwyczaje? Spytaj bliską ci starszą osobę, czy pamięta, w jaki sposób w waszym regionie obchodzono dni świąteczne lub uroczystości rodzinne. Jeśli dowiesz się czegoś ciekawego, opowiedz w o tym w klasie.

Przekonaj się

Przygotuj: klej w tubie lub w szyfcie, kolorowe, sypkie brokaty, piasek dekoracyjny lub mąkę w małym woreczku, kartkę z bloku technicznego formatu A4 w ciemnym kolorze, białą kredkę.

Spróbuj samodzielnie wykonać rysunek w podobnej technice. Narysuj klejem na ciemnej kartce wzory dekoracyjne i posyp je brokatem, piaskiem dekoracyjnym lub mąką. Przekonaj się, jakie efekty możesz uzyskać, rysując w ten sposób.

Podsumowanie działu 1. Rysunki i kompozycje

Linie, kreski, punkty – ślady narzędzi rysunkowych na płaszczyźnie obrazu.

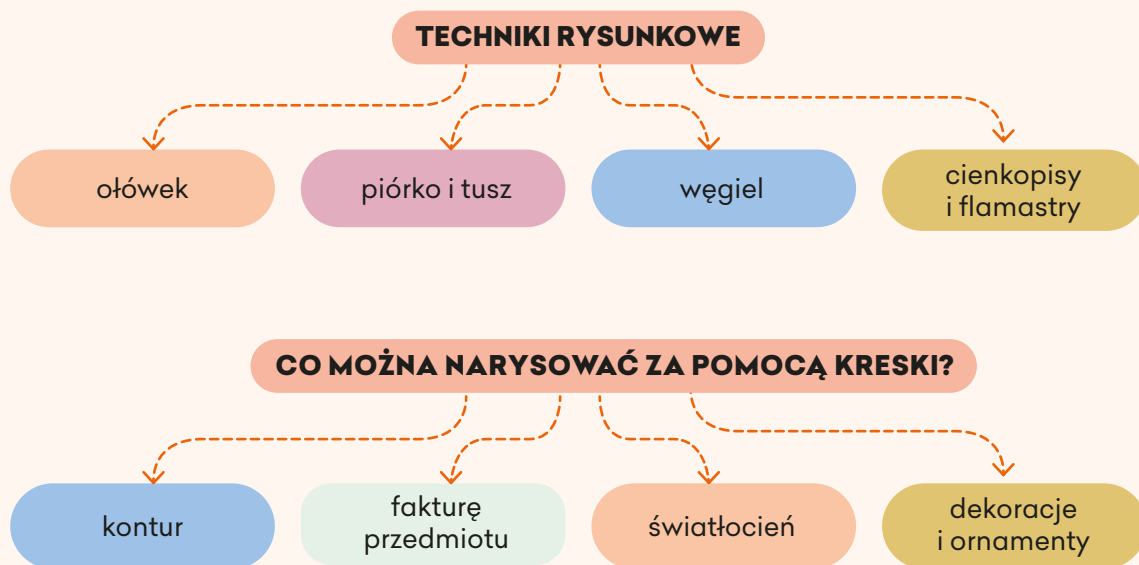
Kontur – linia wyznaczająca kształt przedmiotu lub obrys plamy barwnej.

Światłocień – zjawisko rozmieszczenia światła i cienia na przedmiotach, uwzględniające położenie źródła światła.

Faktura – zewnętrzna warstwa rzeczy, charakterystyczna powierzchnia przedstawionego przedmiotu.

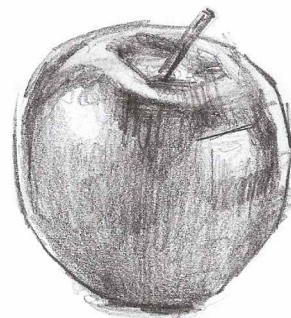
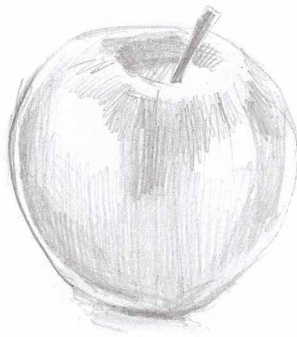
Szkic – rodzaj planu lub projektu rysunkowego. Rysunek szkicowy jest podstawą każdego dzieła sztuki.

Kompozycja – inaczej zestawienie, przemyślany układ elementów na płaszczyźnie obrazu (lub w przestrzeni), tworzący zaplanowaną całość.

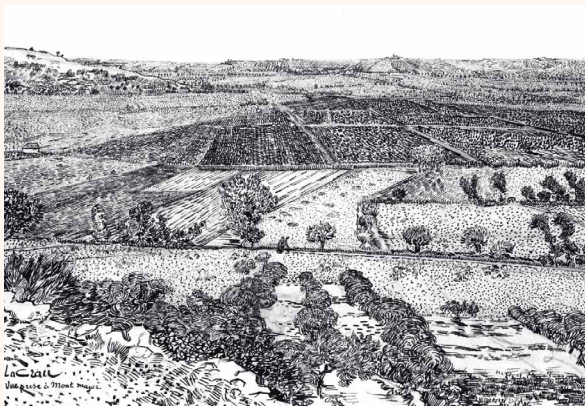
Sprawdź się!

- 1 Określ, jakimi narzędziami rysunkowymi wykonano każdą z ilustracji przedstawiających jabłko.

2

Powiedz, jaką funkcję pełni linia i kreska na poniższych rysunkach.

▲ Vincent van Gogh *Miejscowość La Crau [czyt. lakro] widziana z Montmajour [czyt. mąmajur]*

▲ Paul Klee [czyt. pol kli] *Roztargniony anioł*

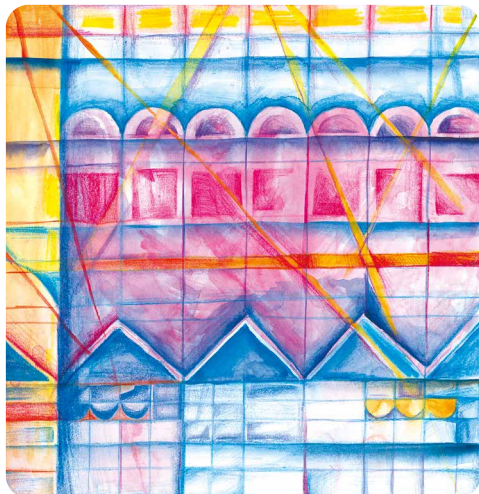
▲ Edgar Degas [czyt. dega], szkic do obrazu *Semiramida buduje miasto Babilon*

▲ Pietro da Cortona [czyt. kortona], projekt sufitu

3

Przyjrzyj się uważnie poniższym obrazom. Jeden z nich jest skomponowany symetrycznie, drugi to przykład kompozycji rytmicznej. Na podstawie obrazów powiedz, jakie cechy są właściwe dla kompozycji rytmicznej, a jakie – dla kompozycji symetrycznej.

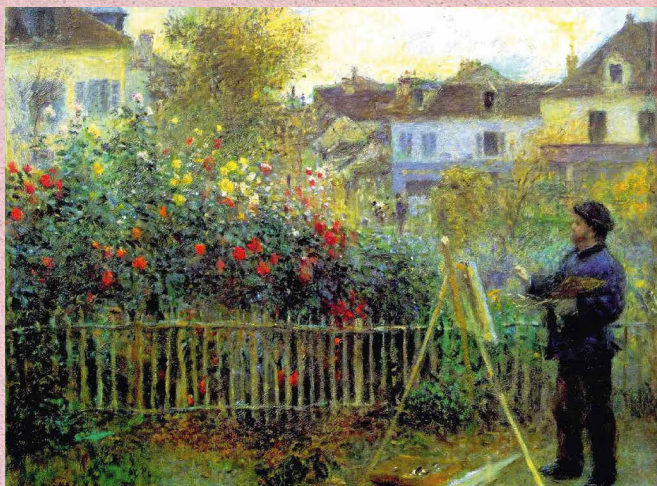
2. Obrazy i kolory

- Na czym polega malowanie?
- Jakie są najważniejsze techniki malarskie?
- Co łączy barwy podstawowe z barwami pochodnymi?
- Czym różni się barwy ciepłe od barw zimnych?

Sztuka w plenerze

Malarstwo plenerowe, czyli tworzenie obrazów na świeżym powietrzu, ma długą i bogatą historię. Artyści od setek lat wychodzili ze swoich pracowni, by szkicować, ale dopiero 150 lat temu, dzięki malarzom nazywanym impresjonistami, nastąpił największy rozkwit tej formy sztuki. Claude Monet [czyt. kłod mone], Pierre-Auguste Renoir [czyt. pier ogist renuar] i Camille Pissarro [czyt. kamil pisaro] odkryli, że tylko w plenerze można uchwycić naturalne światło, zmienność kolorów i ulotny nastrój chwili. Tradycja malowania w plenerze szybko rozpowszechniła się w całej Europie, także w Polsce. Tacy artyści, jak Józef Chełmoński i Jan Stanisławski, tworzyli pejzaże inspirowane rodzimą przyrodą, starając się oddać jej piękno i charakter. Z czasem malarstwo plenerowe stało się nie tylko formą pracy artystycznej, ale też sposobem na kontakt z naturą i źródłem inspiracji.

▲ Pierre-Auguste Renoir *Monet malujący w ogrodzie w Argenteuil*

▲ Édouard Manet *Claude Monet w łodzi studyjnej*

Przekonaj się!

Rysowanie i malowanie w plenerze pobudza wyobraźnię i kreatywność. Kontakt z naturą inspirowanie, zachęca do obserwacji i poszukiwania własnych sposobów przedstawienia świata.

Praca na świeżym powietrzu sprzyja koncentracji i cierpliwości, uczy uważnego patrzenia oraz dostrzegania detali, kolorów i zmian światła.

Wspólne malowanie w grupie uczy współpracy, wymiany pomysłów i wzajemnego wsparcia.

Przebywanie w otoczeniu przyrody pozytywnie wpływa na samopoczucie, pomaga się wyciszyć i odpocząć od codziennego stresu.

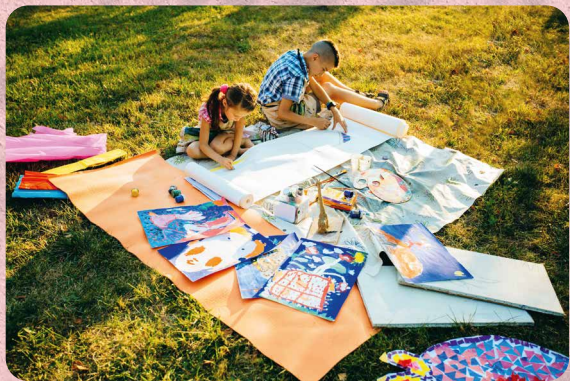
Wyjdź w plener!

Moje ulubione miejsce przy szkole

Przygotuj: ołówek, kredki, pastele, blok techniczny formatu A4.

Siądź w ulubionym miejscu przy szkole i rysuj na kartce to, co zobaczysz – ogród, boisko, ławki, drzewa, budynek, niebo. Zwracaj uwagę na światło, cień, kolory i faktury.

Rysowanie cieni

Przygotuj: kartkę z bloku rysunkowego formatu A3, ołówek, flamastry, kredki.

Wyszukaj w otoczeniu szkoły ciekawe przedmioty (kamiki, gałązki, butelki z wodą) i ustaw je tak, by tworzyły cień na kartce. Możesz wykorzystać też cień sylwetki koleżanki lub kolegi. Obrysuj cień, a potem wypełnij go kolorami lub wzorami.

Spacer do parku

Przygotuj: kartkę z bloku rysunkowego formatu A3, klej, kredki, flamastry, taśmę klejącą, zebrane na spacerze liście lub rośliny.

W czasie spaceru do parku zbierz liście i rośliny, które ci się spodobają. Pamiętaj, że niektóre z nich są pod ochroną i nie wolno ich zrywać. Wybierz jeden liść lub jedną roślinę, przyklej na kartce i domaluj lub dorysuj elementy, tworząc obrazek lub historię – na przykład „Historia o wędrującym liściu”, „Ciekawska roślina”, „Liść w kapeluszu”.

2.1. Malujemy – świat kolorów

Tego się dowiesz

- Odkryjesz, na czym polega malowanie.
- Poznasz podłoża, na których można namalować obraz.

Podejmij temat

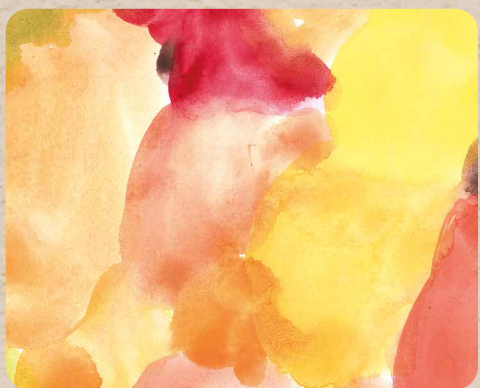
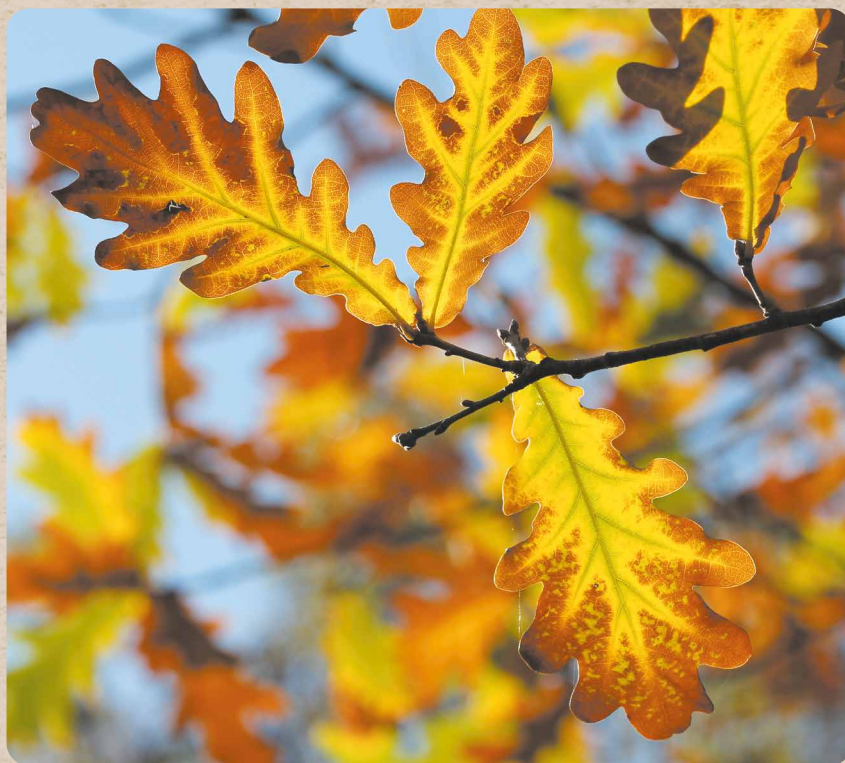
- Co widzisz na przedstawionych obrazach?

Już wiesz, że rysunek tworzą linie i kreski, które układają się w zaplanowane przez rysownika formy i kształty. Ale sam rysunek często nie oddaje różnorodności otaczającej rzeczywistości i naszych przeżyć. Świat przedstawiony na rysunkach jest najczęściej szary lub czarno-biały. Brakuje w nim kolorów. Z pewnością wiesz, co należy zrobić, aby ten świat zmienić. Otwierasz pudełko pasteli lub bierzesz do ręki pędzel, kolorowe farby i... malujesz. Malowanie polega na pokrywaniu powierzchni kartki, płótna lub innego podłoża kolorowymi liniami i barwnymi plamami.

Jesienne kolory i kształty

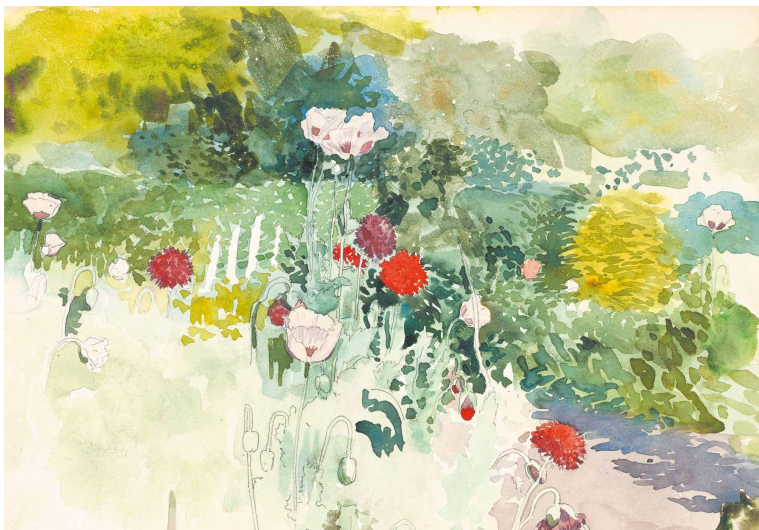

Przygotuj: farby (plakatowe, akwarelowe lub akrylowe), pędzel, naczynie na wodę, kartkę z bloku technicznego formatu A4, czarny cienkopis lub flamaster.

Zainspiruj się przedstawionymi ilustracjami i tematami – do wyboru: „Park jesieni”, „Kolory i kształty jesieni”, „Jesienne liście”.

Eksperymentuj! Przekonaj się, ile plam w jesiennych kolorach zmieści się na kartce z bloku. Pomaluj różnokolorowymi plamami całą kartkę. Kiedy praca całkiem wyschnie, dorysuj czarnym cienkopisem lub flamastrem szczegóły i brakujące elementy. Znasz właściwości kreski i wiesz, jak tworzyć kontury, więc rysuj to, co podpowie ci wyobraźnia.

W malarstwie najważniejszy jest kolor. Artysta, za pomocą pędzli i farb, tworzy dzieło malarskie, które nazywamy **obrazem**. Obrazy mogą powstawać na papierze, płótnie naciągniętym na drewniane ramy, desce lub ścianie. Takie obrazy nazywamy **freskami** lub **mozaikami**.

▲ Stanisław Masłowski *Maki*, obraz namalowany na papierze

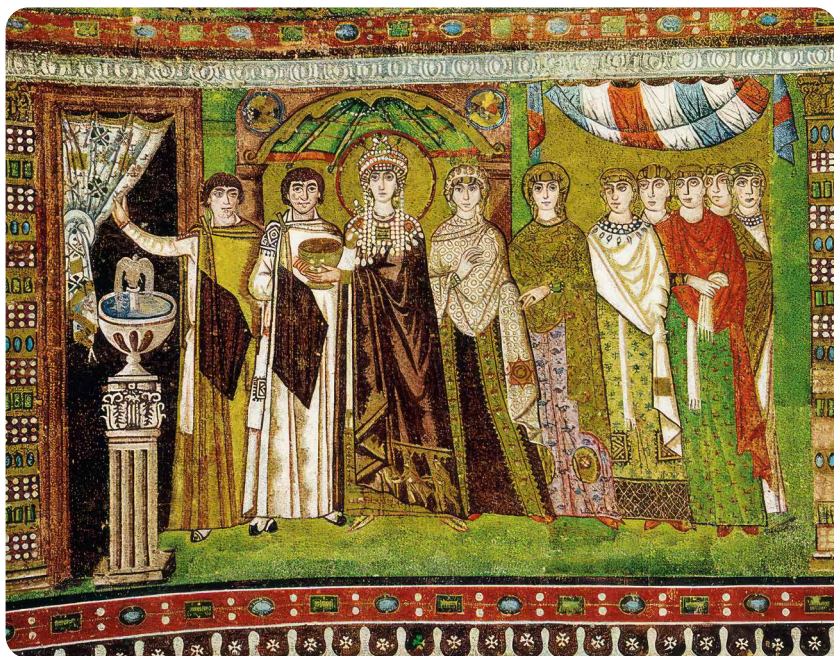

▲ Jan Vermeer van Delft *Dziewczyna z perłą*, obraz namalowany na płótnie

▲ Michał Anioł, freski na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej w Rzymie

Fresk to rodzaj malarstwa ściennego, który wymaga używania określonych barwników i farb oraz odpowiednio przygotowanego tynku.

Mozaika powstaje z kolorowych kamiennych lub szklanych kostek układanych jedna przy drugiej i przytwierdzonych do powierzchni ściany.

◀ Cesarzowa Teodora i jej orszak, fragment mozaiki z Bazyliki św. Witalisa w Rawennie

Jeszcze innym rodzajem obrazu jest **witraż**. Tworzą go kawałki kolorowego szkła połączone ołowianą spoiną. Piękno barw witraży uwiadczenia się pod wpływem światła. Dlatego umieszcza się je w oknach, a ich kolory zależą od pory dnia i natężenia światła słonecznego.

◀ Józef Mehoffer, witraż Alegoria Oszczędności (lub: Dobrobyt i Oszczędność), budynek Komunalnej Kasy Oszczędności Miasta Krakowa

Sprawdź się!

- 1 Jaki rodzaj obrazu nazywamy freskiem?
- 2 Jak powstaje mozaika?
- 3 Podaj nazwę obrazu, do którego stworzenia wykorzystuje się kolorowe szkło połączone ołowianą spoiną.

2.2. Techniki i media malarskie

Tego się dowiesz

- Odkryjesz, czego do pracy potrzebuje artysta malarz.
- Poznasz, czym się różnią techniki stosowane w malarstwie.
- Dowiesz się, jak namalować obraz na płótnie.

Podejmij temat

- Czy wiesz, co przedstawia fotografia? Czy domyślasz się, co to może być?

Malowanie polega na pokrywaniu płaskiej powierzchni papieru, płótna czy ściany barwnymi plamami i liniami. W malarstwie najważniejszy jest kolor. Artysta, za pomocą pędzli i farb, tworzy dzieło malarskie, które nazywamy **obrazem**. Obrazy mogą powstawać na papierze, płótnie naciągniętym na drewniane ramy, desce lub ścianie.

Malarz może używać różnorodnych rodzajów **farb** i **pędzli**. Maluje nimi różne typy plam barwnych, tworzy gładką lub chropowatą powierzchnię obrazu. Często do malowania używa **szta-lug**, aby ustawić płótno na odpowiedniej wysokości. Posługuje się także **paletą** do mieszania farb. **Pędzel artystyczny** jest narzędziem służącym do malowania obrazów. Posiada on końcówkę z naturalnego lub sztucznego włosa, może mieć płaski lub okrągły kształt, jest twardy lub miękki. **Farba** to substancja, która składa się z barwnika w postaci proszku i materiału łączącego, zwanego spoiwem. Istnieje wiele technik malowania i wiele rodzajów farb, które pozwalają na dużą różnorodność w tej dziedzinie plastyki.

Techniki malarskie

Już wiesz, czym jest malarstwo, a teraz przyjrzymy się bliżej wybranym sposobom i metodom malowania, które nazywamy **technikami malarskimi**.

Akwarela (z łac. *aqua* [czyt. akwa] – ‘woda’) jest farbą, którą należy rozpuścić w wodzie. Wykonana nią plama barwna jest przezroczysta, lekka, prześwituje przez nią podłoże. O tych farbach mówi się, że są niekryjące, rozmyte, delikatne. Akwarelę można malować na suchej lub lekko zwilżonej powierzchni papieru o szorstkiej fakturze, który łatwo wchłania wodę.

Gwasz (fr. la *gouache* [czyt. guasz] – ‘błotko’) to, podobnie jak akwarela, technika wodna. Farby nazywane gwaszami lub **plakatówkami** są określane jako kryjące, to znaczy gęste i nieprzezroczyste, ponieważ podczas ich produkcji do barwników dodaje się kredy lub bieli. Po wyschnięciu gwasze matowieją, barwy stają się bardziej przygaszone, blade i stonowane.

Z farb kryjących, nierozpuszczających się w wodzie, z których korzystają malarze podczas pracy, najbardziej znane są **farby olejne**. Jak nazwa wskazuje, spoiwem w tego rodzaju farbach jest olej, najczęściej lniany. Farby olejne umożliwiają wielokrotne zamalowywanie plam już nałożonych na płaszczyznę obrazu, mają intensywniejsze barwy niż farby wodne, pozwalają na osiągnięcie ciekawych przejść tonalnych.

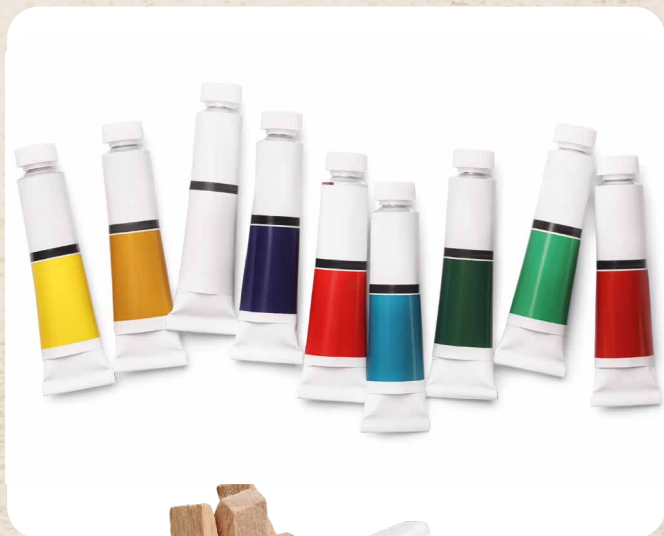

Farby akrylowe to najmłodsza technika malarska. Namalowany nimi obraz może przypominać akwarelę lub obraz olejny, ponieważ farby te mają bardzo wiele możliwości zastosowania. Są to farby rozpuszczalne w wodzie i można nimi malować na papierze, płycie i płótnie. Cechą charakterystyczną farb akrylowych jest to, że szybko schną i po wyschnięciu nie można ich powtórnie rozpuścić w wodzie.

Sprawdź się!

- 1 Wymień rodzaje farb używanych w malarstwie artystycznym.
- 2 Powiedz, czym charakteryzuje się technika gwaszu. Jak inaczej nazywamy farby stosowane w tej technice?
- 3 Jak nazywamy najmłodszą technikę malarską? Powiedz, czym się ona charakteryzuje.

Kolory mojego świata. Portrety przyrodnicze

Przygotuj: podobrazie płócienne, farby akrylowe, pędzle, paletę, kubek na wodę, folię do ochrony stolika, fartuch.

Zainspiruj się znanymi ci widokami – morza, ogrodu, gór, lasu, łąk i pól.

Eksperymentuj! Sprawdź, czy uda ci się namalować pejzaż, który odzwierciedla twój nastrój lub ukazuje twoje ulubione miejsce. Wybieraj kolory, które najbardziej pasują do twojego nastroju – na przykład błękit, gdy czujesz się spokojny, czerwień – gdy czujesz energię lub złość.

Zainspiruj się przyniesionym kwiatem, liściem lub ładnym kamieniem.

Eksperymentuj! Spróbuj namalować go w powiększeniu tak, aby wypełniał całą przestrzeń płótna.

2.3. Właściwości barw

Tego się dowiesz

- Nauczysz się, jakie barwy nazywamy podstawowymi.
- Dowiesz się, skąd pochodzą barwy pochodne.
- Rozpoznaś różnicę między barwami ciepłymi i zimnymi.
- Odkryjesz, ile odcieni ma kolor pomarańczowy.

Podejmij temat

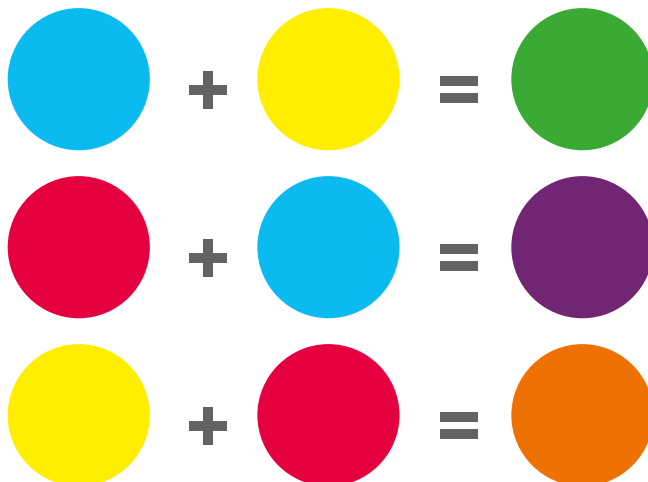
- Czy, jeśli zmieszamy jakieś kolory, otrzymamy barwę czerwoną, niebieską lub żółtą?

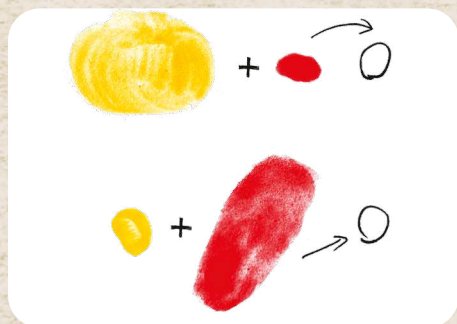
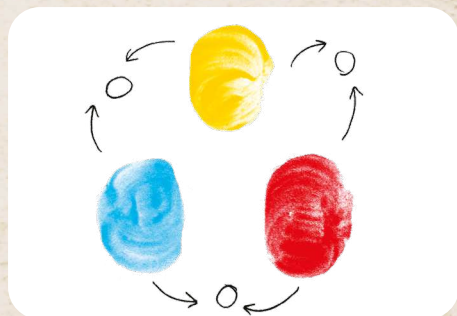
Barwa posiada wiele właściwości i cech, które odbieramy, patrząc na kolorowy obraz. Potrafi ona wyczarować na obrazie różne nastroje – może być smutna lub wesoła, dawać ciepło i chłód, być ostra i wyraźna albo delikatna i zamglona.

Jednak, zanim się o tym przekonasz, poznaj **barwy podstawowe: żółtą, czerwoną i niebieską**. Nazywamy je podstawowymi, ponieważ nie można ich otrzymać przez zmieszanie innych barw (tak, aby powstał kolor żółty, czerwony lub niebieski).

Pary kolorów podstawowych po zmieszaniu ze sobą dają **barwy pochodne: fioletową, pomarańczową i zieloną**. Ich nazwa informuje, że „pochodzą” z połączenia barw podstawowych. W wyniku zmieszania barwy niebieskiej z żółtą otrzymujemy kolor zielony, czerwonej z niebieską – kolor fioletowy, natomiast połączenie barwy żółtej z czerwoną daje nam kolor pomarańczowy.

Zdrowo, tęczo, warzywnie i owocowo

Przygotuj: farby plakatowe, pędzel, naczynie na wodę, kartki z bloku technicznego formatu A4 i co najmniej trzy papierowe talerze.

Zainspiruj się przedstawionymi ilustracjami.

Eksperymentuj! Połącz ze sobą, w równych proporcjach, pary barw podstawowych: czerwoną i żółtą, niebieską i żółtą, czerwoną i niebieską. Następnie sprawdź, jakie kolory uzyskasz, łącząc te barwy w różnych proporcjach – połącz dużą plamę barwy żółtej z odrobiną czerwieni, potem odwróć proporcje i do czerwieni dodaj odrobinę żółtej farby. Połącz również pozostałe barwy w różnych proporcjach. Określ nazwy kolorów, które powstały w wyniku twoich eksperymentów. Sprawdź też, jaką barwę uzyskasz po połączeniu czerni z bielą. Łącz te dwie barwy w różnych proporcjach.

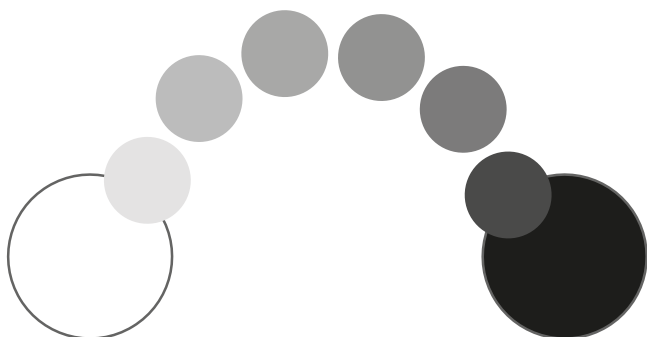
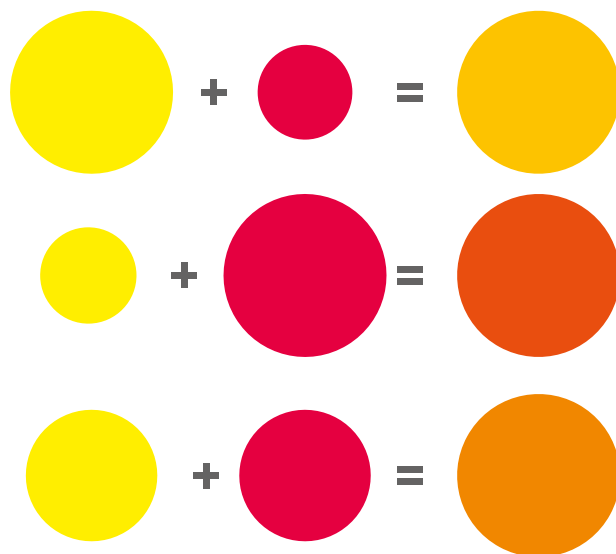

Kiedy już przekonasz się, że możesz – jak artysta malarz – tworzyć różnorodne barwy, namaluj na kartce z bloku warzywa i owoce w kolorach tęczy. Przypomnij sobie, jakie barwy ją tworzą i w jakiej kolejności są ułożone.

Barwy podstawowe i barwy pochodne tworzą **koło barw**.

Odcienie barw pochodnych powstają przez zmieszanie ze sobą barw podstawowych w różnych proporcjach. Przykładowo – jeżeli w połączeniu czerwieni z żółcią przeważa kolor żółty, to powstała barwa pomarańczowa będzie miała odcień jaśniejszy; jeżeli dodamy więcej czerwieni, uzyskamy odcień ciemniejszy.

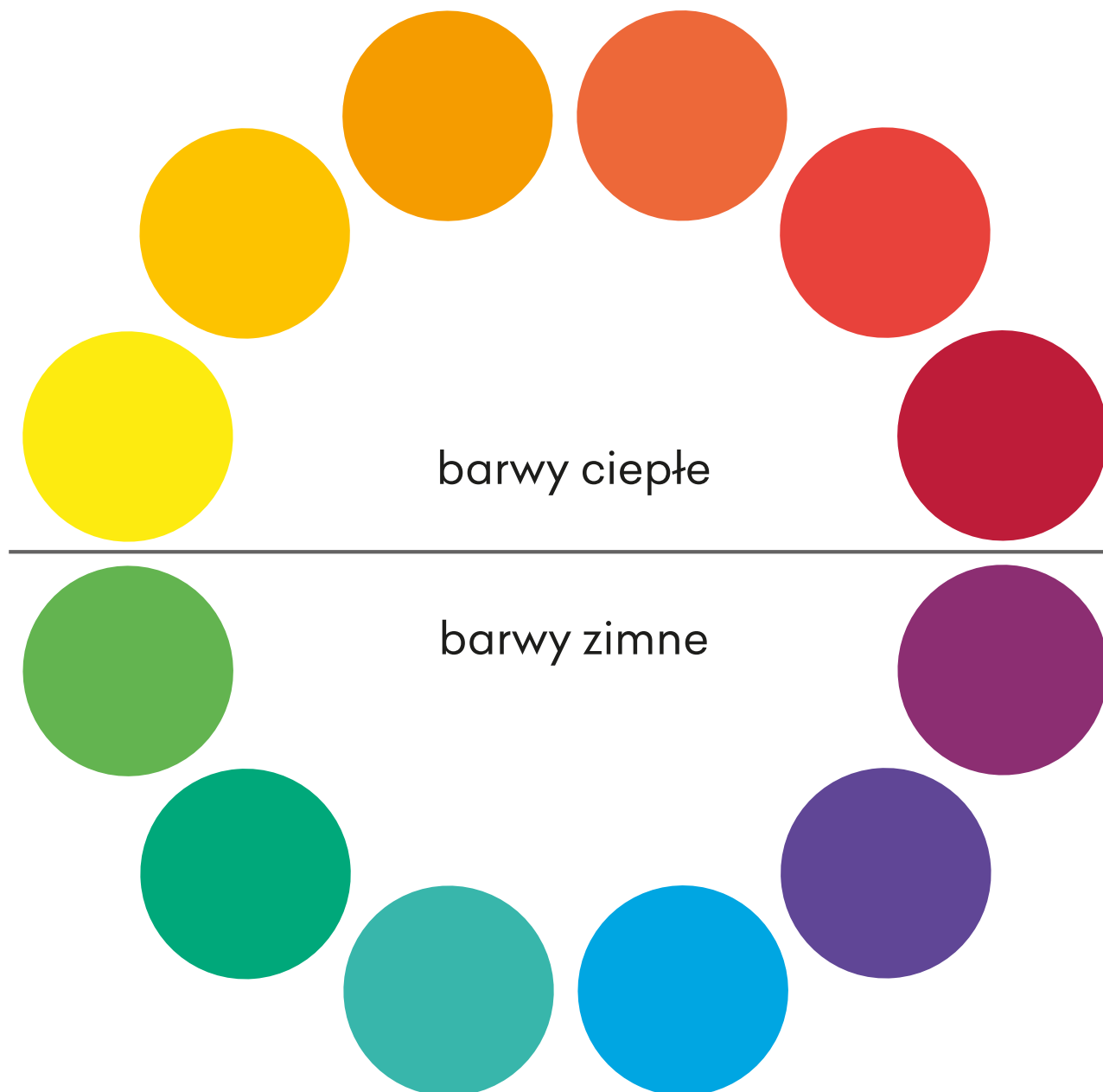

Posługując się wyłącznie barwami podstawowymi, możemy uzyskać wszystkie **kolory tęczy** – o różnych odcieniach i o różnym stopniu nasycenia. Są jednak takie barwy, których nie znajdziemy wśród tęcowych kolorów – to barwy: **czarna**, **szara** i **biała**, zwane **neutralnymi**.

Barwy ciepłe i barwy zimne

Kolory **ciepłe** kojarzą się z ogniem, słońcem i niektórymi owocami egzotycznymi. Są to barwy: czerwona, żółta, pomarańczowa, a także ich odcienie.

Barwy **zimne** natomiast kojarzą się z wodą, trawą, niebem. Do kolorów zimnych zaliczamy: niebieski, zielony, fioletowy oraz ich odcienie.

W kole barw kolory ciepłe i zimne znajdują się po przeciwnych stronach.

Gamy barwne

Każdy obraz ma własną **gamę barwną**. Polega to na tym, że na obrazie dominuje jedna barwa (lub kilka barw) w zbliżonych odcieniach i jest to tak przemyślane, by tworzyło określony porządek. Jeśli na obrazie widzimy tylko kolory ciepłe lub dużo więcej kolorów ciepłych niż zimnych, mówimy, że jest to obraz namalowany w **wąskiej gamie barw ciepłych**. Na obrazie namalowanym w **wąskiej gamie barw zimnych** dominują kolory zimne.

Temperatura barw ma wpływ na nastrój obrazu – barwy ciepłe wprowadzają atmosferę wesołą i pogodną, barwy zimne – odwrotnie – sprawiają, że obraz jest poważny, czasem smutny.

Szeroka gama barwna oznacza, że do namalowania obrazu zostały wykorzystane zarówno barwy ciepłe, jak i zimne, na przykład na obrazie Paula Klee, który znajduje się na sąsiedniej stronie.

▲ El Greco [czyt. elgreko] *Widok Toledo*

▲ Kazimierz Sichulski *Jesień*

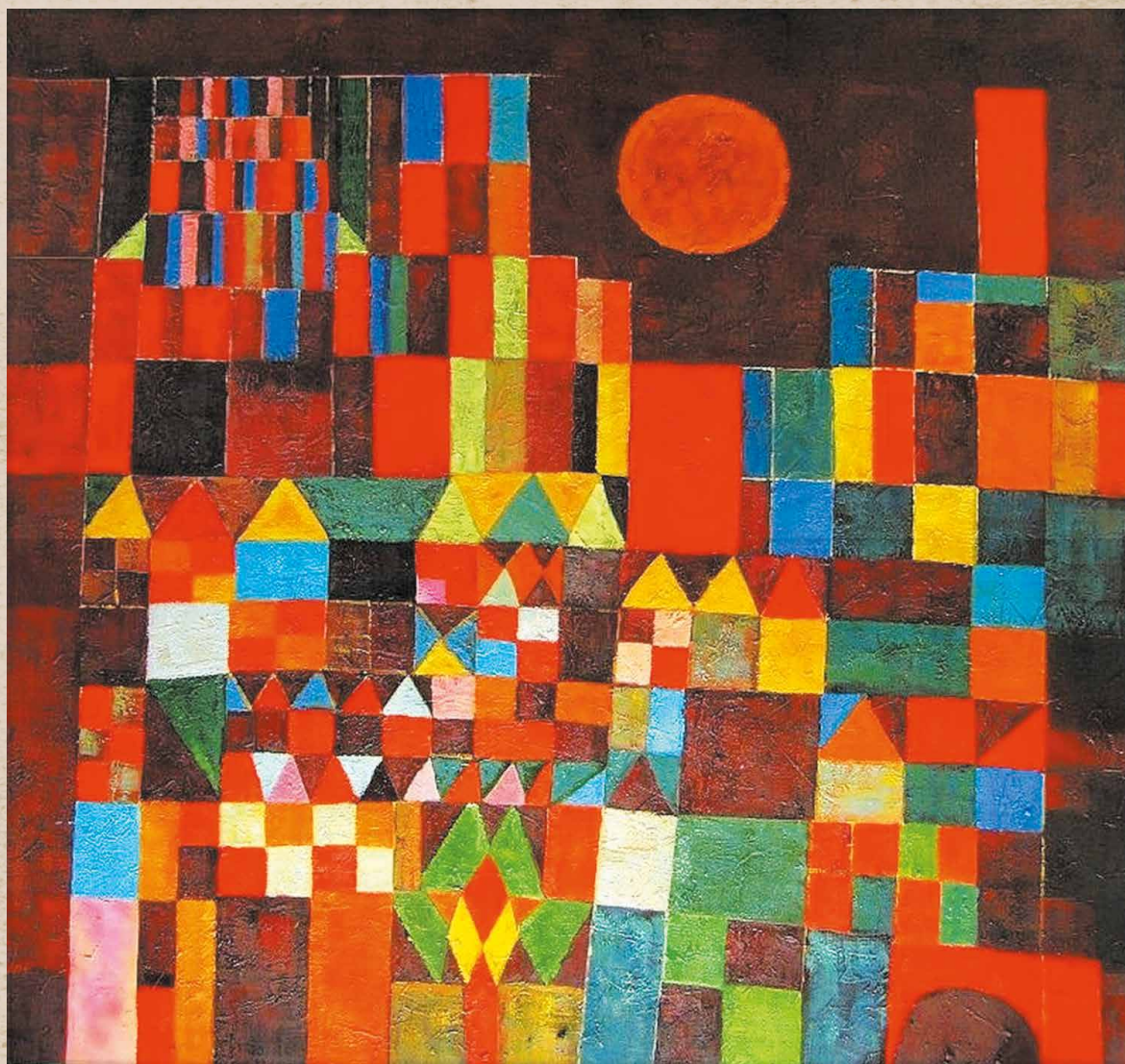

Wymień kolory, jakie występują na obrazach *Widok Toledo* i *Jesień*. Określ, jakie gamy barwne na nich dominują.

Sprawdź się!

- 1 Wymień pary kolorów, które po zmieszaniu utworzą barwy pochodne.
- 2 Jakie barwy nazywamy neutralnymi?
- 3 Wymień barwy ciepłe i barwy zimne.
- 4 Czym jest gama barwna?

Wielobarwna budowla

▲ Paul Klee *Zamek i słońce*

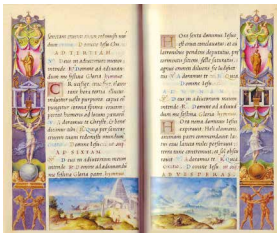
Przygotuj: ołówek, pastele suche albo flamastry, kartkę z bloku technicznego formatu A4.

Zainspiruj się obrazem Paula Klee *Zamek i słońce*.

Eksperymentuj! Przekonaj się, czy potrafisz naszkicować ołówkiem na kartce zamek zbudowany wyłącznie z figur geometrycznych różnej wielkości, na przykład: kół, kwadratów, prostokątów, trójkątów. Powinno ich być nie mniej niż 30. Pomaluj szkic pastelami lub flamastrami: w wąskiej gamie barw ciepłych lub szerokiej gamie barw, jeśli chcesz uzyskać radosny nastrój na obrazku lub tylko w barwach zimnych, jeśli chcesz, aby nastrój był poważny i smutny. Możesz też zaznaczyć ciemnym flamastrzem kontur kształtów geometrycznych i domalować słońce lub księżyc, chmury oraz wszystko to, co podpowie ci wyobraźnia.

Ciekawe!

Ponad 400 lat temu włoski artysta Giulio Clovio [czyt. dżulio klowio] przez dziewięć lat malował ilustracje, czyli miniatury i iluminacje, do ręcznie pisanej książki znanej obecnie jako *Godzinki Farnese*. Farbami wodnymi namalował 26 całostronicowych miniatur oraz zdobienia do 37 stron tekstu. Jak myślisz, jakich farb użył artysta do namalowania krajobrazu?

▲ Giulio Clovio *Godzinki Farnese* (fragment książki)

Więcej na temat

Akwarela

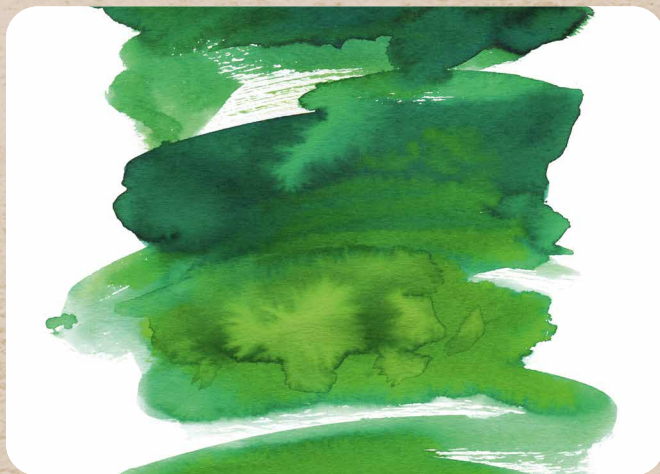

▲ Julian Fałat *Pejzaż zimowy z Bystrej*

Akwarela była znana już w starożytności; między innymi w Chinach i Japonii zdobiono nią wachlarze i parawany. W Europie akwarelę zaczęto stosować do ilustrowania ręcznie pisanych ksiąg, a ponad 300 lat temu zyskała popularność jako samodzielna technika. Najpierw malowano nią na kości słoniowej i pergaminie, a później – na papierze. Obecnie artyści chętnie malują akwarelą pejzaże i portrety, często wykorzystuje się ją do malowania ilustracji książkowych. Akwarela bywa też łączona z innymi technikami – miesza się ją z tuszem, kredkami, temperą. Ta technika wymaga od artysty dużej wprawy i umiejętności warsztatowych, ponieważ przed położeniem każdej plamy trzeba pomyśleć. Artysta, malując farbami akwarelowymi, musi być uważny – bardzo trudno jest coś poprawić lub usunąć błąd. Do malowania stosuje się specjalne pędzle (miękkie, najlepiej z włosia sobola) i papier akwarelowy.

Julian Fałat jest uznawany za jednego z najwybitniejszych polskich malarzy akwarelistów. Malował farbami akwarelowymi piękne pejzaże i portrety. Na ilustracji możesz podziwiać namalowany przez niego pejzaż zimowy.

Świąteczna, zimowa kartka

Przygotuj: biały kartonik formatu A6, kartkę z bloku technicznego formatu A4 (w dowolnym kolorze, ale nie- zbyt ciemnym), farby akwarelowe, miękki pędzelek, kubek na wodę, klej, nożyczki, cienkopisy lub flamastry, opcjonalnie: błyszczący papier kolorowy, brokat, wstążki, naklejki świąteczne.

Zainspiruj się przedstawionymi ilustracjami, kartkami okolicznościowymi.

Eksperymentuj! Podejmij próbę wykonania kartki świątecznej. Kartonik formatu A6 pomaluj akwarelami – może to być zimowy krajobraz, choinka, bałwan lub inny motyw zimowy lub świąteczny. Złóż karton formatu A4 na pół, aby powstała forma kartki świątecznej (format A5). Kiedy obrazek akwarelowy wyschnie, przyklej go w centralnej części kartki. Możesz ozdobić ją dodatkowymi elementami: gwiazdkami, naklejkami lub brokatem. Dodaj napis świąteczny, na przykład: „Wesołych Świąt!”, „Radosnych Świąt Bożego Narodzenia!”, „Szczęśliwego Nowego Roku!”. Wykonaj go flamastrem lub cienkopisem. Wewnątrz kartki możesz napisać życzenia świąteczne.

▲ Ewelina Pęksowa *Anioły grające*

▲ Artysta nieznany *Święty Florian*

▲ Artysta nieznany
Matka Boska z Dzieciątkiem

Obrazy na szkle powstawały przede wszystkim na Podhalu, ale także na Śląsku, Kaszubach, w środkowej Polsce oraz w okolicach Lublina i Sandomierza. Malowanie na szkle to trudna technika. Wymaga zastosowania specjalnych farb, które po wyschnięciu nie będą odpryskiwały od szklanej powierzchni. Obrazy wykonuje się od spodu szkła i dlatego należy je malować „na odwrót” – na początku: kontury postaci, oczy, wargi, różowe policzki, wzory na ubraniu. Następnie koloruje się ubrania, ręce, nogi. Tło maluje się na końcu.

Tematy przedstawiane na obrazach szklanych, to przede wszystkim postacie Matki Boskiej i świętych, a także sceny biblijne zdobione różnorodnymi wzorami roślinnymi. Dzieła tego typu są bardzo kolorowe i mają charakter dekoracyjny, dzięki czemu wspaniale zdobiły – i nadal zdobią – izby góralskie, a także mieszkania w różnych regionach Polski.

Przekonaj się

Czy mieszkasz w regionie, w którym panował zwyczaj malowania obrazów na szkle? Jeśli tak, dowiedz się od rodziców lub dziadków, gdzie można je obejrzeć, a następnie wybierzcie się na rodzinną wycieczkę w takie miejsce. Jeśli bliscy nic nie wiedzą na ten temat, a w twoim regionie nie było tradycji malowania tym sposobem, wpisz w wyszukiwarkę internetową hasło „malarstwo na szkle” i podziwiaj dzieła twórców z innych regionów Polski. Opowiedz koleżankom i kolegom o swoich wrażeniach.

Podsumowanie działu 2. Obrazy i kolory

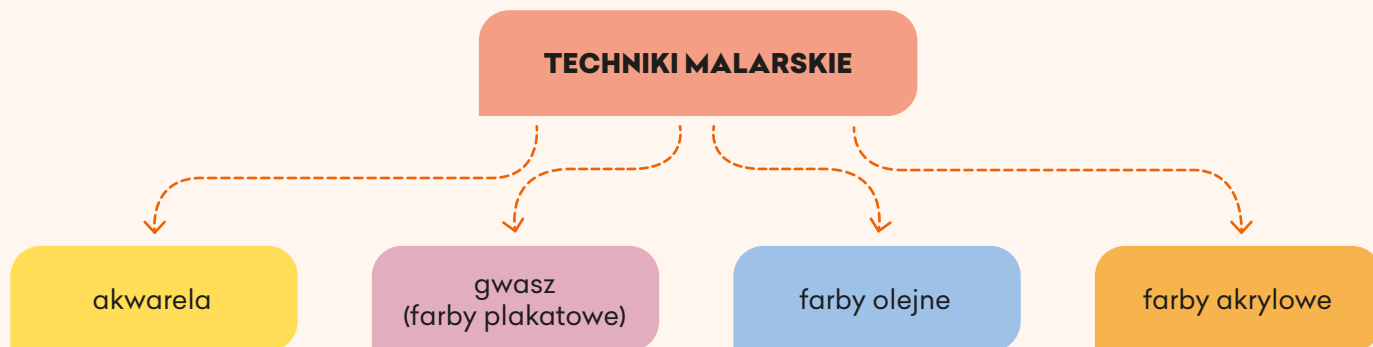
Barwa – wrażenie odbierane przez zmysł wzroku.

Gama barwna – zestawienie barw według określonego porządku.

Koło barw – barwy podstawowe i barwy pochodne – odpowiednio rozmieszczone.

Paleta – owalna płytka z drewna (lub plastiku), na której artysta malarz rozrabia i miesza farby podczas malowania.

Sztaluga – drewniany stojak służący do umieszczania obrazu na odpowiedniej wysokości podczas malowania.

barwy podstawowe

barwy pochodne

koło barw

barwy zimne

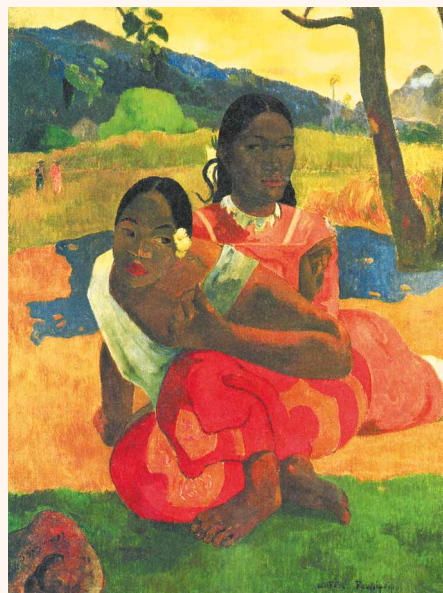
barwy ciepłe

Sprawdź się!

1 W jakiej gamie kolorystycznej zostały namalowane poniższe obrazy?

▲ William Turner [czyt. ńiliam terner] Zamek Alnwick [czyt. anik]

▲ Paul Gauguin [czyt. pol gogen]
Nafea faa'ipoipo?

2 Wskaż i nazwij poszczególne przedmioty, które można znaleźć w pracowni malarza.

3. Kształt, przestrzeń, forma

- Czym jest rzeźba?
- Co można wyrzeźbić z kamienia, drewna, gliny?
- Czy rzeźby możemy podziwiać tylko w muzeum?
- Jak wykonać płaskorzeźbę?
- Jakie trójwymiarowe dzieła możemy zobaczyć w teatrze?

JESTEM
w dobrej
formie

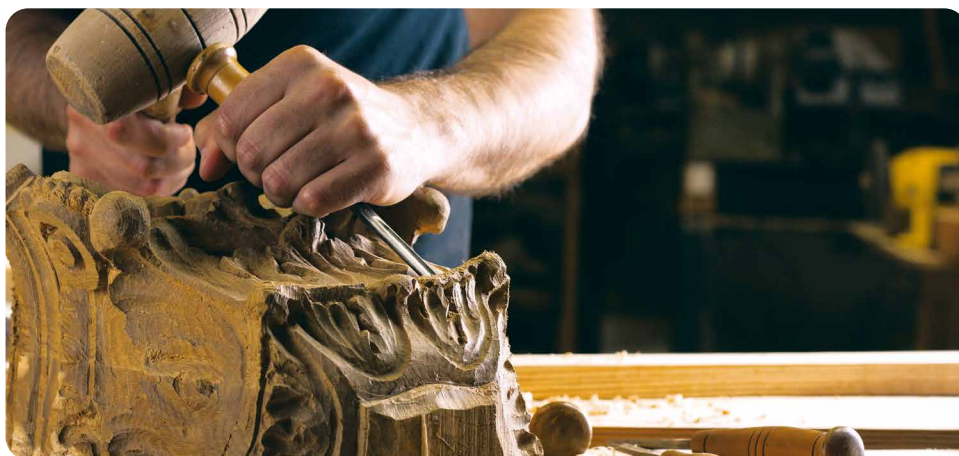
3.1. Rzeźbimy – trójwymiarowe dzieła

Tego się dowiesz

- Poznasz, na czym polega sztuka tworzenia rzeźb.
- Odkryjesz, w jaki sposób można rzeźbić poprzez dodawanie materiału rzeźbiarskiego.
- Wyjaśnisz pojęcia: posąg, monument, forma przestrzenna

Podejmij temat

- Jak myślisz, czym różni się rzeźbienie z gliny od rzeźbienia w drewnie?

Plastelina, ciastolina czy masa papierowa to materiały, które każde dziecko poznaje już w przedszkolu. Dzieci lepią i kształtują z nich różne formy przestrzenne i dzięki temu, że wyrażają dany kształt w bryle poznają jego budowę; łatwiej jest im potem wyobrazić sobie ten kształt, namalować go lub narysować. Lepienie sprawia, że sprawność rąk i palców dziecka znacznie się poprawia. **Rzeźbiarstwo**, czyli sztuka tworzenia rzeźb, polega właśnie na tworzeniu kształtów przestrzennych z bardzo różnych materiałów i na różne sposoby, o czym dowiesz się z tego rozdziału podręcznika. Rzeźbić można poprzez dodanie materiału rzeźbiarskiego (doczepianie, doklejanie, przyłączanie, dolutowywanie) – w taki sposób powstają rzeźby z gliny, plasteliny, kawałków blachy czy papieru – lub przez odejmowanie materiału rzeźbiarskiego – tak powstają rzeźby z kamienia, drewna albo mydła. Artyści rzeźbiarze tworzą trójwymiarowe dzieła, które możemy podziwiać w galeriach sztuki, muzeach, miejscach kultu religijnego i w przestrzeni publicznej.

Cuda z plasteliny

Przygotuj: kolorową plastelinę, tekturową podkładkę, drewniany nożyk, wykałaczki.

Zainspiruj się przedstawionymi fotografiami kształtów wykonanych z plasteliny.

Eksperymentuj! Postaraj się wykonać z plasteliny trzy dowolne figurki – mogą być takie, jakie istnieją w rzeczywistości, np. postacie ludzi, zwierzęki, domy lub wymyślone przez siebie fantazyjne kształty, którym samodzielnie nadasz nazwy. Wykorzystaj nożyk i wykałaczki do wykonania szczegółów i różnicowania powierzchni (faktury), np. poprzez dodanie kropek, kresek.

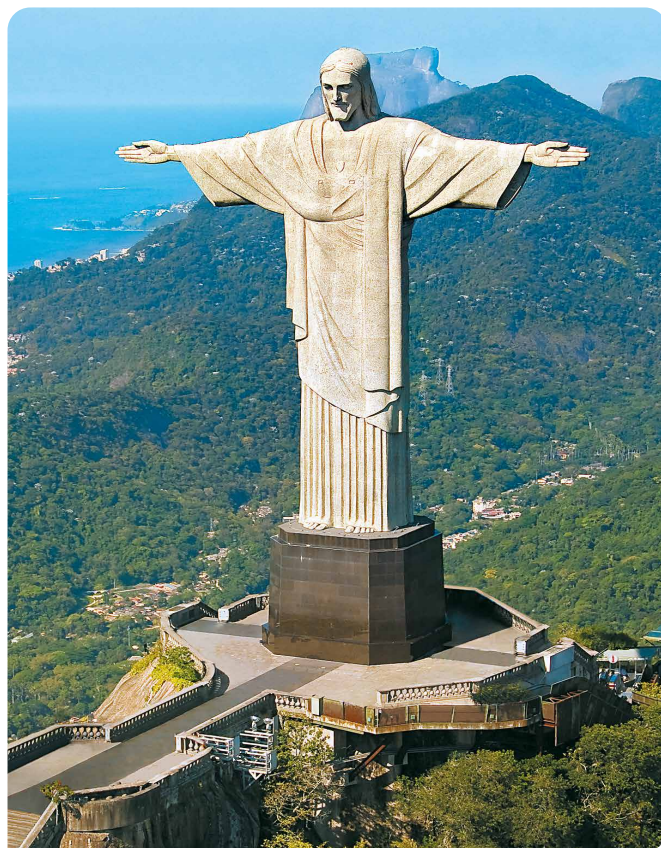
Czym jest rzeźba?

Rzeźba to dzieło plastyczne o trzech wymiarach – wysokości, szerokości i głębi. Możemy je podziwiać z wielu stron – z przodu, z tyłu, z boku, z góry itd. Za każdym razem, kiedy zmienimy punkt widzenia, zmieni się również wygląd rzeźby. Patrząc na *Myśliciela* Augusta Rodina [czyt. rodena], widzimy, że duży wpływ na rzeźbę ma światło, które ją oświetla. Układ części zacienionych i oświetlonych zmienia nasz odbiór rzeźby.

▲ Posąg Mikołaja Kopernika w Toruniu

▲ Monumentalny posąg Chrystusa Zbawiciela w Rio de Janeiro

Niektóre rodzaje rzeźby mają swoje specjalne nazwy. **Posąg** to rzeźba przedstawiająca postać ludzką w całości.

Monumentem nazywamy rzeźbę olbrzymich rozmiarów.

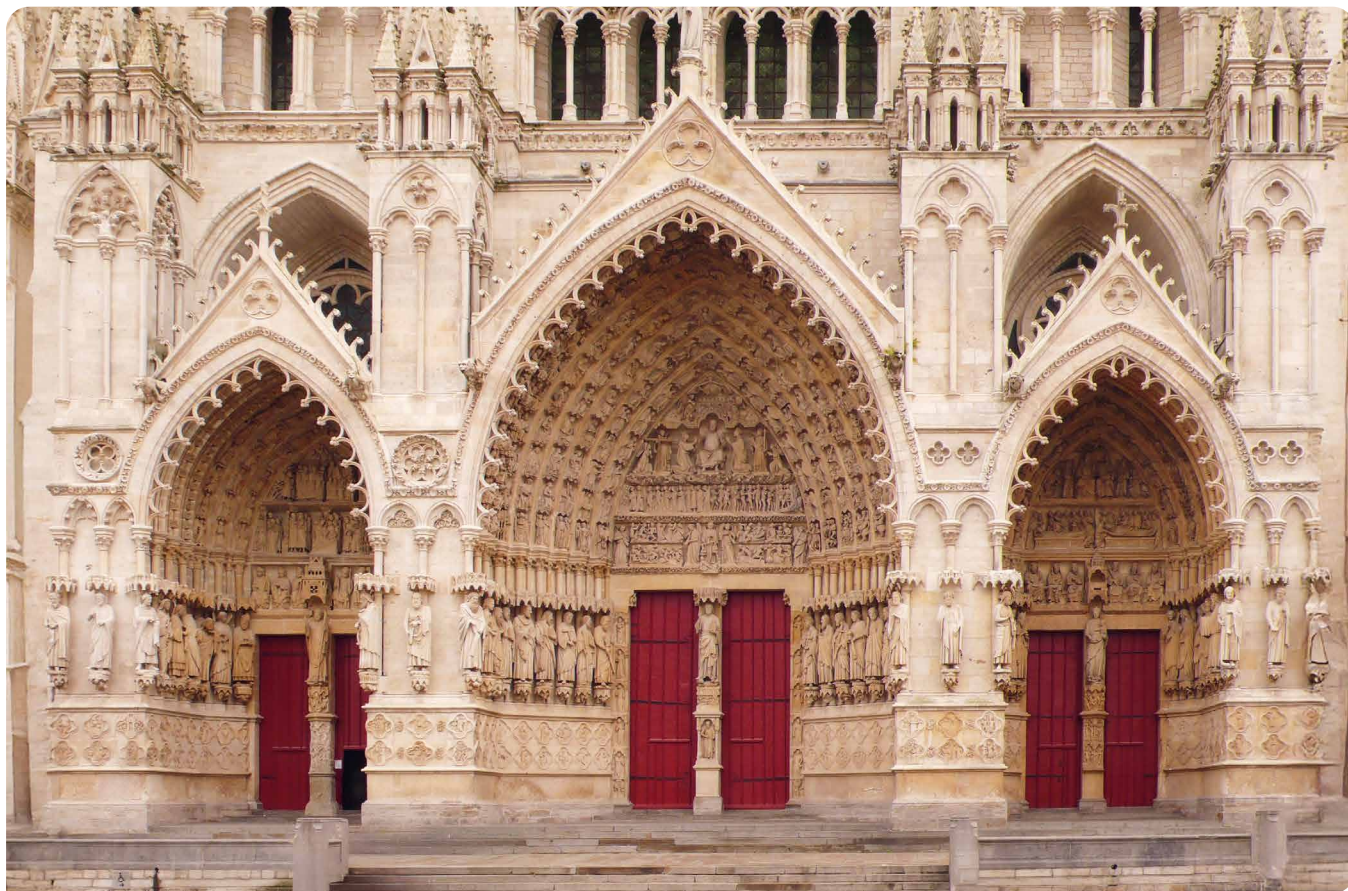

▲ Forma przestrzenna Alexandra Caldera

Forma przestrzenna jest rodzajem rzeźby współczesnej, w której przestrzeń stanowi element całości – buduje ona formę wspólnie z bryłą.

Płaskorzeźba, zwana także **reliefem**, to dzieło plastyczne, którego wypukłe elementy umieszczone są na płaszczyźnie. Można ją oglądać z przodu i z boku. Bardzo często płaskorzeźby pojawiają się na pomnikach, medalach i monetach, ale przede wszystkim w architekturze, pełniąc zazwyczaj funkcję ozdobną.

Często możemy podziwiać płaskorzeźby ozdabiające tympanony budowli. **Tympanon** to najczęściej trójkątna, forma znajdująca się nad ścianą frontową budowli lub nad wejściem do niej. Płaskorzeźby dekorujące ściany budowli mają też często kształt okrągły (medaliony) lub prostokątny.

▲ Katedra w Amiens [czyt. amię], Francja (portal zachodni)

Przyjrzyj się fotografii i wskaż płaskorzeźby wypełniające tympanon oraz te, które umieszczono w kształtach kolistych lub prostokątnych.

Sprawdź się!

- 1 Powiedz, jaka jest różnica między obrazem malarskim a dziełem rzeźbiarskim.
- 2 Wyjaśnij pojęcia: posąg, monument, forma przestrzenna.
- 3 Czym jest płaskorzeźba?

Kolorowy relief

Przygotuj: opakowanie plasteliny, tekturkę formatu A5, nożyk drewniany, widelec, grzebień, wykałaczki, rurkę do napojów, nakrętki (od butelek), koraliki, guziki.

Zainspiruj się przedstawionymi fotografiami i tematami: „Domek z bajki”, „Gwiazdy, planety, kosmos i rakieta”.

Eksperymentuj! Sprawdź, czy uda ci się wykonać płaskorzeźbę przedstawiającą domek z bajki lub gwiazdy, planety, kosmos i raketę. Możesz też zrobić pracę na wymyślony przez siebie temat.

Na tekturce rozłóż równomiernie warstwę plasteliny. Postaraj się, aby praca miała zróżnicowaną powierzchnię, czyli fakturę – możesz ją kształtować palcami, nożykiem lub łyżką, grzebieniem, wykałaczką, spinaczem do papieru, plastikową rurką do napojów, a także przyklejać nakrętki, koraliki, guziki lub kulki, wałeczki i inne formy wykonane z pozostałej plasteliny.

Trójwymiarowe dzieła w teatrze

W teatrze, oprócz aktorów odgrywających swoje role i często przebranych w kostiumy, spotykamy także piękne **scenografie, dekoracje, maski i rekwizyty**. Te wszystkie przedmioty zwykle są trójwymiarowe. Scenografia to tło przedstawienia, na przykład wnętrze domu, zamek, las, łąka lub morze. Dekoracje pomagają widzom wyobrazić sobie miejsce akcji, mogą nimi być np. krzesła, kanapa lub firanki w oknach. Rekwizyty to przedmioty używane przez aktorów, takie jak miecz, jabłko, książka czy filiżanka. Kostiumy także są trójwymiarowe – aktorzy często zakładają maski i dzięki nim aktor może wyglądać jak król, rycerz, wróżka lub zwierzę.

Świat teatrów lalkowych to przede wszystkim różne rodzaje trójwymiarowych lalek, które często przypominają dzieła sztuki rzeźbiarskiej. **Marionetki** to lalki zawieszone na sznurkach i poruszane z góry. **Pacynki** są zakładane na dłoń i poruszane palcami. **Kukiełki** mają kijek lub patyk, którym porusza aktor. **Jawajki** trzyma się od dołu, a ich ręce poruszane są patyczkami.

Te wszystkie elementy obecne na przedstawieniach, pomagają widzom lepiej zrozumieć opowiadaną historię i przenieść się do teatralnego świata przeżyć i wyobraźni.

▲ Marionetki

▲ Kukiełki

Przekonaj się

W teatrze można zobaczyć ciekawe historie i prawdziwych aktorów na żywo.

Teatr uczy wrażliwości i pomaga lepiej zrozumieć innych ludzi.

Teatr rozwija wyobraźnię, daje dużo wrażeń i emocji.

Wyjście na przedstawienie teatralne to miły i kulturalny sposób spędzania wolnego czasu z przyjaciółmi lub z rodziną.

Wejdź w świat teatru!

W świecie słodczy

Przygotuj: ołówek, kredki, kartkę z bloku A4

Wykonaj projekt dekoracji do widowiska tanecznego *W Krainie Słodczy*. Zaprojektuj tło sceny oraz laski cukrowe, lizaki, cukierki, babeczki, domki z piernika i wymyśl, w jaki sposób można przygotować te rekwizyty w rozmiarze XXL.

Maska emocji

Przygotuj: tekturę falistą i zwykłą (format A3), blok techniczny formatu A4 z kolorowymi kartkami, rafię lub włóczkę w dowolnym kolorze, patyk (ok. 15–20 cm), nożyczki, mocny klej, ołówek.

Wykonaj maskę przedstawiającą wybraną emocję (np. radość, smutek, złość, strach, zdziwienie). Z tektury zwykłej lub falistej w formacie A3 wytnij kształt maski dopasowany do twarzy lub większy. Wytnij otwory na oczy. Z kolorowych kartek bloku technicznego A4 przygotuj elementy podkreślające emocję (oczy, nos, brwi, usta, policzki, ozdoby) i przyklej je do maski. Do wykonania włosów użyj rafii lub włóczki. Na dole lub z boku maski przymocuj patyk, aby maskę można było trzymać przed twarzą.

Pacynka, która lubi mówić

Przygotuj: skarpetę lub podkolanówkę z dzianiny, 2 kulki kreatywne w wybranym kolorze (pompony poliesterowe), włóczkę, czerwony, biały i czarny filc (format A5), klej do tkanin, nożyczki.

Nałóż skarpetę lub podkolanówkę na dłoń tak, aby pięta tworzyła miejsce na usta pacynki. Z czerwonego filcu wytnij kształt ust, z białego – zęby lub oczy, a z czarnego – źrenice. Przyklej elementy z filcu klejem do tkanin, tworząc twarz pacynki. Pompony przymocuj jako oczy. Z włóczki wykonaj włosy – przyklej je na głowie pacynki. Poczekaj, aż klej wyschnie. Po wykonaniu pacynki ożyw ją i pozwól jej „przemówić” twoim głosem. Pacynka powinna przedstawić się i powiedzieć, jak ma na imię, opowiedzieć, co lubi robić i co sprawia jej radość oraz wyjaśnić, po co powstała i jakie ma marzenia. Aby wypowiedź była ciekawa, możesz zmieniać głos, gestykulować pacynką oraz dodać elementy humorystyczne.

3.2. Techniki rzeźbiarskie

Tego się dowiesz

- Poznasz, z jakich materiałów powstają rzeźby.
- Odkryjesz, w jaki sposób można rzeźbić z gliny.
- Wymienisz narzędzia i przybory, z których korzysta artysta rzeźbiarz podczas pracy.

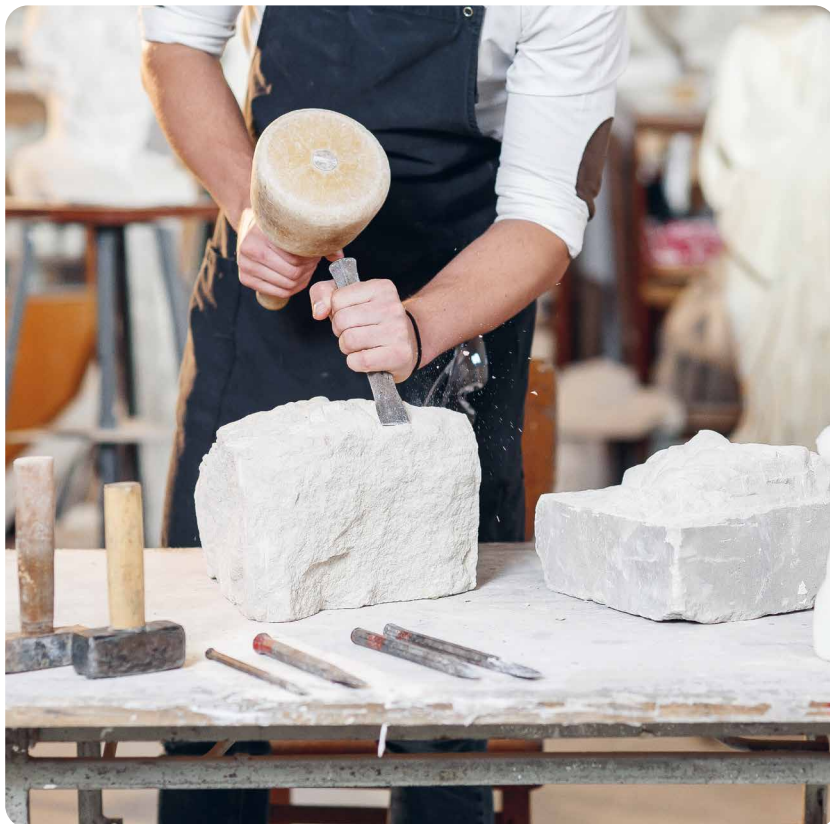
Podejmij temat

- Odgadnij, do czego służą przedstawione materiały.

Rzeźby można wykonywać różnymi narzędziami i z różnych materiałów.

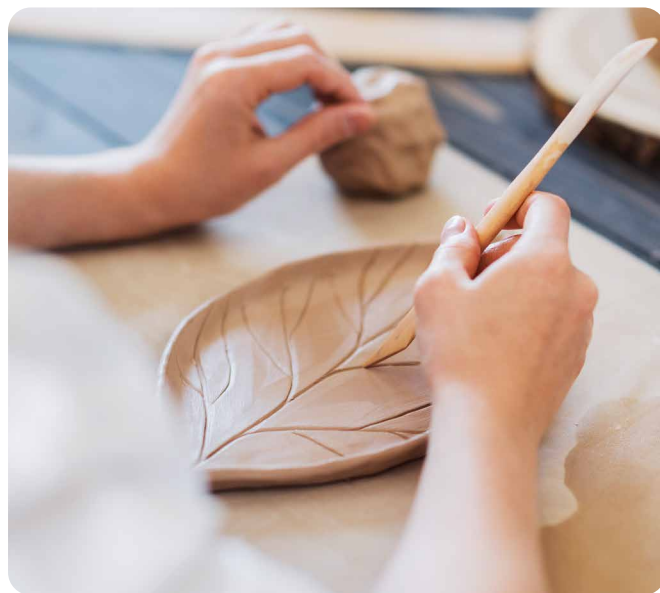
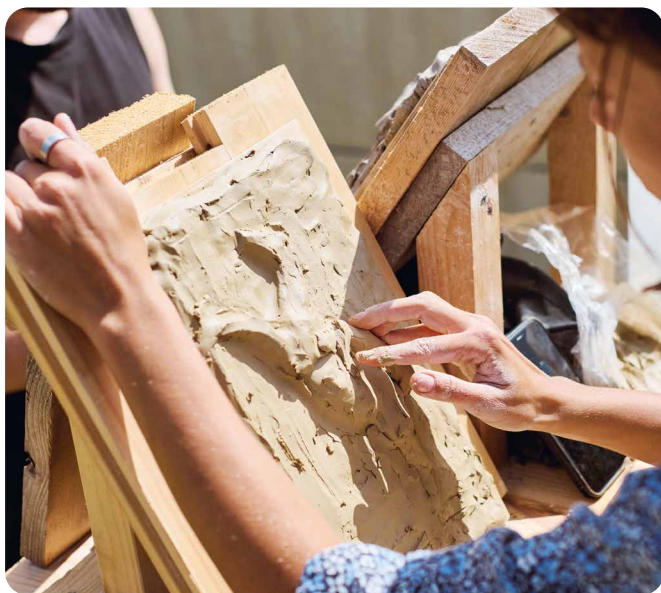
Rzeźby z drewna artyści wykonują za pomocą hebli, dłut, młotków, pił i rylców. Rzeźbiarz stopniowo odejmuje te części drewnianego klocka, które są niepotrzebne, i tym sposobem uzyskuje zaplanowaną przez siebie formę.

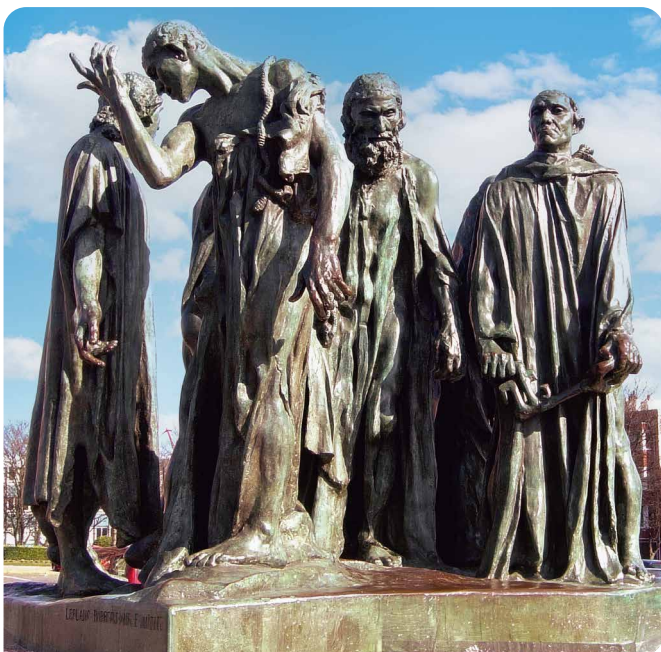
W podobny sposób powstają **rzeźby z kamienia**, jednak do stworzenia takich dzieł artysta potrzebuje mocniejszych narzędzi i dużo większej siły fizycznej.

W inny sposób powstają dzieła z **gliny** – rzeźbiarz formuje je rękami lub narzędziami, aż do uzyskania zamierzonego kształtu. Rzeźbę można lepić z jednego kawałka gliny lub doklejać kolejne fragmenty. Często rzeźbiarz najpierw buduje metalowy stelaż, aby glina nie odpadła, a następnie dokleja, mocuje i kształtuje bryłki gliny w taką formę, jaką chce uzyskać.

Gdy podstawowy kształt jest gotowy, rzeźbiarz modeluje szczegóły, wygładza powierzchnię oraz dodaje faktury i detale. Wyschniętą rzeźbę – w zależności od rodzaju gliny, z jakiej została wykonana – wypala się w piecu, aby uzyskać trwałą, odporną formę rzeźbiarską.

▲ Auguste Rodin *Mieszczanie z Calais* (Calais)

▲ Auguste Rodin *Mieszczanie z Calais* (Londyn)

Rzeźby z gliny nie są trwałe, dlatego najczęściej stanowią podstawę do wykonania **odlewu z metalu**. Wykonanie takiego odlewu to bardzo skomplikowany proces. Wokół rzeźby z gliny artysta tworzy specjalną formę z gipsu lub silikonu. Kiedy forma wyschnie – usuwa się z niej glinę i w puste miejsce wlewa płynny metal: aluminium, mosiądz, brąz, złoto, srebro. Gdy metal ostygnie, formę się zdejmuje, a rzeźbę czyści i wygładza. Można wykonać kilka odlewów tej samej rzeźby. Przykładem takiego dzieła jest rzeźba Auguste Rodin [czyt. ogist rodę], *Mieszczanie z Calais* [czyt. kale].

Gliniane zwierzaki

Przygotuj: glinę samoutwardzalną, tekturkę formatu A5, nożyk drewniany, wykałaczki lub patyki do szaszłyków, taśmę klejącą.

Zainspiruj się przedstawionymi dziełami rzeźbiarskimi przedstawiającymi zwierzęta (istniejące lub fantastyczne).

Eksperymentuj z materiałem rzeźbiarskim jakim jest glina. Postaraj się wykonać z niej własną rzeźbę przedstawiającą zwierzę. Z patyków do szaszłyków połączonych taśmą klejącą możesz wykonać stelaż rzeźby i doklejać do niego glinę. Nożyk i wykałaczki przydadzą ci się do wykonania faktury zwierzęcego futra, łusek lub innych, wymyślonych przez siebie szczegółów.

Jak już wiesz, rzeźby powstają z różnorodnych materiałów – z drewna, kamienia, gliny, metalu. Współcześni artyści używają do ich wykonywania także tworzyw sztucznych, zespawanych w zaplanowaną całość fragmentów blachy, szkła, papieru, ceramiki, a także przedmiotów codziennego użytku, odpadów i elementów pochodzących z recyklingu. Coraz częściej wykorzystuje się również światło, dźwięk oraz media cyfrowe jako integralne części rzeźby.

▲ Duane Hanson *Supermarket Lady* (Kobieta z wózkiem)

▲ Robert Bradford *Mops*

Sprawdź się!

- 1 Wymień narzędzia i przybory, z których korzysta artysta rzeźbiarz podczas pracy.
- 2 Powiedz, jakie znasz materiały rzeźbiarskie.
- 3 Jakich materiałów używają współcześni artyści do tworzenia rzeźb?

3.3. Czy wszystkie rzeźby są do siebie podobne?

Podejmij temat

- Gdzie możemy podziwiać rzeźby przedstawione na fotografiach?

Tego się dowiesz

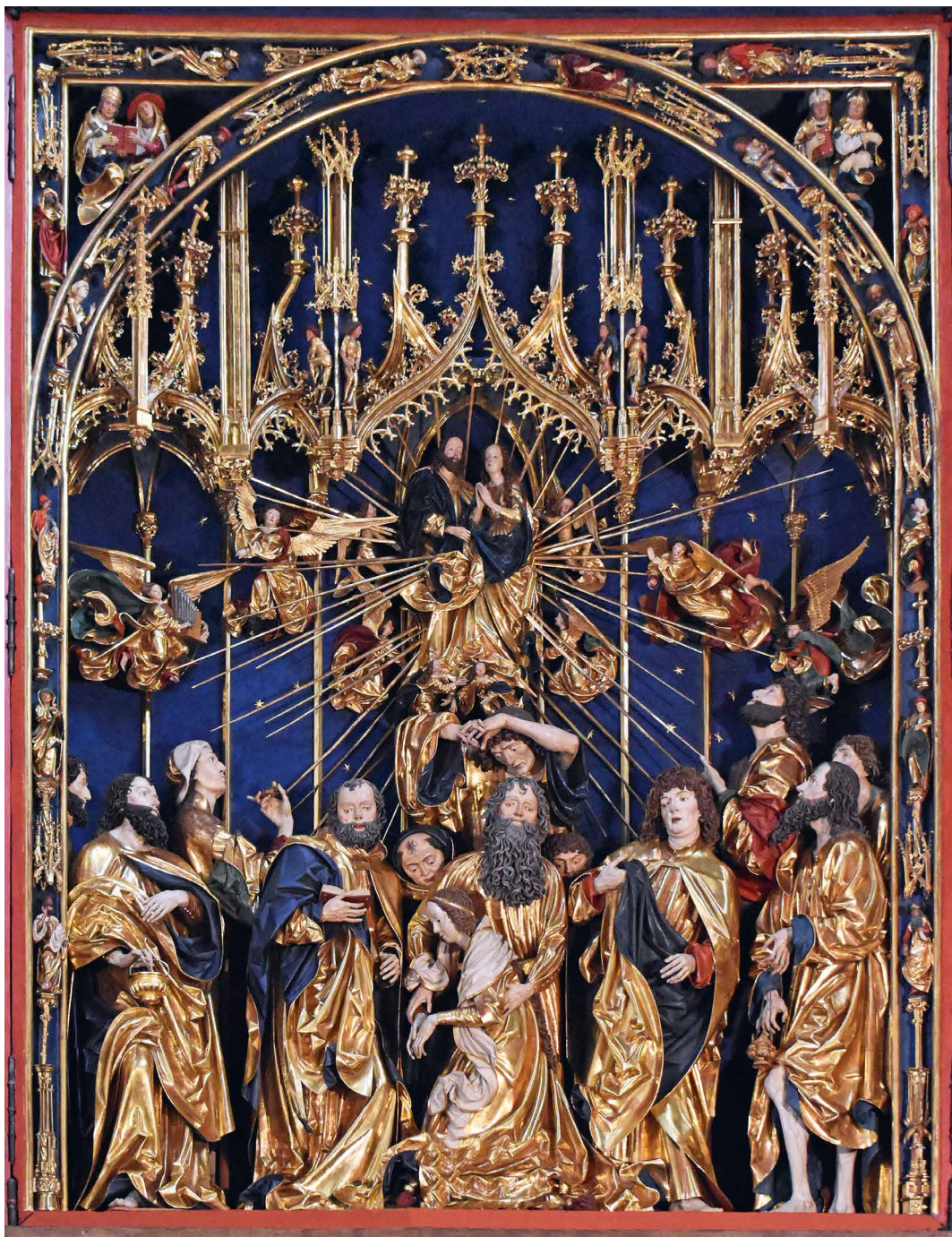
- Dowiesz się, jakie funkcje mogą pełnić rzeźby.
- Rozpoznasz rzeźby dekoracyjne.
- Określisz, jakie cechy ma rzeźba religijna i pomnik.

Wiesz już, że rzeźby są dziełami sztuki osadzonymi w przestrzeni i mają trzy wymiary. Różnią się one od siebie treścią, czyli tym, co przedstawiają, jak również formą, czyli układem brył, rodzajem powierzchni i wielkością. Odmierna bywa także ich funkcja – jedne rzeźby ozdabiają parki, place i budowle, inne możemy spotkać w kościołach, jeszcze inne upamiętniają ważne postacie lub wydarzenia historyczne. Są również i takie dzieła rzeźbiarskie, które podziwiamy tylko w muzeach czy galeriach.

▲ Giovanni Lorenzo Bernini *Fontanna Trytona* w Rzymie

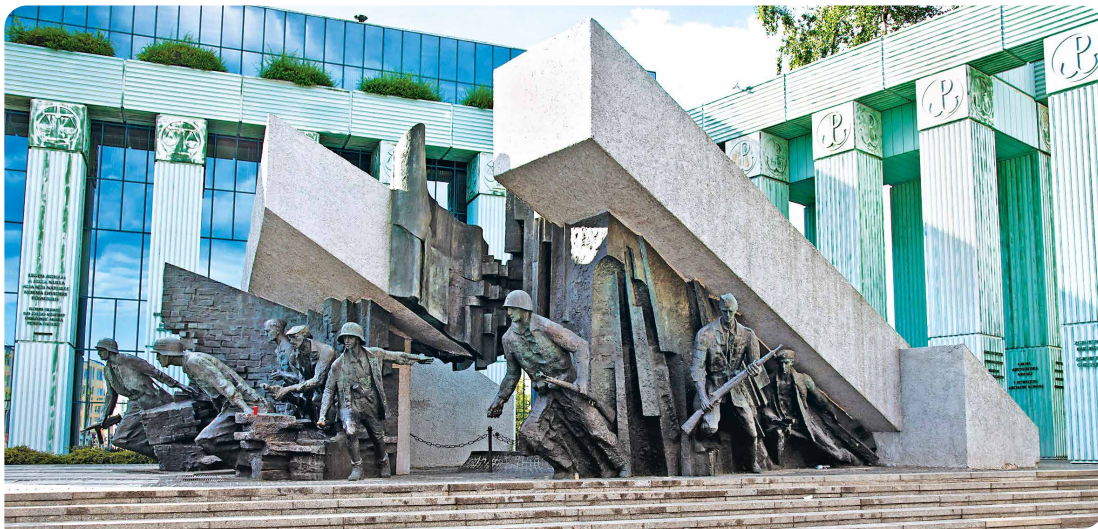
Rzeźby dekoracyjne często znajdujemy w parkach, przy fontannach i na ulicach miast. Kształtują nasze otoczenie, czyniąc je ciekawszym i piękniejszym. Ponadto dekorują zewnętrzne ściany budynków lub ich wnętrza. **Fontanna Trytona**, znajdująca się na placu Barberini w Rzymie, została wykonana przez Giovanniego Lorenzo [czyt. dziowanniego lorencio] Berniniego około 350 lat temu. Zdobí ona plac miejski. Przedstawia delfiny podtrzymujące ogonami dwie ogromne muszle, na których kłęczy grający na rogu Tryton – bóstwo morskie.

▲ Wit Stwosz Ołtarz Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w kościele Mariackim w Krakowie

Rzeźby o tematyce religijnej znajdują się zazwyczaj we wnętrzach kościołów lub na ich zewnętrznych ścianach. Najczęściej przedstawiają sceny z Biblii i postacie świętych.

Ołtarz Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w kościele Mariackim w Krakowie został wykonany ponad 500 lat temu przez przybyłego z Norymbergi rzeźbiarza Wita Stwosza. Figury wyrzeźbione są z drewna lipowego i polichromowane, czyli pomalowane różnokolorowymi farbami. Główną sceną ołtarza jest Zaśnięcie Marii Panny, którą otaczają apostołowie. Wit Stwosz nadał im rysy mieszczan krakowskich.

▲ Wincenty Kućma, Jacek Budyn *Pomnik Powstania Warszawskiego 1944* w Warszawie

Pomnikiem nazywamy rzeźbę, która upamiętnia ważne postacie lub wydarzenia historyczne. *Pomnik Powstania Warszawskiego 1944* powstał w 1989 roku i upamiętnia bohaterów powstania warszawskiego. Przedstawia postacie powstańców – niektórzy z nich wchodzą do kanału, a inni wydostają się spod ogromnej płyty. Wśród powstańców znajdują się ksiądz oraz łączniczka. Tłem pomnika jest gmach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej.

▲ Camille Claudel, *Plotkarki*

Rzeźba Camille Claudel [czyt. kamil kłodel] pod tytułem *Plotkarki* to dzieło o charakterze kameralnym, czyli niewielkich rozmiarów, przeznaczone na wystawy w galeriach lub muzeach lub też do prywatnego wnętrza. Jego przeznaczeniem artystycznym jest budzenie w widzu refleksji na temat relacji międzyludzkich. Rzeźba ukazuje cztery pochylone ku sobie kobiety, zagrożone w rozmowie. Ich sylwetki tworzą zamknięty krąg, co pokazuje, jak ważne są ludzkie relacje i potrzeba bycia blisko innych.

Sprawdź się!

- 1 Jakie funkcje mogą pełnić rzeźby?
- 2 Gdzie możemy oglądać rzeźby dekoracyjne?
- 3 Wymień cechy rzeźby religijnej i pomnika.

Ciekawe!

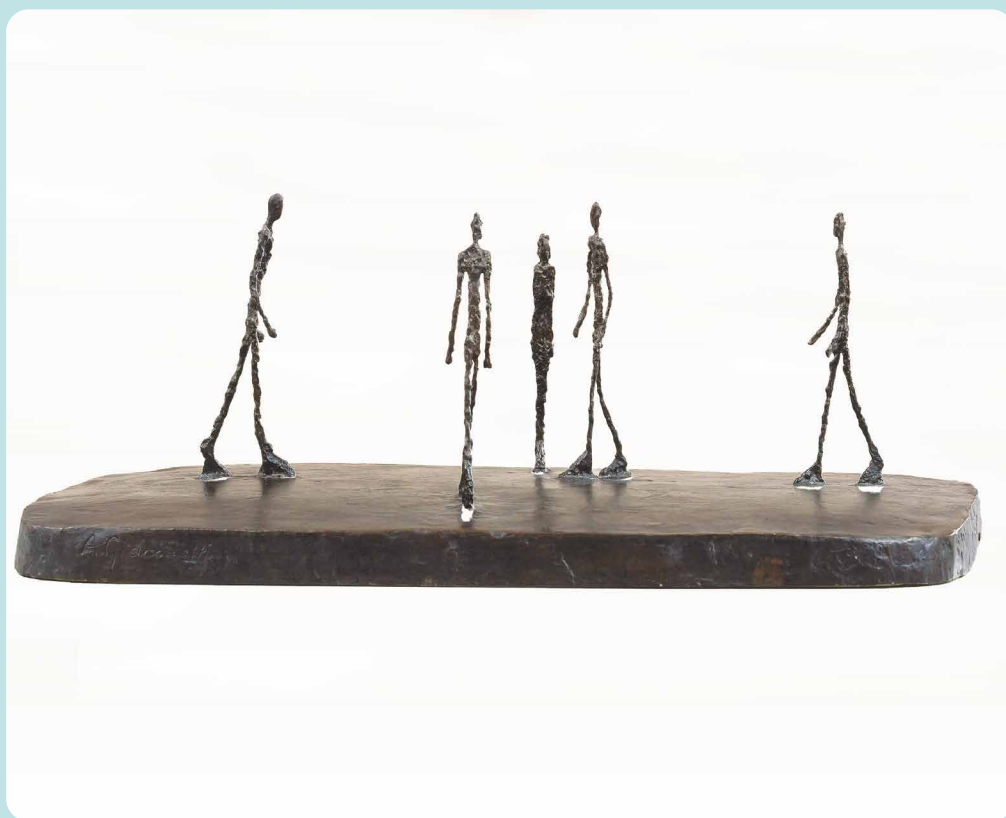
Rzeźba afrykańska jest związana z religią zamieszkałych tam ludów, czyli wiarą w siły przyrody i kult zmarłych przodków. Według niej bogowie zamieszkują strumienie, pola, a także drzewa. Afrykańczycy przed ścięciem drzewa często modlą się do niego, prosząc, aby duch drzewa zamieszkał w wyrzeźbionej z niego figurze. Rzeźba afrykańska to najczęściej maski, figury zwierząt i ludzi. Nie naśladują one natury, najczęściej podkreślają charakterystyczne cechy ciała, twarzy przedstawianych osób lub zwierząt. Sztuka afrykańska od lat wywiera olbrzymi wpływ na artystów z całego świata. Jak myślisz, czy Alberto Giacometti inspirował się nią, tworząc swoje rzeźby?

▲ Tradycyjne rzeźby afrykańskie

Więcej na temat

Rzeźby z brązu

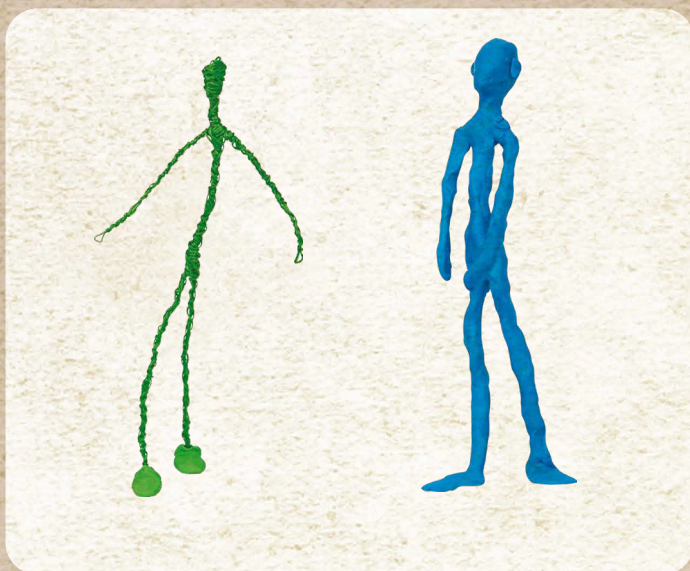
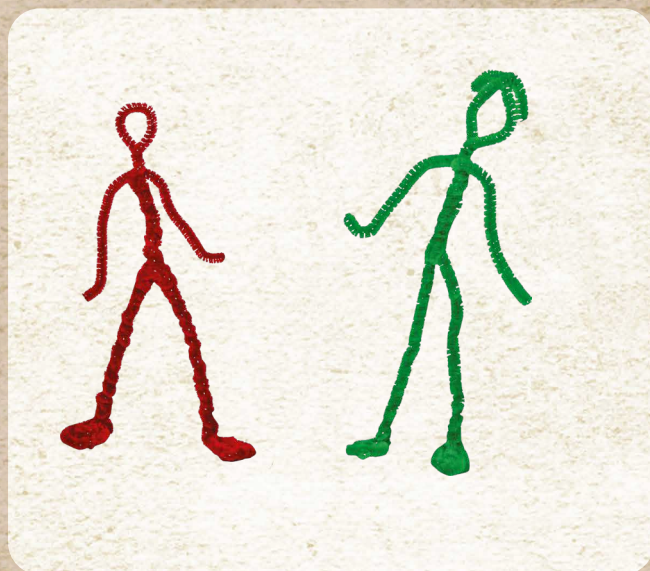
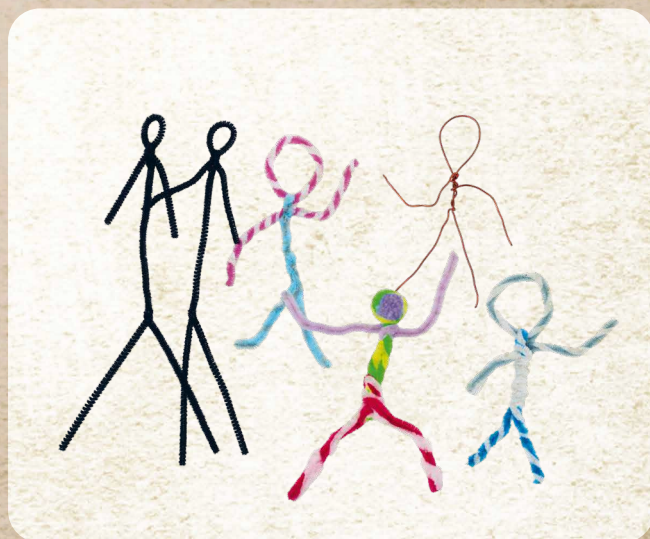

▲ Alberto Giacometti Plac (*Piazza*)

Rzeźby w postaci odlewów z brązu (stopu miedzi z dodatkiem cyny lub ołowiu) znane są od czasów starożytnych. Technika ta umożliwia kopiowanie dzieł rzeźbionych w kamieniu, rzeźb z gliny oraz z innych materiałów. Podstawą wykonania takiej rzeźby jest specjalnie przygotowana forma z gipsu lub silikonu. Wlewany jest do niej ciekły, roztopiony metal. Mniejsze rzeźby można odlać z metalu w całości, a większe formy odlewa się w częściach, które są następnie spawane w całość.

Alberto Giacometti [czyt. dziakometti] to szwajcarski malarz i rzeźbiarz żyjący w pierwszej połowie XX wieku. Mieszkał i tworzył w Paryżu. Jego rzeźby są zwykle wykonane z brązu. Sylwetki mężczyzn i kobiet, które przedstawiał, są wyjątkowo szczupłe, chude. Rzeźby Giacomettiego sprawiają wrażenie bardzo kruchych. Kobiety są w nich najczęściej nieruchome, natomiast mężczyźni są przedstawiani w ruchu. Niezwykła twórczość artysty sprawiła, że jest on uznawany za jednego z najwybitniejszych i najbardziej oryginalnych rzeźbiarzy ubiegłego stulecia.

Smukłe druciaki

Przygotuj: druciki kreatywne lub inny cienki drut np. w plastikowej oprawie, plastelinę, tekturową podkładkę, nożyczki.

Zainspiruj się rzeźbami Alberta Giacometti.

Eksperymentuj z cienkim metalowym drucikiem, który jest giętki i można go kształtować w dowolny sposób, a także odcinać niepotrzebne części. Wyginaj go tak, aby powstała długa i szczupła postać. Następnie owiń pierwszą konstrukcję kolejnymi warstwami drutu i wykonaj duże i mocne stopy z plasteliny, aby postać była stabilna. Możesz okleić drut plasteliną, aby nadać postaci formę rzeźby. Jeśli chcesz wykonać figury kilku osób – użyj kilku drucików.

▲ Chrystus Frasobliwy

▲ Kapliczka w Kadzidle na Kurpiach

Rzeźby tworzone przez artystów ludowych mają różne formy. Większy rzeźbiarze wykonywali figury Jezusa, Matki Boskiej i świętych, zwane świątkami, które ustawiano w przydrożnych lub przydomowych kapliczkach. Kapliczki w krajobrazie polskiej wsi są znakiem pobożności ludności wiejskiej, ale także upamiętniają ważne wydarzenia z życia mieszkańców, miejsca walk oraz groby żołnierzy.

Świątki rzeźbiono w drewnie lub w kamieniu. Małe figury wykonywano z drewna lipowego, topolowego lub olchowego, miękkiego i pozbawionego słoju. Rzeźby polichromowano, czyli malowano kolorowymi farbami. Używano głównie bieli, różu, czerni, błękitu i czerwieni.

Najbardziej znanym tematem polskiej rzeźby ludowej jest przedstawienie Chrystusa Frasobliwego, który siedzi na podwyższeniu i podpira głowę ręką wspartą na kolanie. Jest smutny, zamyślony i zaniepokojony ludzkim losem.

Przekonaj się!

Czy w regionie, w którym mieszkasz, zachowała się przynajmniej jedna przydrożna lub zabytkowa kapliczka? Jeśli tak, to wykonaj samodzielnie fotografię takiej kapliczki (lub poproś o to osobę dorosłą), a następnie krótko ją opisz. Napisz, jak wygląda, dlaczego stoi w tym, a nie innym miejscu, jaka rzeźba jest jej najważniejszym, centralnym elementem, co lub kogo przedstawia ta rzeźba i w jaki sposób.

Podsumowanie działu 3. Kształt, przestrzeń, forma

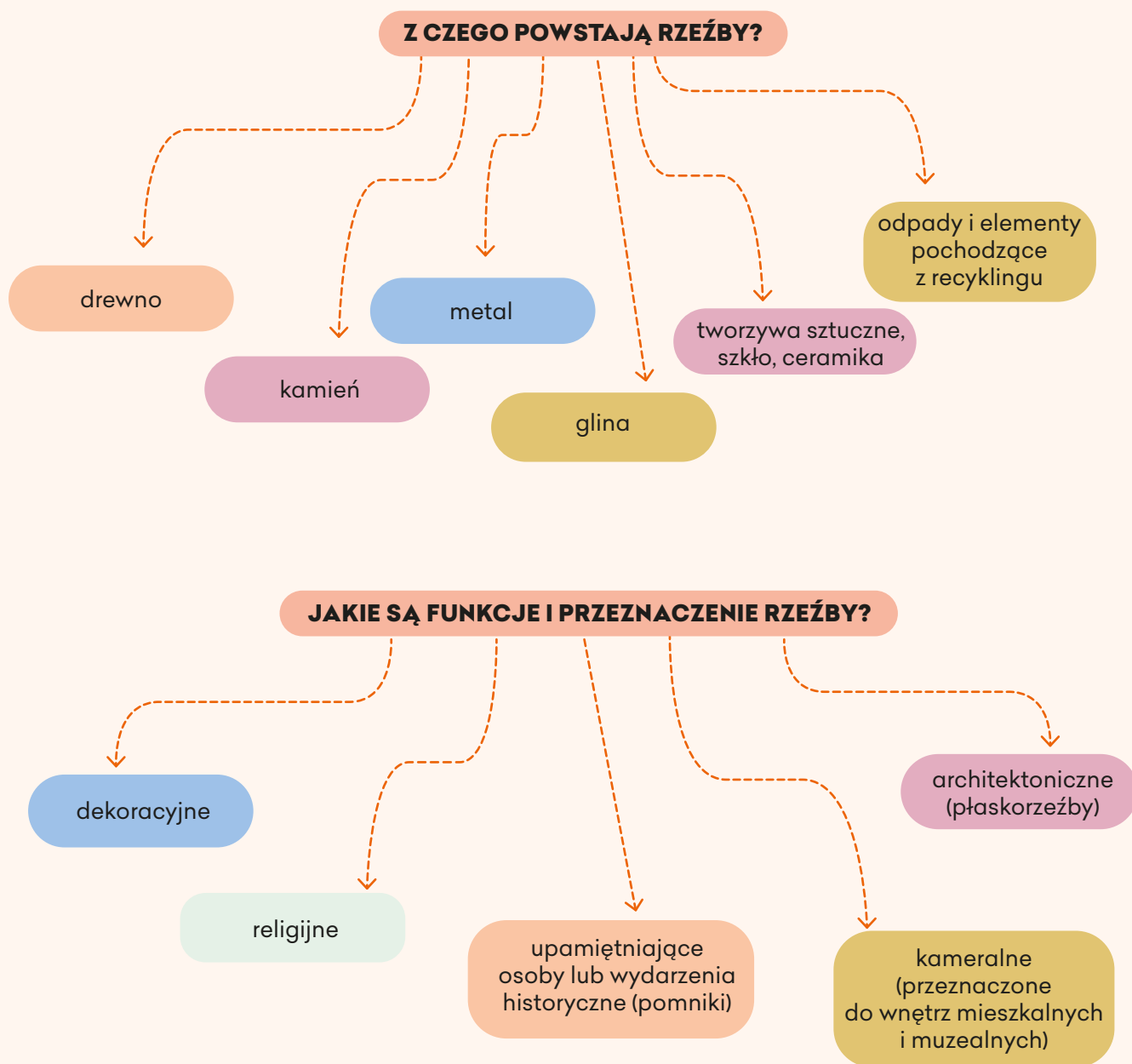
Płaskorzeźba (relief) – kompozycja rzeźbiarska na płaszczyźnie, którą można oglądać z przodu i z boku.

Forma przestrzenna – rzeźba współczesna, której formę buduje zarówno bryła, jak i otaczająca ją przestrzeń.

Posąg – rzeźba przedstawiająca postać ludzką w całości.

Monument – rzeźba olbrzymich rozmiarów.

Pomnik – rzeźba, która upamiętnia ważne osoby lub wydarzenia historyczne.

Sprawdź się!

- 1 Wymień materiały, jakich użyto do wykonania przedstawionych poniżej rzeźb.

▲ Głowa z posągu cesarza Konstantyna II

▲ Monument Sibeliusa w Helsinkach

▲ Ugo Riva Anima Mundi

- 2 Wymień nazwy przedstawionych materiałów do rzeźbienia i formowania w przestrzeni. Wyjaśnij, jak powstają wykonywane z nich rzeźby.

4. Grafika i kontrast

- Jaka jest najważniejsza zasada tworzenia dzieła graficznego?
- Dlaczego grafika to dzieło sztuki w wielu egzemplarzach?
- Czym różni się grafika artystyczna od użytkowej?
- Kontrast – co to takiego?
- Jakie barwy nazywamy kontrastowymi?

GRAFIKA
w akcji!

4.1. Odbijanie, powielanie...

Tego się dowiesz

- Dowiesz się, na czym polega tworzenie grafiki.
- Odkryjesz, w jaki sposób można wykonywać odbitki.
- Wyjaśnisz pojęcie **rycina graficzna**.

Podejmij temat

- Czy możesz wyjaśnić, w jaki sposób powstały poniższe prace?

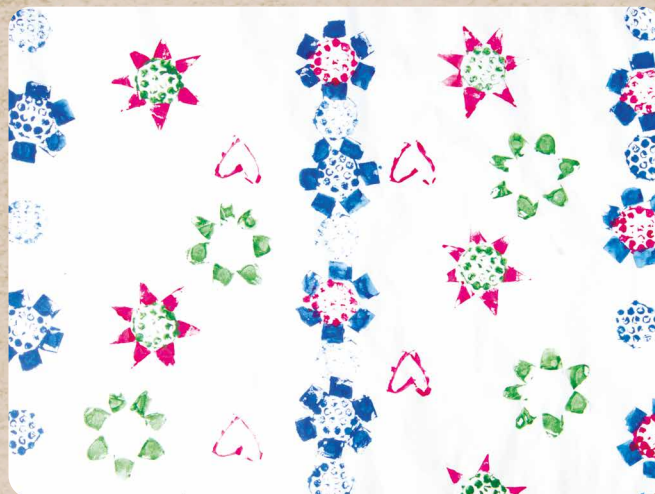

Odbijanie i powielanie to czynności, które ściśle łączą się z grafiką – kolejną dziedziną sztuki, którą poznasz. Z pewnością znana ci jest z dzieciństwa zabawa polegająca na odbijaniu pieczętek. Pieczętkę należało przyłożyć do poduszki z tuszem, a następnie odbić na papierze. Wzór z pieczętki można było powtórzyć wiele razy.

Do zabaw z dzieciństwa należało też odbijanie na papierze liści pokrytych farbą po chropowatej stronie, stosowanie własnoręcznie wykonanych pieczętek z ziemniaka czy też odbijanie pomalowanych farbą palców i całych dłoni. Każda z tych zabaw pozwala powielić na papierze ten sam wzór, czyli odbić go wielokrotnie.

Zasada tworzenia dzieła graficznego jest podobna. Ten sam rysunek – wycięty dłutem lub wytrawiony specjalną substancją w drewnie, metalu, kamieniu lub tworzywie sztucznym – pokrywany jest farbą drukarską, a następnie wykonuje się z niego odbitki na papierze. Każda z tych odbitek jest oryginalnym dziełem sztuki. Nazywamy ją **ryciną graficzną**.

Papier dekoracyjny

Przygotuj: farby plakatowe lub akrylowe, pędzel, jednokolorowy papier do pakowania (szary, biały lub w innym kolorze), dwie rolki tekturowe (np. po ręcznikach papierowych), mały kawałek folii bąbelkowej, gumkę recepturkę, nożyczki.

Zainspiruj się wzorami papierów dekoracyjnych (np. do pakowania prezentów) i przedstawionymi fotografiami.

Eksperymentuj wspólnie z koleżanką albo kolegą z ławki. Postarajcie się wykonać dekorację na papierze do pakowania. Wzory dekoracyjne zakomponujcie na nim według własnego pomysłu. Graficzna technika odbijania pomoże wam powielać ten sam motyw dekoracyjny i odbijać oryginalne wzory. Zadanie to można wykonać na kilka sposobów.

Przygotujcie pieczątki z tekturowych rolek: wytnijcie je w wybrane wzory, następnie pokryjcie je farbą i odbijajcie na papierze. Możecie też wykorzystać rolkę jako uchwyt pieczątki z folii bąbelkowej przymocowanej gumką recepturką lub wyciąć wzory na połowie ziemniaka. Pokryjcie wzorami cały arkusz. Kiedy wyschnie, będzie można opakować w niego dowolny prezent.

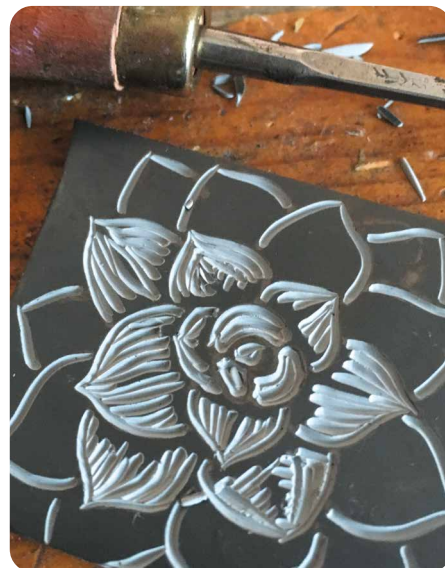
4.2. Czym jest grafika?

Tego się dowiesz

- Uzyskasz informacje na temat grafiki artystycznej i grafiki użytkowej.
- Odkryjesz, w jaki sposób powstają odbitki w grafice artystycznej.
- Wyjaśnisz, na czym polega praca grafika komputerowego.

Podjmij temat

- Jak myślisz, co jest przedstawione na fotografiach?

Grafika artystyczna

Grafika jako dziedzina sztuki dzieli się na dwa działy: grafikę artystyczną i grafikę użytkową.

W **grafice artystycznej** twórca jest autorem całego procesu wykonywania odbitki. Podstawą jej wydruku jest tzw. **matryca**, czyli płyta – drewniana, metalowa, kamienna lub wykonana z tworzywa sztucznego – na której znajduje się specjalnie przygotowany przez artystę rysunek pokryty farbą drukarską. W procesie drukowania i powielania otrzymuje on wiele egzemplarzy oryginalnego dzieła sztuki (lub kopii o cechach oryginału).

◀ Francisco Goya [czyt. francisko goja] wykonał cykl 80 prac zatytułowanych Kaprysy (39: *Hasta su abuelo* [czyt. asta su abuelo]) – grafika artystyczna

Wyklejamy i odbijamy

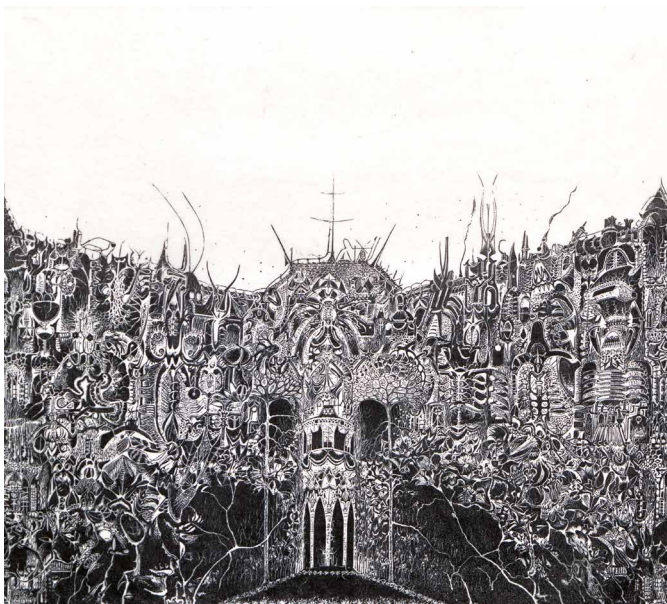
Przygotuj: tekturkę formatu A5, tekturę falistą, serwetki lub chustki higieniczne, rurki papierowe, mocny klej, nożyczki, farbę akrylową w ciemnym kolorze, małą gąbkę.

Zainspiruj się dziełami grafiki artystycznej i przedstawionymi zdjęciami.

Eksperymentuj z odbitkami. Wykonaj pracę plastyczną – odbitkę z przygotowanej matrycy. Matrycę przygotuj na tekturce w formacie A5. Przyklej na niej wybrane, wypukłe materiały: kawałki tektury falistej, rurki papierowe, fragmenty serwetek (mogą być pogniecione lub porwane). Ułóż je tak, aby powstała ciekawa kompozycja. Tematyka pracy jest dowolna – możesz wykonać np. rośliny, miasto, postać, zwierzę lub wzory geometryczne. Po wyschnięciu kleju pokryj całą matrycę farbą, delikatnie nakładając ją gąbką, by farba nie wpłynęła w zagłębienia. Przyłóż do matrycy kartkę papieru i dociśnij ją równomiernie dłonią, aby powstała odbitka. Ostrożnie zdejmij kartkę i pozostaw pracę do wyschnięcia. Spróbuj wykonać kilka odbitek z tej samej matrycy.

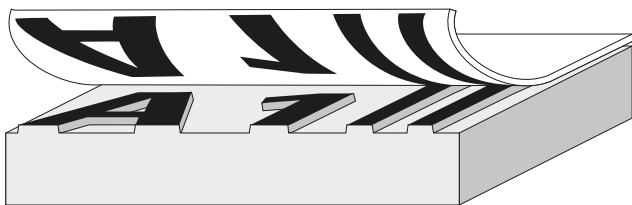
Techniki grafiki artystycznej

Artysta grafik podczas tworzenia może posługiwać się różnymi metodami. Dzieła grafiki artystycznej – odbitki graficzne – powstają przez powielanie ich na papierze, czyli drukowanie. Najczęściej stosowane są trzy rodzaje druku: **druk wypukły**, **druk wklęsły** oraz **druk płaski**. Różnią się one rodzajem użytej płyty graficznej i sposobem opracowania na niej rysunku.

▲ Józef Gielniak *N.B.O.G. z B. Sanatorium VII*, własność Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze

Dzieła graficzne, które powstają w technice druku wypukłego, to drzeworyty i linoryty. Nazwy te wskazują, jakiego rodzaju płyt używa się podczas drukowania. W przypadku drzeworytu jest to płyta drewniana. Linoryt powstaje w ten sam sposób, ale płyta jest wykonana z tworzywa sztucznego zwanego *linoleum*.

▲ Schemat powstawania grafiki – **druk wypukły**

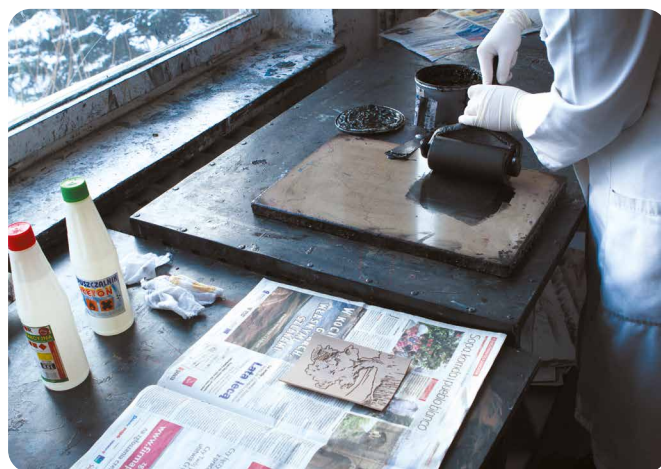

▲ Praca ucznia wykonana w technice **linorytu**

Jak powstaje grafika artystyczna – linoryt?

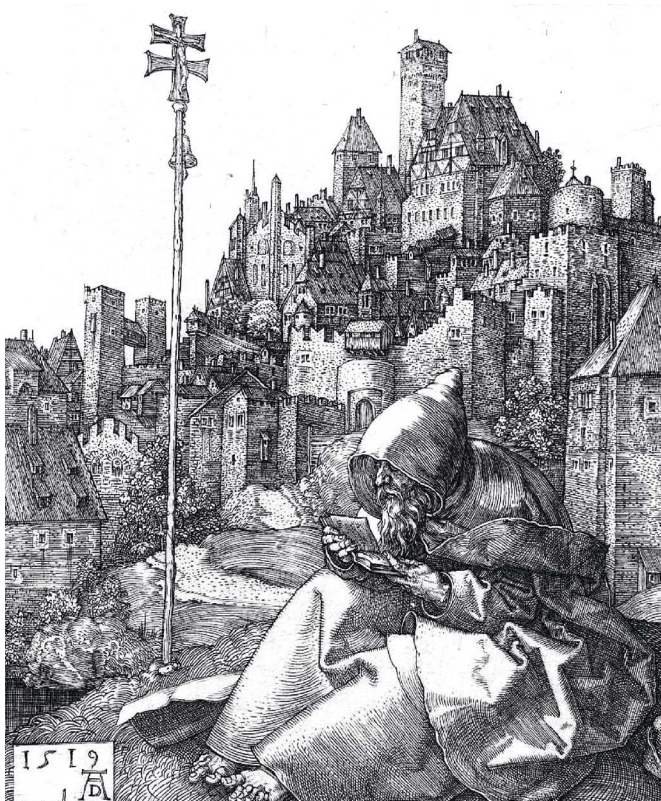
W pierwszym etapie pracy artysta wykonuje szkic przyszłej grafiki na papierze, kseruje go i przenosi go na płytkę z linoleum. Następnie wycina w płytce rysunek za pomocą dłut o różnych kształtach i grubościach. Miejsca, które wytnie, będą na odbitce białe.

Kiedy matryca jest już gotowa, artysta pokrywa ją farbą drukarską.

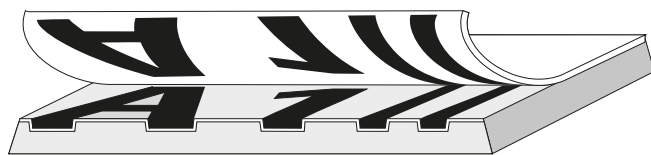

Na pokrytą farbą matrycę nakłada papier i odbija na nim rysunek za pomocą prasy drukarskiej. W ten sposób powstaje gotowa odbitka graficzna.

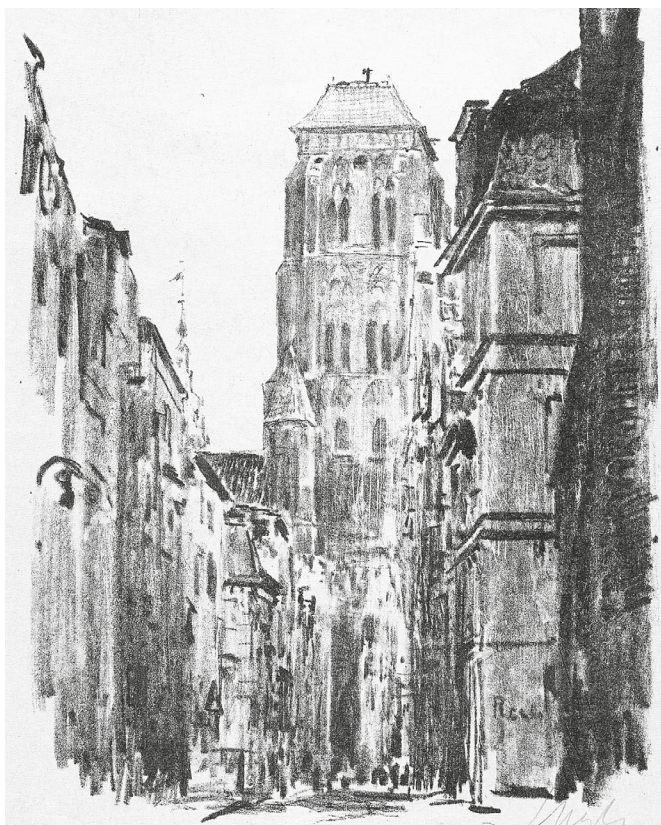

▲ Albrecht Dürer *Święty Antoni*

Miedzioryt to najczęściej spotykany rodzaj dzieła graficznego powstałego w technice druku wklęsłego. Jego nazwa również zdradza rodzaj płytki, za pomocą której wykonano odbitkę – jest ona miedziana.

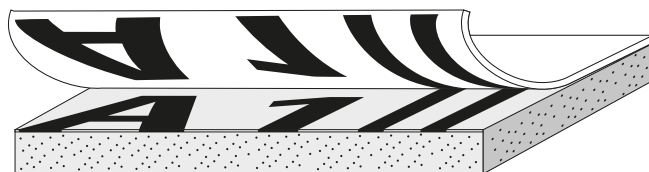

▲ Schemat powstawania grafiki – **druk wklęsły**

▲ Leon Wyczółkowski *Kościół Mariacki w Gdańsku*

Litografia to nazwa techniki graficznej, a także określenie odbitki wykonanej metodą druku płaskiego. Słowo *litos* w języku greckim oznacza „kamień”. Odbitki litograficzne są wykonywane właśnie przy użyciu płaskich, wypolerowanych płyt kamiennych.

▲ Schemat powstawania grafiki – **druk płaski**

Odbitki z pianki

Przygotuj: tekturkę formatu A5, arkusz pianki kreatywnej formatu A4, zaokrąglony patyk (np. do szaszłyka), mocny klej, nożyczki, farbę akrylową w ciemnym kolorze, małą gąbkę.

Zainspiruj się dziełami grafiki artystycznej, zwłaszcza wykonanymi w technice druku wypukłego, i przedstawionymi fotografiami.

Eksperymentuj z wykonaniem matrycy graficznej z użyciem pianki kreatywnej. Wytnij z pianki wybrane kształty i wzory (np. rośliny, zwierzęta, fale, figury geometryczne, litery, ornamenty).

Przyklej wycięte elementy na tekturkę A5, tworząc kompozycję na dowolny temat, np. krajobraz, zwierzę, rośliny lub wzory dekoracyjne. Możesz też rysować wzory na piance zaokrąglonym patykiem (powstaną zagłębienia). Po wyschnięciu kleju nałóż gąbką farbę na wypukłe elementy matrycy. Przyłóż kartkę papieru do matrycy i dokładnie dociśnij ją dłonią, aby farba odbiła się na papierze. Ostrożnie zdejmij kartkę i pozostaw odbitkę do wyschnięcia.

Tajemnice druku

Słowa *druk*, *drukowanie* kojarzą nam się z książkami, gazetami, etykietami produktów, czyli z przedmiotami, za pomocą drukowanych słów i ilustracji. Druk został wynaleziony prawie 600 lat temu, a drukowanie polega na odbijaniu liter, tekstów, rysunków na papierze (lub tkaninie) za pomocą różnych technik i maszyn drukarskich. Warto jednak zauważyć, że artyści posługiwali się drukiem dużo wcześniej – w Chinach tworzone drzeworyty już w VII wieku. W Europie artyści średniowieczni wykonywali drzeworyty 100 lat przed wydrukowaniem pierwszej książki. Druk towarzyszy artystom do dnia dzisiejszego – w międzyczasie pojawiły się techniki graficzne, takie jak litografia, miedzioryt oraz wiele innych technik, które pozwalają cieszyć się dziełami sztuki w wielu egzemplarzach. Dzięki drukowi można powielać swoje prace i docierać do większej liczby odbiorców. Do dziś grafika artystyczna łączy tradycyjne techniki druku z nowoczesnymi pomysłami i technologiami. Istnieje też wiele technik, które pozwalają poznawać zasady tworzenia dzieł graficznych, takich jak monotypia, kolografia czy drukowanie wzorów z pieczętek lub wałków. Przekonaj się, że to ciekawe i inspirujące techniki.

▲ Matryca drzeworytnicza i komplet dłut do jej wykonania

▲ Zabytkowa książka botaniczna z rycinami roślin

Przekonaj się!

Drukowanie to eksperymentowanie – z kolorami, fakturami, narzędziami i różnymi podłożami.

W grafice niedoskonałość bywa wartością – dlatego popełnianie błędów jest dozwolone.

Drukowanie wymaga uważności i precyzji – pomaga ćwiczyć koncentrację i cierpliwość.

Jedna praca może mieć wiele wersji – seria odbitek to różne kolory i modyfikacje.

Drukujemy, powielamy, odbijamy...

Sznurkowe odbitki

Przygotuj: grubszy sznurek (3–5 mm), mocny klej, teksturę formatu A5, nożyczki, farby akrylowe, blok rysunkowy formatu A4, gąbkę lub pędzel, kubek na wodę.

Wykonaj matrycę z tekstury i sznurka, a następnie drukuj z niej odbitki. Możesz wykonać pracę pt. „Sznurkowe słońce” lub wymyślić własny temat. Na kawałku tekstury narysuj prosty wzór (np. słońce, kwiat, spiralę, fale). Posmaruj linie wzoru klejem i przyklej na nich sznurek wzdłuż narysowanego kształtu. Mocno dociśnij sznurek i poczekaj, aż klej dobrze wyschnie. Pędzlem lub gąbką nałóż farbę na sznurek. Do tak przygotowanej matrycy przyłóż kartkę papieru i dociśnij dłonią. Zdejmij kartkę i obejrzyj powstałą odbitkę. Możesz zmieniać kolory farb i wykonać kilka odbitek o różnych kolorach z tej samej matrycy.

Kolorowe pieczętki

Przygotuj: 3–5 plastikowych nakrętek z płaskim wieczkiem, arkusz pianki do rękodzieła formatu A4, mocny klej, nożyczki, farby akrylowe, gąbkę lub pędzel, kartki z bloku rysunkowego formatu A4, kubek na wodę.

Wykonaj pieczętki z plastikowych nakrętek i drukuj za ich pomocą kolorowe odbitki. Z pianki do rękodzieła wytnij prosty wzór (np. koło lub inny kształt geometryczny, kwiatek, fale, serce). Przyklej wycięty wzór do zewnętrznej, płaskiej strony nakrętki i poczekaj, aż klej dobrze wyschnie. Nałóż farbę na wzór (np. pędzlem lub gąbką). Wykonaj przynajmniej 3 pieczętki z różnymi wzorami. Odbijaj pieczętki na kartce z bloku rysunkowego. Eksperymentuj z kolorami, układem i rytmem odbić, tworząc ciekawą kompozycję.

Wzorzysty wałek

Przygotuj: zużyty wałek do czyszczenia ubrań, arkusz pianki do rękodzieła formatu A4, mocny klej, nożyczki, farby akrylowe, gąbkę lub pędzel, kartki z bloku rysunkowego formatu A4, kubek na wodę.

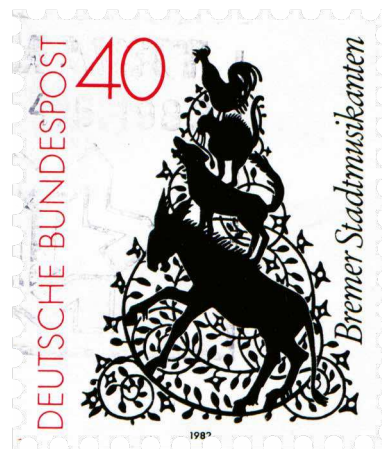
Wykonaj wałek do odbijania wzorów, a następnie drukuj wzory z jego pomocą i stwórz ciekawą pracę plastyczną o kompozycji rytmicznej. Z pianki do rękodzieła wytnij różne wzory (np. linie, kółka, fale, zygzaki, gwiazdy). Przyklej wycięte elementy do wałka do czyszczenia ubrań, tworząc własny wzór. Poczekaj, aż klej dobrze wyschnie. Nałóż farbę na wałek (pędzlem lub gąbką). Przetocz wałek po kartce papieru, odbijając wzory. Zmieniaj kolory, kierunek toczenia i układ wzorów, następnie wybierz pracę, która najbardziej ci się spodoba i powiedz dlaczego.

Grafika użytkowa

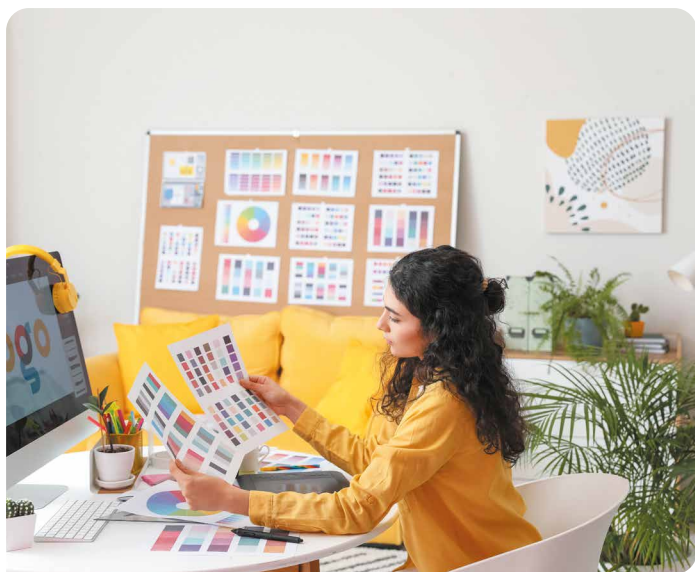
Dzieło grafiki użytkowej nie musi być od początku do końca stworzone przez artystę – jego projekt powielają maszyny, a całość prac graficznych może wykonywać grupa ludzi.

Współcześnie artyści wykonują projekty grafiki użytkowej za pomocą programów komputerowych. Grafika użytkowa ma zastosowanie praktyczne i użyteczne. Jej przykładami są: ilustracje, karty książek, pocztówki, zaproszenia, plakaty, znaczki pocztowe, projekty opakowań, reklamy i foldery. W codziennym życiu widzimy ją też na portalach internetowych i na wyświetlaczach naszych smartfonów.

▲ Znaczek pocztowy wydrukowany w Niemczech w 1982 roku, ilustrujący baśń „Muzykanci z Bremy” – grafika użytkowa

Jak powstaje grafika użytkowa?

▲ Artysta projektuje grafikę użytkową za pomocą specjalnych programów komputerowych. Następnie przekazuje ją w formie elektronicznej do drukarni, gdzie jest powielana w dziesiątkach egzemplarzy.

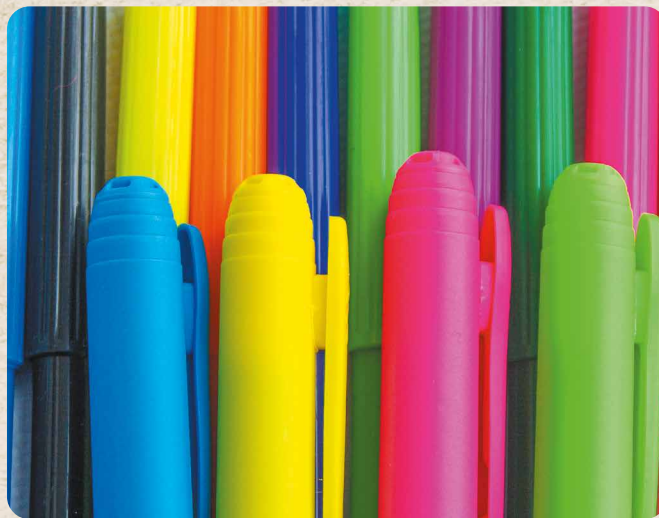

▲ Różne formy grafiki użytkowej: foldery, opakowania, karty pocztowe.

Sprawdź się!

- 1 Powiedz, czym się charakteryzuje grafika artystyczna, a czym grafika użytkowa.
- 2 Wyjaśnij, czym jest odbitka.

Wzorzyste zakładki

Przygotuj: flamastry w 3 lub 4 wybranych kolorach, ołówek, blok techniczny, linijkę, nożyczki, dziurkacz biurowy, wstążkę lub sznurek (ok. 15–20 cm).

Zainspiruj się różnymi zakładkami do książek i przedstawionymi fotografiami.

Eksperymentuj z projektowaniem grafiki użytkowej. Zaprojektuj zakładkę do książki z ulubionym motywem rysunkowym i napisem „Lubię czytać!”, „Czytanie to przygoda!” lub z hasłem wymyślonym przez ciebie. Z kartki z bloku technicznego wytnij prostokąt o wymiarach 6 cm x 20 cm, możesz zaokrąglić mu rogi lub przyciąć w wybrany kształt. Najpierw naszkicuj rysunek i napis, następnie pokoloruj je flamastrami w wybranych kolorach (nie powinno być więcej niż 4 kolory, aby projekt był czytelny). Rysunek wykonaj po obu stronach kartonika. Kiedy motyw graficzny na zakładce będzie już gotowy, zrób dziurkaczem otwór w wybranym miejscu przy krawędzi zakładki, przeciągnij przez niego wstążkę lub sznurek i zawiąż.

4.3. Kontrasty wokół nas

Tego się dowiesz

- Wyjaśnisz, co oznacza słowo kontrast.
- Odkryjesz, w jaki sposób kontrast wyraża się w rysunku i rzeźbie.
- Dowiesz się, jakie zestawienia kolorystyczne możemy nazwać kontrastowymi.

Podejmij temat

- Wymień kontrasty, jakie można znaleźć na przedstawionej fotografii.

Kontrast to słowo, z którym często się spotykamy. Wokół nas jest wiele kontrastów, np. światło i mrok, czerń i biel, radość i smutek, miłość i nienawiść. Jeszcze więcej słów określających kontrasty możemy znaleźć wśród przymiotników, czyli wyrazów określających cechy osób, zjawisk, zwierząt i przedmiotów, m.in.: ciepły i zimny, wysoki i niski, długi i krótki, gruby i chudy, smutny i wesoły. Można je wymieniać bardzo długo. W plastyce kontrasty są bardzo ważne. Artyści je stosują, aby kompozycja ich dzieł była zróżnicowana, a także po to, by pokazać, że świat jest różnorodny. Artysta, który posługuje się kontrastem, na pewno ma bogatą wyobraźnię. Obrazy, rzeźby, fotografie czy obiekty architektury mogą łączyć w sobie kontrasty barw, kształtów lub kierunków.

Kontrast kierunków i kształtów

▲ Vincent van Gogh *Gaje oliwne z Alpilles w tle*

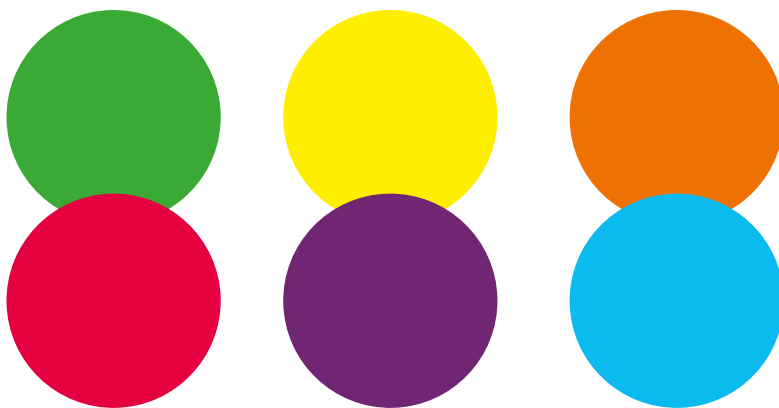
Linie i kreski biegnące w różnych kierunkach, o odmiennym kształcie, grubości i rysowane różnymi narzędziami tworzą kontrast w rysunku. Rysunek Vincenta van Gogha został wykonany ołówkiem oraz piórkiem trzcinowym i czarnym tuszem. Łatwo można poznać, że linie wykonane tuszem są ciemniejsze, grubsze i kontrastują z delikatnymi liniami wykonanymi ołówkiem. Zestawienia kontrastowe sprawiają, że rysunek jest pełen życia i ruchu.

Wspomniane powyżej zestawienia kontrastowe i układy brył często spotykamy w rzeźbach. Artyści rzeźbiarze najczęściej stosują w swych dziełach zróżnicowane, kontrastujące ze sobą powierzchnie brył, łączą ze sobą różne materiały rzeźbiarskie, przeciwstawiają formom zwartym i pełnym formy rozdzielone i ażurowe. *Popiersie Ludwika XIV* to rzeźba, którą charakteryzuje kontrast form – obrazujące twarz króla, gładkie i zwarte, są zestawione z różnorodnością powierzchni form budujących jego włosy i strój.

▲ Giovanni Lorenzo Bernini *Popiersie Ludwika XIV*

Kontrast barwny

▲ Pary barw kontrastowych

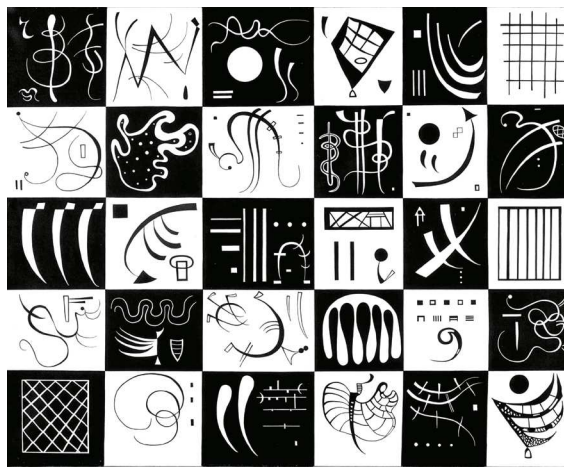
Artyści posługują się specjalnie dobranymi barwami, aby różnice kolorystyczne na obrazach były wyraźne. Są to **barwy kontrastowe**, czyli takie, które bardzo się między sobą różnią – w kole barw znajdują się po przeciwnych stronach; jedna z nich zawsze jest ciepła, a druga – zimna. Barwy kontrastowe tworzą pary: zielona – czerwona, fioletowa – żółta, niebieska – pomarańczowa.

Barwy neutralne – czarny i biały – również ze sobą kontrastują.

Artyści, chcąc zaakcentować wybrane fragmenty swoich dzieł, stosują zestawienia barw kontrastowych, wyróżniają barwy jasne na tle ciemnych, a także przeciwstawiają sobie barwy ciepłe i zimne.

▲ Raoul Dufy [czyt. raul difi] Łodzie w Martigues
[czyt. martig]

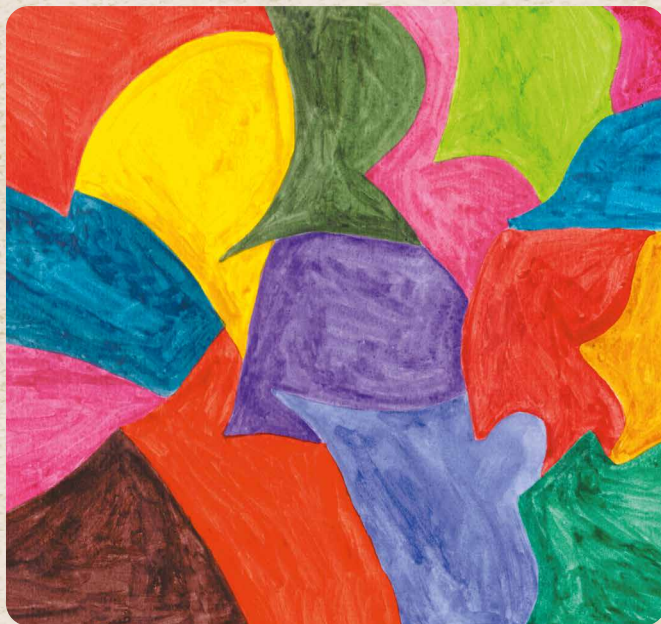
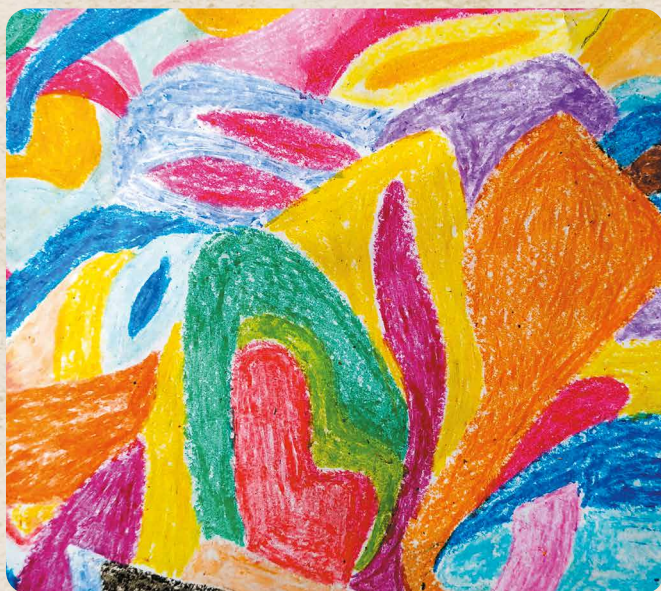

▲ Wassily Kandinsky [czyt. wasili kandinski]
Trzydzieści (Thirty)

Sprawdź się!

- 1 Powiedz, czym jest kontrast.
- 2 Podaj przykład kontrastu w dziele plastycznym.

Kontrastowo i kolorowo

Przygotuj: farby plakatowe lub akrylowe, pędzle, kubek na wodę, kartkę z bloku technicznego formatu A4.

Zainspiruj się przykładami prac malarskich wykonanymi barwami kontrastowymi.

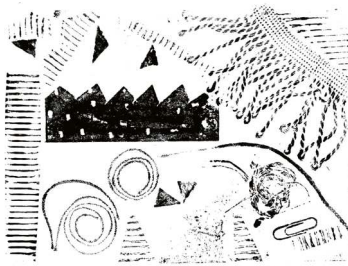
Eksperymentuj z zestawianiem barw kontrastowych na powierzchni papieru. Używając jednego lub kilku zestawień par barw kontrastowych, namaluj farbami plakatowymi pracę na dowolny temat. Wymyśl jej tytuł, a następnie wykonaj ją w taki sposób, jaki najbardziej ci odpowiada. Określ, jaką kompozycję będzie miała twoja praca.

Ciekawe!

Kolograf (lub: kolografia) to jedna z najmłodszych technik graficznych.

Wykonać ją może każdy, kto lubi tworzyć układy plastyczne z gotowych materiałów. Na sztywnej i twardej tekturze przykleja się kawałki płótna, tektury falistej, karbowanego papieru, koronki; można też przykleić piasek, ziarna zbóż itp. Wszystkie te elementy muszą mieć jednakową wysokość.

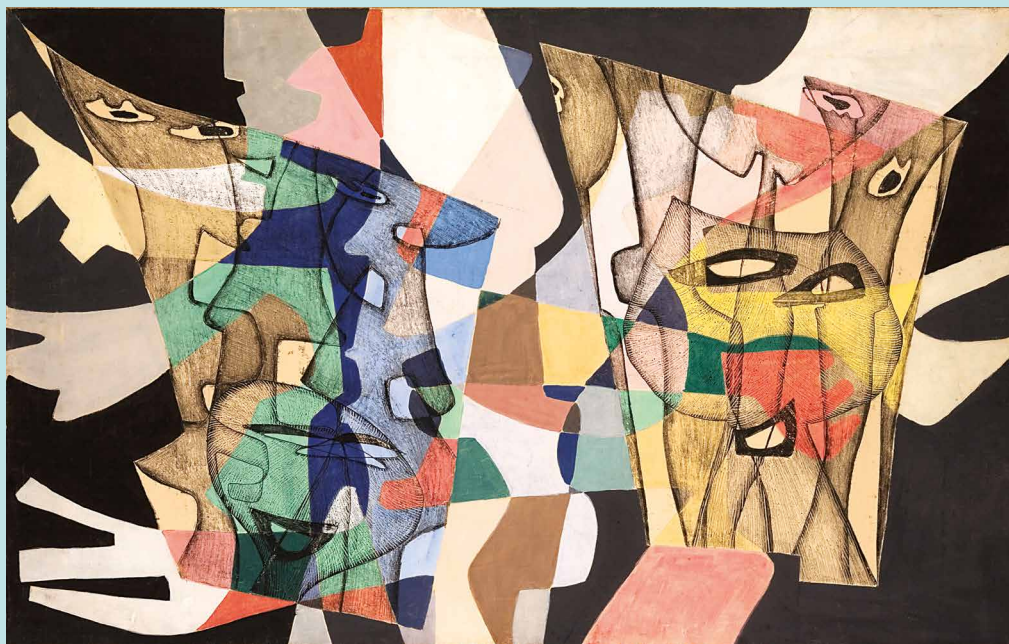
Po zabezpieczeniu ich lakierem w sprayu, należy pokryć je farbą drukarską lub plakatową, a następnie położyć kartkę papieru i mocno docisnąć. Jak myślisz, jakie rodzaje wzorów możemy otrzymać na odbitce? Ile odbitek otrzymamy z jednej matrycy: jedną czy wiele?

▲ Kolografia. Matryca i odbitka

Więcej na temat

Monotypia

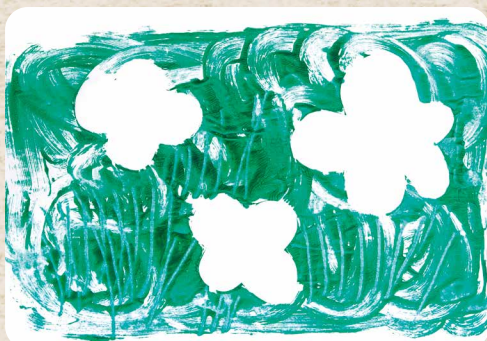

▲ Maria Jarema Wyrazy IV

Monotypia to technika graficzna polegająca na tym, że farba olejna, drukarska lub plakatowa rozprowadzana jest na szklanej lub plastikowej płytce, na której następnie kładzie się kartkę papieru i wykonuje rysunek patykiem lub ołówkiem, co powoduje odbicie farby na kartce według rysunku. Otrzymuje się tylko jedną odbitkę. Można też wykonać rysunek patykiem na mokrej farbie, położyć na niej kartkę papieru i mocno docisnąć. Uzyskuje się wówczas biały rysunek na kolorowym tle.

Sz szczególnie tę technikę upodobała sobie polska malarka i rzeźbiarka **Maria Jarema**. Artystka stworzyła wiele pięknych monotypii w charakterystycznym dla siebie stylu. Jej obrazy i grafiki to dzieła abstrakcyjne, czyli nieprzedstawiające żadnych konkretnych osób ani przedmiotów. Malarka wykreowała na swoich obrazach świat form, które łączą się ze sobą i nawzajem się przenikają. Kształty i kolory współistnieją w przestrzeni obrazu, tworząc harmonijne i piękne układy. Wiele jej prac, m.in. tę, której reprodukcję widać powyżej, można podziwiać w Muzeum Narodowym w Krakowie.

Kontrastowa monotypia

Przygotuj: plastikową płytkę lub koszulkę na dokumenty formatu A4, farby plakatowe lub akrylowe w kolorach kontrastowych, kilka kartek z bloku rysunkowego, nożyczki, ołówek, pędzel.

Zainspiruj się obrazami Marii Jaremy i przedstawionymi zdjęciami prac w technice monotypii.

Eksperymentuj i próbuj, by poznać wszystkie możliwości, jakie oferuje technika monotypii. Przedstaw na niej łąkę pełną kwiatów lub białe obłoki na niebie. Postaraj się zastosować kontrast barwny. Efekt końcowy monotypii jest jednak często dziełem przypadku, dlatego najpierw wykonaj odbitkę próbną. Używając pędzla, pokryj płytkę plastikową grubą warstwą gęstej farby. Na mokrej farbie rozłóż wycięte z białego papieru kwiatki lub obłoki, następnie połóż na tym kartkę i – mocno dociskając ołówek – narysuj łodygi kwiatów, trawę itd. Dociśnij kartkę w miejscach, które powinny być – twoim zdaniem – najciemniejsze. Gotową odbitkę odłóż do wyschnięcia. Monotypia umożliwia eksperymentowanie, możesz więc wykonać jeszcze inne próby, zanim uzyskasz najpiękniejszą odbitkę.

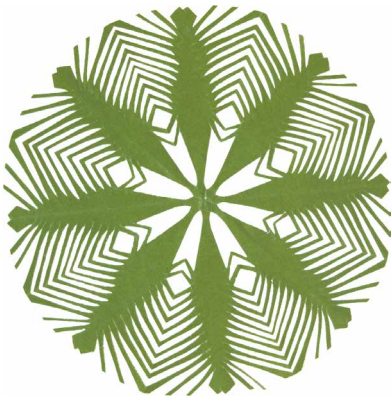
Sztuka ludowa w formach plastycznych – wycinanka

Ściany wiejskich izb najczęściej ozdabiano obrazami przedstawiającymi Matkę Boską i Jezusa, natomiast wolne miejsca między nimi przystrajano wycinankami. Były one wycinane nożycami do strzyżenia owiec, bez wcześniejszego rysowania wzoru. Regiony, z których pochodzą najpiękniejsze wycinanki, to: kurpiowska Puszcza Zielona, Łowickie, Opoczyńskie, a także Sieradzkie, Kieleckie, rejon Puszczy Kozienickiej, Kołbielskie i Lubelskie.

Wycinanka polska przybierała różne formy:

- proste, wycięte z arkusza
- symetryczne, uzyskane ze złożenia arkusza
- rytmiczne, wielokrotnie składane
- wyklejanki z kolorowych elementów tworzących motyw lub kompozycję.

Twórcy wycinanek najczęściej wybierali kolory: czerwony, ciemnozielony i jasnozielony, czarny, żółty, granatowy, rzadziej fioletowy, niebieski i złoty. Inspiracją były świat zewnętrzny, przyroda i wieś, które przedstawiano w uproszczony sposób. W różnych regionach występowały odmienne motywy, a wśród nich m.in. koguty, kury, jeźdźcy, myśliwi, karety, sanie, sylwety gospodyń. Wycinanki opowiadały o życiu na wsi: weselach, orce, żniwach, wykopkach... Artyści ludowi – stosując symetrię, równowagę kompozycji, rytm i kontrast tworzonych wycinanek – w sposób obrazowy przedstawiali swoje codzienne życie.

Przekonaj się

Jak wykorzystać serwetki do dekoracji lub ułożenia i wyklejenia na kartonie dowolnej sylwetki, np. drzewa lub motyla?

Przygotuj: cienki papier kolorowy lub kolorowe bibułki, małe nożyczki o wąskich ostrzach.

Wytnij z papieru formę koła lub kwadratu i złóż na połowę dwa lub trzy razy. Na krawędziach złożonych figur wytnij wzory według własnego pomysłu.

Podsumowanie działu 4. Grafika i kontrast

Matryca, czyli płyta – drewniana, metalowa, kamienna lub wykonana z innych tworzyw – na której znajduje się rysunek pokryty farbą, z którego uzyskuje się odbitki.

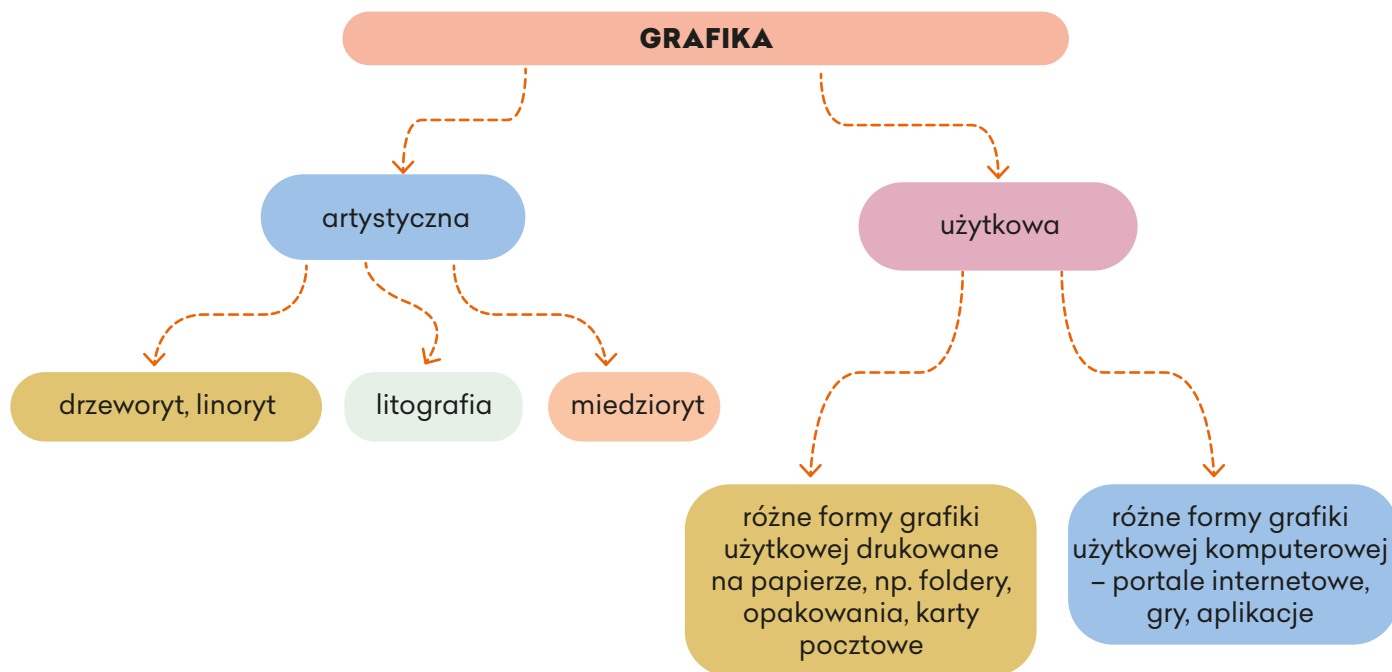
Odbitka graficzna – to obraz uzyskany przez przeniesienie (odbicie) rysunku z matrycy na papier.

Drukowanie – odbijanie liter, tekstów, rysunków na papierze (lub tkaninie) za pomocą różnych technik i maszyn drukarskich.

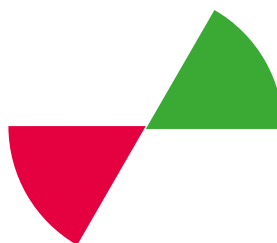
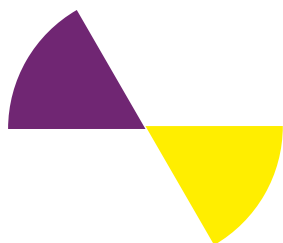
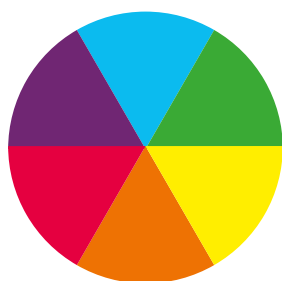
Grafika – gałąź sztuk plastycznych obejmująca dzieła wykonane techniką powielania odbitek z płyt graficznych. Grafika użytkowa – to projektowanie różnego rodzaju obrazów służących celom praktycznym, takim jak informowanie, ilustrowanie, reklama.

Grafika artystyczna – to tworzenie obrazów przy użyciu technik graficznych, gdzie artysta wykonuje pracę od początku do końca i jego celem jest wyraz artystyczny, a nie funkcja użytkowa.

Kontrast – wyraźnie widoczna różnica lub przeciwieństwo między zestawionymi elementami, np. bryłami, barwami.

PARY BARW KONTRASTOWYCH

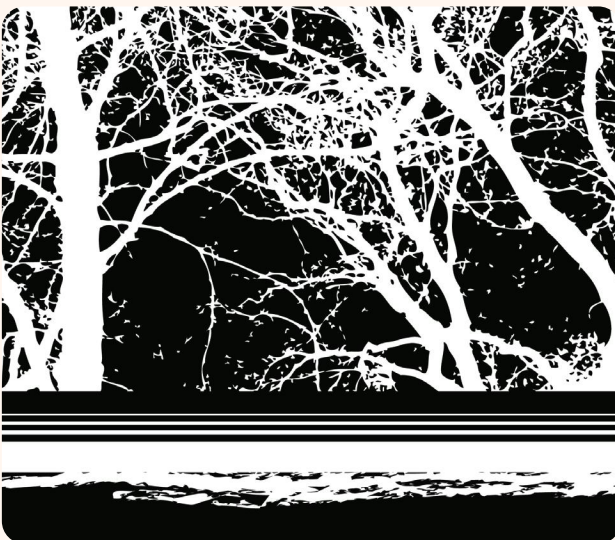

Sprawdź się!

- 1 Na podstawie zamieszczonych niżej przykładów omów różnice między grafiką artystyczną a grafiką użytkową. Wskaż, których dzieł nie zaliczymy ani do grafiki artystycznej, ani do użytkowej.

- 2 Czy twórcy przedstawionych niżej dzieł posłużyli się kontrastem?

Święta narodowe

Kwiatki z serwetek

Przygotuj: 2 serwetki papierowe: czerwoną (większą) i białą (mniejszą), cienki drucik kreatywny, nożyczki.

Czerwoną i białą serwetkę przetnij na pół i ułóż je równo jedną na drugiej. Złóż obie serwetki razem w harmonijkę (jak wachlarz). Zegnij na pół, zwiąż drucikiem (może być łodygą) i rozłóż na boki. Delikatnie oddziel warstwy: najpierw białe do góry, potem kolejne, a na końcu czerwone na zewnątrz.

Kwiaty dekoracyjne

Przygotuj: czerwoną i białą kartkę z bloku technicznego formatu A4, 2–3 kartki papieru do ksero, ołówek, nożyczki, klej.

Przygotuj szablony kwiatów z papieru do ksero: złóż kartkę na pół (lub w trójkąt), narysuj połówkę płatka i wytnij. Po rozłożeniu powstanie symetryczny kwiat. Wykonaj kilka szablonów różnej wielkości, odrysuj je na czerwonym i białym brystolu i wytnij. Zrób kwiaty w obu kolorach z kontrastowym środkiem. Na koniec lekko zagnij płatki, aby nadać im przestrzenność.

Biało-czerwona kokarda

Przygotuj: białą i czerwoną kartkę ksero formatu A4, nożyczki, klej, ołówek, taśmę samoprzylepną dwustronną lub agrafkę.

Wytnij z białego i czerwonego papieru paski (10 × 29 cm) i złóż je w harmonijkę. Każdą złóż na pół i sklej, tworząc dwa półkola, a następnie połącz je w koło (kokardę). Na środku przyklej małe białe kółko.

Z białego i czerwonego papieru wytnij dwa paski i doklej je z tyłu kokardy tak, aby wystawały na dole jak wstążki. Z tyłu kokardy przyklej kawałek taśmy samoprzylepnej lub przypnij agrafkę.

Ozdoby na Boże Narodzenie

Drewniane gwiazdki

Przygotuj: drewniane patyczki kreatywne (do lodów), naklejki dekoracyjne, klej brokatowy, flamastry akrylowe, klej wikol, nożyczki, wstążkę lub sznurek.

Ułóż cztery drewniane patyczki w kształt gwiazdy. W miejscach, gdzie patyczki się stykają, posmaruj je klejem i dociśnij, aby dobrze się przykleiły. Ozdób flamastrami, klejem brokatowym i naklejkami według własnego pomysłu. Z tyłu przyklej sznurek lub wstążkę do zawieszenia.

Choinka ze stożka

Przygotuj: kartkę z bloku technicznego w kolorze zielonym, klej, nożyczki, piankę kreatywną, dekoracyjne naklejki.

Z zielonego kartonu wytnij duże koło. Przetnij je w jednym miejscu i zwiń w stożek tak, aby powstał kształt choinki. Sklej brzegi kartonu klejem, aby stożek się nie rozwinął. Ozdób choinkę kształtami wyciętymi z pianki kreatywnej, naklejkami i łańcuchami z papieru, a na czubku przyklej gwiazdkę.

Ozdoby z recyklingu

Przygotuj: zakrętki od butelek plastikowych lub inne plastikowe elementy do recyklingu, mocny klej, 2 arkusze tektury formatu A4, ołówek, nożyczki.

Narysuj i wytnij z tektury dwa takie same kształty choinki. W jednej zrób nacięcie od góry do połowy, w drugiej – od dołu i połącz je, tworząc stojącą formę. Z tektury wytnij gwiazdkę i przyklej ją na czubku choinki. Zakrętki od plastikowych butelek lub inne małe plastikowe elementy przyklej do choinki jako bombki.

Wielkanocne dekoracje

Królik serwetnik

Przygotuj: rolki tekturowe z recyklingu, papier kolorowy, klej, nożyczki, małe pompony kreatywne.

Oklej rolkę papierem kolorowym. Wytnij i przyklej elementy królika: uszy, oczy, wąsy i nos z pompona, a z tyłu ogonek. Po wyschnięciu włóż serwetkę w środek rolki – powstanie serwetnik.

Dekoracyjny wieniec z pisanek

Przygotuj: karton z bloku technicznego formatu A4, dowolne farby (kubek na wodę i pędzel) lub flamastry, klej, nożyczki, wstążkę lub sznurek.

Narysuj i wytnij obręcz z kartonu (duże koło z wyciętym środkiem). Wytnij papierowe jajka, ozdób je farbami plakatowymi lub flamastrami – możesz zrobić paski, kropki, fale lub inne wzory i po wyschnięciu przyklej na obręcz, tworząc wieniec. Na górze wieńca przymocuj wstążkę lub sznurek, aby można było zawiesić dekorację.

Wielkanocne zwierzaki

Przygotuj: jajka ze styropianu, farby akrylowe, pędzel, kubek na wodę, filc lub piankę kreatywną, flamastry akrylowe, klej, nożyczki.

Pomaluj styropianowe jajka i odłóż do wyschnięcia. Z filcu lub pianki wytnij elementy (dziób i skrzydła kurczaka lub uszy i łapki zająca) i je przyklej. Flamastrami dorysuj oczy i inne detale oraz dekoracje. Z pianki lub filcu wytnij też łapy zwierzątek i przyklej je w odpowiednim miejscu.

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji:

Shutterstock: Lee Powers, irinka.dimkovna, goldnetz, Roberto Sorin, Crazy Lady, Undrey, Yuliya D'yakova (Międzynarodowy Dzień Kropki, s. 6–7), PureSolution (rodzaje kresiek, s. 8), Tatiana Lazineva, bondar.m.a (rysunki pejzaży, s. 9), AlexandraKa, Patryk Kosmider, Daria-Ga, Maciej Dubel (fotografie pejzaży letnich, s. 9), Crazy Lady, kagemusa, Rita Kruglova, Randoms (Podejmij temat, s. 10), Golubovy, na-um, photolinc, Iga Lao, Tommy Lee Walker (s. 11), Timedwing, New Africa, Lars Kastilan (s. 12), Slava Gerj, mhatzapa (s. 15), thipjang, JESUS DE FUENSANTA, njaj (Podejmij temat, s. 16), Julio Merencio Ricote (malowidło z Altamiry, s. 17) vadim kozlovsky (rozeta gotycka, s. 19), straga, Tischenko Irina, maxstockphoto (liść, motyl, gwiazdka, s. 19), Sam DCruz (zebra, s.20), Tartila, GooseFrol, Kho2624, LEVCHENKO HANNA (owady, wzory, s. 21) Tsuguliev, Nataliia Budianska, Iryna Inshyna, Lapina, Victoria Antre, shine.graphics, japan-sainlook (s. 29), TatianaVKstok, Olena Hromova (Podejmij temat, s. 30), shine.graphics (s. 30), Kadubra, Aleoks, LiuSol (fotografie liści jesiennych, s. 31), New Africa, Olena Hromova (s. 34), siamionau pavel, Vasily Saenko, Ingrid Balabanova, New Africa, VesnaArt, Dmytro Sheremeta (s. 35–36), New Africa, Igor A. Bondarenko, Olga Popova, Lunnica (Eksperymenty i inspiracje, s. 37), redtbird02 (s. 38), ladygoth, Viktor Malyshechys (tęcza z warzyw, s. 39), Irina Vaneeva, yulana, Allen_Illustration, Roselynnne (Eksperymenty i inspiracje, s. 45), Fotocrisis, gualtiero boffi, Triff, Kristof Degreef, spillikin (sztalugi, paleta, obraz, farby, pędzle, s. 48), Carlos andre Santos, kaman985shu (s. 50), xpixel (Eksperymenty i inspiracje, s. 51), amfoto, Rafael Ramirez Lee, tose, S1001 (Auguste Rodin, Myśliwiec, s. 52), Mark Schwetmann (s. 53), Dziurek, klyaksun, Michael Beiriger (Zaskocz sztuką!, s. 56–57), Pavlo Baliukh, Alexey_Arz, Gorynvd, Roman Kosolapov, travelarium.ph, Joe Gough, Thirteen, Jamroen Jaiman, JIANG HONGYAN, marilyn barbone (s. 58–59), xpixel (Eksperymenty i inspiracje, s. 61), Irina Borsuchenko, Savvapanf Photo (s. 63), Sergiy1975 (s. 66), Adrian Phillips, Alexandra King (Sibelius Monument, Anima Mundi, s. 70), Light Romancer, Kaesler Media, Nata-Lia, Igor Podgorny (drewno, kamień, plastelina, drut, s. 70), Elena Hramova (s. 72), Alas_spb, Elena Chevalier (Eksperymenty i inspiracje, s. 73), VicDay, SashkaB (Podejmij temat, s. 74), Rawpixel.com, Lesia Larionova, Aleksandra MTL (Zaskocz sztuką! s. 80), Pixel-Shot, Galyamin Sergej (s. 82) Natalia Osadcha, Pixel-Shot, New Africa (Eksperymenty i inspiracje, s. 83), Eric Isselee (s. 84), Raul Cartes, MsMaya (Eksperymenty i inspiracje, s. 87), tangxn, Aninka Bongers-Sutherland, SergeyCo (Zaskocz sztuką! s. 94), Katerina Morozova, shine.graphics, Melinda Nagy (Zaskocz sztuką! s. 95).

BE&W: malowidło z jaskini Lascaux (s. 16), pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu (s. 53), Pomnik Powstania Warszawskiego 1944 w Warszawie (s. 65).

East News: Chrystus frasołbiwy, kapliczka; Kadzidło, Kurpie (s. 68).

Grzegorz Wrzecionowski: fotografie na s. 12, 23, 24, 67, 77, 82, 89, 90.

Teofil Klepczarek: fotografie na s. 55, 61, 67, 75, 79, 81, 93.

Wikimedia: Touring Club Italiano: Jean Cocteau, *Podwójny autoportret* (s. 13), Jean-Francois Millet, *Portret Catherine Lemaire* (s. 13), Vincent van Gogh, *Ogród z kwiatami* (s. 13), JoJan, Renhour48, Eline13Viki+ (malowidła z Lascaux, s. 17) Pierre-Auguste Renoir, *Monet malujący w ogrodzie w Argenteuil*, Edouard Manet, *Claude Monet w łodzi-studiu* (s. 28), Aaron Logan (Michał Anioł, freski na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej w Rzymie, s. 32), Zygmunt Put (Józef Mehoffer, witraż *Alegoria Oszczędności*, s.35), Cesarzowa Teodora i jej orszak, fragment mozaiki z Bazyliki św. Witalisa w Rawennie (s. 35), Julian Fałat, *Pejzaż zimowy z Bystrej* (s. 44), Welleschik: Katedra w Amiens, Francja (portal zachodni, s. 54); Josep Renalias: August Rodin, *Mieszczanie z Calais przed budynkiem londyńskiego parlamentu*; August Rodin, *Mieszczanie na placu przed ratuszem w Calais* (s. 60); Zygmunt Put: Wit Stwos, *Ołtarz Mariacki – szafa* (s. 64).

Wikiart: Raoul Dufy *Boats at Martigues*, Wassily Kandinsky *Thirty* (s. 86).

Katherine Campbell Pedersen (s. 20):

© Katherine Campbell Pedersen. All Rights Reserved 2026 / Bridgeman Images.

David Cheepen (s. 19):

© Portal Painters / Bridgeman Images.

Alberto Giacometti, *Plac*, 1947-1948 (s. 66):

© Succession Alberto Giacometti / Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, 2026

Alexander Calder, *Crinkly* 1972 (s. 53):

© 2026 Calder Foundation, New York / Artists Rights Society (ARS), New York/ Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, Warszawa, 2026

Jean Cocteau, *Podwójny autoportret* (s. 13):

© Stowarzyszenie Autorów ZAiKS / Comité Cocteau, 2026

Duane Hanson, *Supermarket Lady* (s. 62):

© Estate of Duane Hanson / Artists Rights Society (ARS), New York / Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, Warszawa, 2026

Robert Bradford (s. 62):

© Robert Bradford. All Rights Reserved, DACS/ Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, 2026

The Bridgeman Art Library/ Bridgeman Images: David Cheepen, *Night Vision*, 1997 (acrylic on board), s. 19; Portrait bust of Louis XIV, s. 85; Cherubs, 1737–66, s. 63; Small Mobiles and Stables (painted sheet metal & wire) właściwy tytuł: *Crinkly*, 1972 © 2020 Calder Foundation, New York/ Artists Rights Society (ARS), Nowy Jork, s. 53; In the Frame of It..., 2008 (acrylic and household paint on canvas), The Bridgeman Art Library/Kathrine Campbell Pedersen, s. 20.

Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku: rysunek dekoracyjny wysypywany piaskiem (s. 24).

Muzeum Narodowe w Warszawie: Stanisław Masłowski *Maki* (s. 32), Kazimierz Sichulski *Jesień* (s. 42), Leon Wyczółkowski, *Kościół Mariacki w Gdańsku*. Z teki "Gdańsk" litografia (s. 78).

Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem: Święty Florian, obraz malowany na szkło, XIX w., Podhale, (s. 46).

Muzeum Karkonoskie: Józef Gielniak N.B.O.G. z B. Sanatorium VII (s. 76)

Muzeum Narodowe Kraków: Maria Jarema, *Wyrazy IV* (s. 88)

Pozostałe reprodukcje i fotografie wykorzystane w podręczniku pochodzą z Archiwum Grupy MAC S.A.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosza 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8227-961-0

9 788382 279610 >

indeks 884543